

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav pro dějiny umění
Obor: Dějiny umění

Tomáš Gaudek
ILUMINOVANÉ RUKOPISY ALBRECHTA ZE ŠTERNBERKA
A JEJICH OKRUH
Diplomová práce

Vedoucí:
PhDr. Hana J. Hlaváčková

V Praze, 30. 7. 2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Poděkování

Sluší se zde poděkovat a činím tak rád: jsem hluboce zavázán dr. Haně Hlaváčkové nejen za to, že mě s trpělivou laskavostí provázela při psaní diplomové práce, ale především za to, že mě uvedla do fascinujícího světa středověkých rukopisů, čímž ovlivnila směřování jistě nejen mé.

Děkuji také celé řadě dalších lidí, bez nichž by práce vznikala velmi obtížně či nevznikla vůbec. Děkuji paní Barčové za mnohostrannou podporu, děkuji zaměstancům a zaměstnankyním knihoven, že mě pustili ke svým pokladům, a děkuji neméně i své choti, již dlužím za pěknou řádku bezesných nocí, kdy hlučný počítač zlostně vrčel do nočního ticha naší garsonky, jak nelibě polykal líhnoucí se řádky právě předkládaného textu.

I. ÚVOD

*Jen to mi nesporné, co plno stínů,
kde světlý den, tam cestu sotva znám,
kde průzračnost, tam výkladem se minu,
svou znalost vděčím náhlým náhodám...*

Francois Villon¹

V předkládané práci chci se dotknout rukopisů, jejichž původ lze spojit s iluminátorským uměním Mistra rukopisů Albrechta ze Šternberka, a několika rukopisů, které na toto umění navazují, přesněji dílnou Mistra Bible ze Sadské. Nemůžeme zde proto přejít mlčením ani některé související problémy, poněkud více se však soustředíme i na časově předcházejícího Mistra rukopisu Utino. Přes svou relativní úzkost má vymezené téma četná úskalí a i my se budeme nejednou pohybovat na půdě hypotéz. Dříve než se pustíme proti proudu času, proderme se houštinami literatury.²

Mistr rukopisů Albrechta ze Šternberka vstoupil do odborného povědomí poměrně záhy. Zasloužil se o to Gottfried Johann Dlabáč, který si v Pontifikálu litomyšlského biskupa Albrechta ze Šternberka povšiml zprávy o písaři Hodíkovi a ten se mu stal i iluminátorem tohoto kodexu.³ Ani Josef Chytil, ani Ant. Podlaha s Isidorem Zahradníkem nebyli si ztotožněním iluminátora jisti,⁴ Ant. Matějček přešel problémem mlčením a ještě Toman věnoval Hodíkovi alespoň drobné heslo,⁵ pozdější literatura však už raději s tímto malířem nepracovala a vyjadřovala se k ztotožnění rezervovaně.⁶ Se ztrátou víry v prokazatelnou existenci malíře a zároveň s přesvědčením o poměrně nízké kvalitě díla bylo toto připraveno o soustředěnější pozornost, ačkoliv nepřestávalo poutat svým jasným časovým zařazením. S Pontifikálem se počítalo na výstavách,⁷ Krakovská bible, kladená do téhož ateliéru, neztratila se již z českého odborného povědomí,⁸ do ateliéru byl dr. Krásou přidán i Ročovský graduál.⁹ Od dob Podlahových dostalo se přesto rukopisu skutečné pozornosti jen jedenkrát, když Ludwig Schmutz podrobně zkoumal jeho obsah.¹⁰

Ani Mistr Bible ze Sadské není v literatuře nováčkem. Jeho tvorbu znal již Max Dvořák, který se nejdříve domníval, postrčen k úvahám vlastnickými vpisky, že Bible nemohla vzniknout později než v roce 1363, protože tehdy byl klášter v Sadské založen a Písmo svaté jistě muselo patřit mezi první knihy, které si augustiniáni pořizovali.¹¹ Poté, co dostal příležitost zkoumat Kodex Jana z Jenštejna, chovaný dnes ve vatikánské knihovně, změnil však názor.¹² Tak se u Dvořáka objevují teze, které předznamenávají rámeček všech dalších odborných úvah. Bible ze Sadské je dána do souvislosti s uměleckým střediskem kolem Jana ze Středy (podruhé se tento názor objevuje u Stangeho, pak již pravidelně),¹³ či kolem Jenštejna, a vzniká přibližně třicetileté časové vymezení předpokládaného vzniku díla. Zpočátku je přitom upřednostňována pozdější datace (Kropáček,¹⁴ Pešina¹⁵). Josef Krása navrhl datovat Sadskou bibli do osmdesátých let,¹⁶ což se setkalo s ohlasem i v zahraniční literatuře.¹⁷ Přitom neopomínal zdůrazňovat i výtvarné kvality ne vždy po právu oceňovaného souboru,¹⁸ po Krásově vystoupení se však změnilo i toto.¹⁹ Jiný respektovaný odborník Gerhard Schmidt postřehl genetickou spřízněnost mezi Biblí ze Sadské a iluminátorským uměním Mistra Šternberkova,²⁰ o něco dříve však návaznost, a to dokonce přímou, dílenskou navrhl i dr. Krása, který do tohoto okruhu navrhl zařadit i ztracený rukopis Isidora Sevillského.²¹ Vyjma příspěvků jiných oborů,²² objevuje se raná datace u Brodského, který se stává jejím horlivým propagátorem.²³ Vychází ze skutečnosti, že se ve v 80. letech znovuobjeveném misálu KNM XVIII E 16, v němž rozpoznal nejstarší známé dílo Mistra Bible ze Sadské, nalézá na foliu 1 officium sv. Zikmunda. Protože svátek není zařazen sanktorálu rukopisu a přesto je písmo officia shodné s ostatním písmem misálu, má Brodský zato, že svátek musel být vyhlášen nedlouho po vzniku kodexu a písař pak bleskurychle reagoval na nový požadavek doby a objednavatele. Jinak řečeno, Misál pražský vznikl kolem roku 1365, kdy Karel IV. získal relikvie burgundského krále, a datace ostatních rukopisů skupiny se musí tomuto novému faktu přizpůsobit – proto je jím Bible ze Sadské kladena na počátek sedmdesátých let a Misál sestry Anežky do blízkosti roku 1375. S Brodského teoriemi se ztotožnila rovněž jeho žačka Kateřina Pavlasová,²⁴ obecně jsou však přijímány opatrně a Milan Dragoun připsal za rok 1375 ve své práci otazník.²⁵ Ať je to s Brodského datováním jakkoli, je

jeho nezpochybnitelnou zásluhou, že důrazně upozornil na do jeho příchodu celkem opomíjenou skupinu rukopisů, uváděných dříve, pokud vůbec, ponejvíce okrajově a v poznámkách.

Nejmenšímu odbornému zájmu se těší Mistr rukopisů Utino. Gerhard Schmidt nadhazuje sice jakési souvislosti s Mistrem rukopisů Albrechta ze Šternberka,²⁶ Josef Krása však hodnotí jeho tvorbu celkem nemilosrdně jako práci neškoleného amatéra z klášterního skriptoria.²⁷ Nejlaskavěji hovoří o tvorbě tohoto Mistra dr. Hlaváčková, avšak ani ona nemůže přehlížet naivitu některých iluminací při posuzování plzeňského rukopisu.²⁸ Ouvre Mistra rozšíří pak dr. Brodský.²⁹

POZNÁMKY:

¹ Balada, kterou Villon napsal léta Páně 1458 na námět, jež u svého dvora v Blois určil vévoda Orleánský, in: Francois VILLON: Básně (přeložil Otokar Fischer), 5, Praha 1963.

² Za mnohou pomoc vděčím dr. Pavlu Brodskému, kterého jsem sice dosud osobně nepoznal, ale který mi svou pilnou badatelskou prací nesmírně ulehčil vlastní studia. Bez jehož mravenčí pečlivosti bych jistě mnohé přehlédl. Viz Pavel BRODSKÝ: Katalog iluminovaných rukopisů knihovny Národního muzea v Praze, Praha 2000; idem: Iluminované rukopisy českého původu v polských sbírkách, Praha 2004. Děkuji neméně i za vstřícnost dr. Pařezovi, který připravuje s dr. Brodským katalog rukopisů Strahovských a poskytl mi k nahlédnutí část připravovaného textu.

³ Gottfried Johann DLABACŽ: Allgemeines historisches Künstler-Lexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien, Prag 1815, col. 639-642.

⁴ Josef CHYTIL: Vývoj miniaturního malířství v době králů rodu Lucemburského, in: Památky archeologické XIII, col. 155-156; Antonín PODLAHA / Isidor ZAHRADNÍK: Rukopisy drobnomalbami vyzdobené v knihovně kláštera strahovského, in: Památky archeologické XIX, 1901 – 1902, col. 441 – 458; ibidem: XX, 1902 – 1903, col. 13 – 22.

⁵ Antonín MATĚJČEK: Dějepis výtvarného umění v Čechách I, Praha 1931, 280; Prokop TOMAN: Hodík (Hodico), in: idem: Nový slovník československých výtvarných umělců I, Praha 1947, 346.

⁶ Jaroslav PEŠINA: Doplněk k ikonografii Karla IV., in Umění VI, 1958, 188-189.

⁷ Josef KRÁSA: Pontifikál Albrechta ze Šternberka, in: Jaroslav PEŠINA (ed.): České umění gotické 1350 – 1420 (kat. výst.), Praha 1970, 277, kat. č. 358. idem: Die Buchmalerei, in: Die Parler und der Schöne Stil 1350-1400 II (kat. výst.), Köln 1978, s. 741; Jiří FAJT: Pontifikál Albrechta ze Šternberka, in: Jiří FAJT / Barbara D. BOEHM (ed.): Karel IV. Císař z Boží milosti. Kultura a umění za vlády rodu Lucemburků. 1310-1437 (kat. výst.), Praha 2006, 189-191, kat. č. 63.

⁸ Do české literatury rukopis uvedl Jaroslav PEŠINA (pozn. 6), v literatuře zahraniční byl však již znám. Podrobněji jej uvedla a do správných souvislostí zařadila již Zofia AMEISENOWA: Les principaux manuscrits a peintures de la Bibliothèque Jagellonienne a Cracovie, in Bulletin de la Societé Francaise de Reproductions du manuscrits a peintures, 17, 1933 a eadem: in: Zofia AMEISENOWA: Rekopisy i pierwodruki iluminowane Biblioteki Jagiellonskiej, Wroclaw 1958, 89-92, kat. č. 110. Rukopis znal také Alferd STANGE: Deutsche Malerei der Gotik II, Berlín, 1936, 18. (Pontifikál je zde však mylně přeznačen na Misál.)

⁹ Josef KRÁSA: Výstava rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze, in: Umění XIV, 1966, 608, pozn. 15; idem (pozn. 7), 277, kat. č. 358; idem: Rukopisy Václava IV., Praha 1971, 111, 251, pozn. 275; idem: Knižní malba, in: Rudolf CHADRABA (ed.): Dějiny českého výtvarného umění I/2, Praha 1984, 417. Ke

Graduálu naposledy Martina KRATOCHVÍLOVÁ: Severočeské iluminované graduály, Diplomová práce na Filosofické fakultě University Karlovy v Praze, Praha, 2003, 63-67.

¹⁰ Ludwig SCHMUGGE: Das Pontifikale des Bischofs Albert von Sternberg., in: *Mediaevalia Bohemica* III, 1970, 49 – 86.

¹¹ Max DVOŘÁK: Knihovna augustiniánského kláštera v Roudnici, Český časopis historický 6, 1900, 131

¹² Max DVOŘÁK: Die Illuminatoren des Johann von Neumarkt, *Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen des allerhöchsten Kaiserhauses*, Band XXII, Wien 1901, s. 97: „Mit der Miniaturen und Ornamenten dieser zweiter Hand (tj. druhá ruka, podílející se na Jenštejnově kodexu) sind wiederum anderweitige Arbeiten nahe verband, so die dreibändige Bibel aus Sadské in Landesmuseum (XII A 19, XIII A 8 und XII A 10), die Handschrift XII A 17 derselben Bibliothek, Nicolaus de Lira, oder die Remigiushandschrift VI Fb 26 in Raudnitz (dnes NK v Praze se shodnou signaturou). Man könnte die einzelnen Fäden weiter verfolgen und weitere Gruppen bilden; doch die Sache ist ganz belanglos.“

¹³ Alferd STANGE (pozn. 8), 52 - 53

¹⁴ Pavel KROPÁČEK: Malířství doby husitské, Praha 1946, 36. a pozn. 59 ibidem.

¹⁵ Jaroslav PEŠINA: Nový pokus o revizi dějin českého malířství 15. století, in: *Umění VIII*, 1960, 115.

¹⁶ Josef KRÁSA 1966 (pozn. 9), 603; idem: Bible ze Sadské, 1. svazek, in: PEŠINA 1970 (pozn.7), 277, kat. č. 359; idem 1971 (pozn. 9), 111-112; idem: Knižní malba, in: CHADRABA 1984, (pozn. 9).

¹⁷ Alicja KARLOWSKA-KAMZOWA: Malarstwo slaskie 1250 – 1450, Wrocław, 1980, s. 29, 42 i jinde (o Bibli ze Sadské se zde omylem mluví jako o Bibli ze Sázavy). Barbara MIODOŃSKA: Malopolskie malastwo ksiazkove 1320 – 1540, Varšava 1993, s. 123.

¹⁸ Antonín FRIEDL: Kodex Jana z Jenštejna, Praha 1931, s. 44 – 45: „Přímý vztah mohou mít iluminace druhého malíře Jenštejnova kodexu toliko k soudobému umění iluminátorskému, mimo těsnou souvislost s ateliéry Václavovými. Jeho produkty jsou velmi četné, dosud vycházející ze středověkého nazírání výtvarného, jsou však průměrné a stejně eklektické. Názornými příklady tohoto stylu jsou: >> Psalterium Rudnicense << v knihovně kapitulní v Praze (MS Sign. Cim 7), třísvazková bible ze Sadské Národního muzea v Praze (MS. XII A 19, XIII A 8, XIII A 10), fragmentální rukopis neurčitého obsahu téže knihovny (XII A 17) a >>Nicolaus de Lira<< v Lobkovické knihovně v Roudnici (MS. VI Fb. 26).“ Podobně i Antonín MATĚJČEK (pozn. 5), 320.

¹⁹ Současně s dr. Krásou též Josef TICHÝ: Iluminovaná bible ze Sadské, in: *Vlastivědný zpravodaj Polabí*, 1966, 17-20.

²⁰ Gerhard SCHMIDT: Malerei bis 1450. Tafelmalerei – Wandmalerei – Buchmalerei, in: K. M. SWOBODA (ed.), *Gotik in Böhmen*, München 1969, 219.

²¹ KRÁSA 1966 (pozn. 9), ibidem; KRÁSA 1971 (pozn. 9), 251, pozn. 276. Též SCHMIDT (pozn. 20), 216, 432, pozn. 240.

²² František MUZIKA: Krásné písmo ve vývoji latinky I, Praha 1955, 307 datuje Misál sestry Anežky do třetí čtvrtiny 14. století. Právě jeho závěrů se nejspíš přidržela i Pavlína HAMANOVÁ: *Z dějin knižní vazby od nejstarších dob do konce XIX. století*, Praha 1959, 192, pozn. 59.

²³ Pavel BRODSKÝ: Příspěvek ke studiu díla Mistra Bible ze Sadské, *Umění XXXIII*, s. 508 – 519; idem: Rytířská tematika v iluminacích českých středověkých rukopisů, *Poznańskie Towarzystwo Pryjaciol Nauk* 107, 1990, 17; idem, 2000 (pozn. 2) 155-157, kat.č. 135, 168, kat. č. 143, 305, kat. č. 285.

²⁴ Kateřina PAVLASOVÁ: Ikonografie iluminovaných misálů od poloviny čtrnáctého století do husitských válek. Diplomová práce na Filosofické fakultě University Karlovy v Praze, Praha 1993, s. 102

²⁵ Michal DRAGON: Česká středověká kalendária, Diplomová práce na Filosofické fakultě University Karlovy v Praze, Praha 2000, 350.

²⁶ SCHMIDT (pozn. 20), 216, 432, pozn.239.

²⁷ KRÁSA 1966 (pozn. 9), 602.

²⁸ Hana HLAVÁČKOVÁ: Johannes de Utino: *Compilatio librorum historialium totius Bibliae*, in: Jiří Fajt (red.): *Gotika v západních Čechách (1230-1530) II* (kat. výst.), Praha 1996, 484-485, kat. č. 56.

²⁹ Pavel BRODSKÝ: Katalog výstavy *Gotika v západních Čechách*, in: *Studie o rukopisech XXXII*, 1997-1998, 148-14

II. STRÍPKY DĚJINNÉ¹

„Tak zvláště za předchůdců Husových, v době příliš oslňujícího vzrůstu království, jako nejpřednějšího údu Svaté říše římské, v době zlověstných konstelací mocenského i mravního postavení církve, kdy pod dojmem tíživých vidin příští Antikristova rozkvetu gotická zbožnost v záhadný květ mysticismu se všemi záluďnými odstíny.“

Rudolf Holinka ²

Lidé...

a) Albrecht ze Šternberka a jeho doba

30. dubna 1344 naplnil se zásluhou lucemburských vladařů sen, jenž marně snily generace předešlé: bulou Klementa VI. *Ex superne providencia majetatis* bylo založeno pražské arcibiskupství, čímž došlo k plnému osamostatnění české církevní provincie na říšském, mohučském, centru.³ Zároveň s povýšením pražského biskupství, jemuž bylo podřízeno již existující biskupství olomoucké, bylo založeno ještě jedno nové centrum, totiž biskupství litomyšlské, které mělo snad napomoci lucemburským mocenským výbojům do Slezska. Vytyčenému směru by sice mnohem lépe odpovídal Hradec Králové, povýšení Hradce by však bylo obrovským zásahem do věnných majetků českých královen, a tak se cti dostalo Litomyšli.⁴ Tamější konvent premonstrátů stal se svým kostelem jádrem biskupství a z členů kanonie byli nadále vybíráni i členové kapituly. Soužití premonstrátů s biskupem nebylo však zdaleka prosto problémů, které komplikovaly život diecéze záhy po jejím vzniku.

Jméno Albrechta ze Šternberka objevuje se v pramenech poprvé 24. dubna 1352, kdy vystupuje jako děkan olomoucké kapituly.⁵ Syn Štěpána ze Šternberka a Anny, rozené z Kravař, byl tou dobou mužem asi třicetiletým. Už o čtyři roky později je jmenován biskupem zvěřinským (Schwerin). V této funkci stává se pak významným exponentem politiky římského císaře a českého krále, kterým zůstane až do konce dnů Karla IV. Ačkoliv v jemu svěřené diecézi mnoho nedlel, bojoval již zde nemálo o práva církevní, zvláště pak o majetky zcizené rodem Bülow.⁶ Právě odvážný boj pro věci církevní

představuje spolu s oddaností císařovi a kultivovanou uměnímilovností další fasetu duše Šternberkovy. Když 30. dubna 1364 zemřel císařův věrný rádce Arnošt z Pardubic, došlo k mnoha přesunům v církevní správě: na uprázdněný pražský stolec vyvolen byl v souladu s vůlí vladařovou Jan Očko z Vlašimi, dosavadní biskup olomoucký, do Olomouce putoval Jan ze Středy, dosavadní biskup litomyšlský, a pro Litomyšl zvolen byl právě Albrecht ze Šternberka, když předtím na toto místo zamýšlený probošt Mikuláš, dosavadní královský kancléř, zemřel dříve, než vůbec stačil na stolec biskupský usednout. Svě předchozí funkce a svých předchozích povinností ke Zvěřinu byl Albrecht zproštěn jmenovací bulou Urbana V. ze srpna toho roku. Avšak první litomyšlská pastýřská správa Šternberkova neměla dlouhého trvání, neb již roku 1368 povolán byl na uprázdněný post arcibiskupa magdeburského. Tam čekaly hodnostáře jen samé těžkoti a jistě s povděkem přijal roku 1371 možnost návratu do Litomyšle, jejíž biskup Petr Jelito naopak směřoval do Magdeburku. Papež Řehoř XI. nabádal pak Albrechta, aby buď sám, či po olomouckém biskupovi zaslal do Magdeburku pallium.⁷ Biskup přinesl si odsud ještě ostatky svatého Viktorina,⁸ jež 18. října 1376 nechal uložit do litomyšlské katedrály. Starokřesťanský mučedník sv. Viktorin stal se potom patronem litomyšlské diecéze a jeho svátek slavil se 5. září. Roku 1392 nařídil Jan z Jenštejna, aby se hodinky k tomuto světcovi četly ve stejný den v rámci celé pražské diecéze.

Po návratu do království zakládal kláštery (augustiniánská kanonie ve Šternberku již 1372, kartouza v Trčku 1379), věnoval se církevní správě a ovšem také věrně sloužil svému císaři. Roku 1374 je také biskupovi litomyšlskému vytýkaná liknavost ve věci údajné hereze, kterou měl v pražské arcidiecézi šířit Jan Milíč, kazateli samému však podařilo se uhájit přímo před kurií. Nezátížen přespříliš pastýřskými povinnostmi, vydal se biskup roku 1376 po boku vladařově do říše, aby zde podporoval královskou volbu mladého Václava, velké císařovi cesty do Francie se však pravděpodobně neúčastnil. Vše nasvědčuje tomu, že u smrtelného lůžka Karla IV. Albrecht nedlel,⁹ neb jeho samého trápilo podlomené zdraví. Z Litomyšle přivolala Albrechta asi až smutná zpráva o císařově skonu. Poslední cesty svého panovníka a jistě i přítele byl Albrecht přítomen.

To již ovšem západní křesťanstvo tížily těžké mraky. Dávno tomu, co Karel IV. vyslal k papeži poselstvo, jež hledalo podporu pro římskou jízdu nejstaršího Lucemburkova

syna. Dávno zdálo se být i od smrti jednoho papeže a volby papeže nového, Urbana VI., jemuž se v krátké době podařilo zneprátnit si všechny, kdož mu snad mohli být nápomocni.¹⁰ Pohotoví odbojní kardinálové vyvolili si již papeže jiného a neúprosná realita církevního rozkolu hrozila svou neúprosnou osudovostí co chvíli strhnout Evropu do zmatků. Avignonským pontifikem stal se Klement VII (1378-1394). Zatím vybral si římský papež Jana Očka do nového sboru kardinálů a Jan z Jenštejna nahradil jej ve funkci pražského nejvyššího pastýře.

Zmatky doby dolehly i na Albrechta. Markrabí Jošt troufl si zaútočit na statky olomouckého biskupství, čímž vygradoval letitý spor, započatý ještě za otce Joštova,¹¹ zatímco městská rada vypudila olomouckého biskupa i kapitolu, pročež litomyšlský biskup stihl markrabího i celou diecézi 14. ledna 1380 klatbou. Snad i v důsledku rozrušení z aktuální situace již o dva dny později biskup zesnul. Jeho tělo bylo převezeno, pravděpodobně z Trčku, do Šternberka, kde bylo pochováno. Ve stejný den, kdy Albrecht vyhlásil klatbu, zemřel Jan Očko, v prosinci stejného roku skonala pak i Jan ze Středy.¹² Velcí rádcové Karlovi odešli, zemi obcházela mor. Přesto měla země naději: mladého syna Otce vlasti na trůně a vzdělaného a sebevědomého synovce Očkova v paláci arcibiskupském.

b) Zápasy Jenštejnovy

Jan z Jenštejna už za episkopátu míšeňského projevil velkou bojovnost, podmíněnou přesvědčením o vlastní pravdě, které mělo jen malou ochotu ke kompromisům. Takové povahové rysy vyvolávaly ovšem nutně konflikty.¹³ Přitom Bůh vsutku jakoby měl v biskupovi svůj nástroj. Proč jinak by obdařil svého služebníka prorockým viděním s Antikristem, které zjevilo se ve snu tehdy ještě biskupu míšeňskému v pražském arcibiskupském paláci v noci z 15. na 16. října 1378, v době, kdy o už proběhnuté volbě vzdoropapeže Praha dosud nevěděla?¹⁴ Proč jinak by jej nechal skrze Urbana VI. povýšit na pražského arcibiskupa, spojil jeho osudy s českým králem a zachránil jej z nemoci roku 1380?

S veškerou vervou pustil se ozdravělý Jan do boje s Konrádem (Kunšem) z Veselí, kdys člena poselstva Karla IV. na dvoře papežském, s kterým Urban VI. jednal nelichotivě a

v němž arcibiskup spatřoval, patrně bez přílišného přehánění, „původce přítomného rozkolu.“¹⁵ Zbavil jej hodnosti vyšehradského děkana, jiný klementovec Hynek Kluk byl sesazen z místa děkana svatovítského a arestován. Semeno pochybnosti bylo však již zaseto, a to tím spíše, že Janovu králi scházela stejná rozhodnost i jistota.¹⁶ Čím více se arcibiskup snažil, tím více měl nepřátel. Snad dostalo se mu vzpruhy, když podařilo se mu zavést svátek Navštívení P. Marie, slavený v Praze poprvé 28. dubna 1387, roku 1389 pak papežem závazně zavedený pro celou církev.¹⁷ Tušil však, že propast mezi ním a králem se zvětšuje každým dnem. Snad se i chvíli těšil z vidiny mučednické palmové ratolesti, nakonec skončila však tato v rukou jeho generálního vikáře.¹⁸ Arcibiskup uchýlil se do Říma a pak navrátil se roku 1396, aby úřad odevzdal svému nástupci. Veškerá píle a snaha arcibiskupova zdála se zbytečná...

... a knihy

a) Iluminované rukopisy druhé poloviny 14. století¹⁹

Dochovaný materiál vyvolává dojem, že nejsilnějším polem iluminátorských dílen Českého království kolem roku 1350 byla kresba, která již dříve (Pasionál abatyše Kunhuty) ukázala svou sílu. Tak snad do doby kolem roku 1340 můžeme zařadit Velislavovu bibli,²⁰ role kresby je nezpochybnitelná i v kánonových listech misálů (Chotěšovský, NK XIV C 3; Dražický, KNM XIII B 9). Zároveň pronikal zásluhou Jana z Dražic a dalších učenců stále mocnější proud francouzských rukopisů, jejichž vliv po stránce umělecké i ikonografické záhy se projevil (Bible z Nisy). Stále patrnější byl však také vliv vzorů italských, vedoucí k rostoucí plasticitě a malířtějšímu pojetí (Brněnská právní kniha písaře Jana, Městský archiv Brno, sbírka rukopisů 2), který vyvrcholil vystoupením tzv. Mistra Viatiku Jana ze Středy. Paralelně konstitovala se mohutná produkce kolem Mistra brevíře křížovnického velmistra Lva.²¹ O tom, že progresivní tvorba iluminátorů Středových nezůstala utajena ani tradičnějším dílnám, mohl by vypovídat adligát Mistra brevíře právě ke Středově Viatiku (KNM XIII A 12). Kombinace obou poloh zůstává však konstantou české knižní malby a charakterizuje i o tři desetiletí mladší Kodex Jana z Jenštejna.²² Na Mistra viatiku navazují pak Jan

z Opavy, autor skvostného evangeliáře pro Albrechta III. Habsburského (ÖNB, cod. 1182), a Mistr Misálu Jana ze Středy, od něhož vedou nitky ke Klementínskému sborníku Tomáše ze Štítného (NK XVII A 6), nebo ke Kronice Přibíka Pulkavy z Radenína (Muzeum Narodowe, Kraków, Biblioteka Czartoryskich, cod. 1414).²³

Vše nasvědčuje tomu, že iluminátoři neomezovali svou pozornost na vymezená pole uvnitř přísně ohraničených zrcadel rozměrných kodexů. Zdá se, že Jan z Opavy se mnohemu přiučil na malbách Emauzského kláštera, zdá se dokonce, že profesí iluminátor, který vyzdobil Laus Mariae Konráda z Haimburku (KNM XVI D 13), zkoušel své štěstí i v deskové malbě (Morganovy destičky, Bostonská madona).²⁴ Podobně není asi nijak zpozdilé spatřovat kořeny tvorby Mistra Pontifikálu Albrechta ze Šternberka v tzv. měkkém slohu deskové malby. Mistr Pontifikálu představuje ovšem určité vyvrcholení nebo snad doznívání těchto snah, reprezentované v poněkud jiné poloze např. i Breviářem opatovickým (Archiwum i biblioteka kapituły katedralnej na Wawelu, sine sign.), Svatojakubským misálem (Brno, Městský archiv, Svatojakubská knihovna 12/9). Ani v osmém a devátém desetiletí neztrácel tento druh malby na působnosti, a tak zatímco ve dvorských ateliérech vznikala díla zcela nové rafinované krásy, v dílnách mimodvorských tylo se dosud ze zdrojů let šedesátých. Zatímco Mistr Bible ze Sadské představuje ještě poměrně svébytnou odnož tohoto proudu, u Mistra z roku 1398 je archaičnost již neoddiskutovatelná a díky progresivnímu sv. Pavlu na f. 198v rukopisu Nicolaus de Lyra super Novum testamentum (KNM XII A 17) přímo do očí bijící.²⁵ To, co Pavel Brodský poeticky a trefně nazval „vosí hnízda“ a v čem spatřoval zároveň typický znak tvorby Mistra Sadské bible,²⁶ stalo se jakýmsi obecným majetkem a poznávacím znamením tvorby těchto desetiletí. Setkáváme se s nimi v Bibli Kunše oltářníka (Národní muzeum – Nostická knihovna, f. 1), spatřujeme je v Pražském misálu (NK XIV B 8), v němž hledal Josef Krása počátky tvorby Mikuláše Kuthnera, malíře dvorského ateliéru,²⁷ objevuje se i v ornamentice Mistra z roku 1398. I přes nepopiratelné rozdíly, které dovolují snad usuzovat na jednotlivé umělecké individuality, mám dojem, že shod objevuje se v právě vytyčeném okruhu více, nežli rozdílů. Tím ovšem dostáváme se k otázce stejně kruciální, jako mlhavé – k otázce malířských dílen.

b) Mistři a dílny

Prof. Ivan Hlaváček shrnul již před časem naše poznatky o pražských písařských i iluminátorských dílnách.²⁸ Opatrně interpretoval prameny, delikátně vybíral slova, přesto i on prohlásil s pevnou jistotou, že roční produkce knih v předhusitské Praze dosahovala „řádově stovek, pokud šlo o rukopisy běžné produkce a desítek v kategorii rukopisů luxusních.“²⁹ Jakub Vítovský pokusil se potom složit z řeči pramenů co možná nejpravděpodobnější obraz produkce výlučně malířské, jeho nápady nesetkaly se však s žádnou větší odezvou a byly tiše pohřbeny mlčením.³⁰ I Hana J. Hlaváčková pokusila se odpovědět na otázku po iluminátorské činnosti doby velkého císaře. Při studiu liturgických rukopisů Arnošta z Pardubic kladla si otázku, jak je možné, že setkáváme se u stejného objednavatele s početnou skupinou pěkných sice, přece však skromnějších rukopisů z nejbližšího okruhu Mistra Breviáře velmistra Lva, když stejně tak nalzáme u něj luxusní kodex z okruhu iluminátorů Středových, *Orationale Arnesti* (KNM XIII C 12)? Její vysvětlení je stejně půvabné jako pravděpodobné: první pražský arcibiskup volil prvního Mistra pro zakázku tak říkajíc veřejnou, kdežto Mistr druhý, jehož tvorba představovala obdivovanou a moderní novinku, byl pověřen zakázkou pro privátní chvíle duševního spočinutí pražského duchovního, knihou, která nikoliv náhodou skončila v kanonii Arnoštovi tolik oblíbených augustiniánů v jeho milovaném Kladsku. Zatímco Mistr Breviáře velmistra Lva, s jehož tvorbou a s tvorbou jeho následovníků setkáme se ještě nejednou až do konce století, mohl by představovat umění, které bylo církevním zadavatelem, snad arcibiskupským dvorem, vyvoleno jako umění církevních zakázek, druhý Mistr mohl by pak představovat vytříbenou produkci dvorskou, jak mohl by napovídat i *Evangeliář Jana z Opavy*. Ani názor dr. Hlaváčkové, dosud plně nepublikovaný a zde podaný jen v zběžném, a doufám nikoli příliš zjednodušujícím náčrtu, nebyl kladně přijat.³¹ Přitom úvaha, že si nejvyšší pastýřská instituce České koruny vydržovala vlastní dílnu či měla s nějakou trvalý kontrakt, jenž ji povinoval zásobovat stále větší počet institucí nejnnutnějšími, pro plynulý chod mší nezbytnými kodexy, jeví se mi i z ekonomického hlediska mnohem logičtější, než hledat pro zakázky stále znovu nahodilé dílny. Zároveň by taková možnost vysvětlila i vnitřní provázanost a určitou stylovou homogenitu velké části produkce projednávané epochy. Naskýtá se

potom otázka, zda dělení rukopisů mezi Mistry není někdy příliš ostré, zda nevzniká místy spíše matoucí tautologie, kterou bude nutno ještě podrobit zkoumání a možná i radikálnější revizi, která by termín „Mistr“ nahradila snad zastřešujícím pojmem „dílňa“.

Tím ovšem naznačuji již úkol, který svým rozsahem není možné řešit na nám vymezeném poli. Budu-li i já níže používat termín „Mistr“, budu tak činit s vědomím, že zaběhnutá terminologie má své nesporné výhody v relativní přehlednosti tvorby. Dělení na dílny, ukáže-li se vskutku účelné, vyžaduje ještě důkladné zkoumání dochovaného fondu. Precizování a jasné formulování naznačených myšlenek vnímám pak jako velký úkol do budoucna.

c) Mistr rukopisů Albrechta ze Šternberka

Mistr rukopisů Albrechta ze Šternberka se dnes nejlépe zhodnocuje díky téměř úplně zachovanému pontifikálu, jedinému jeho zcela dokončenému dílu, které objasňuje v plnosti jeho nesporné kvality, zároveň však také odhaluje slabiny.

Mezi svého druhu poznávací znamení dílny patří modří volavkovití ptáci s červenými zobany, kteří posedávají v bordurách úvodních folií všech tří v relativní úplnosti dochovaných kodexů. K sympatickým rysům dílny patří dále cit pro detail, poznatelný zvláště v historických scénách biblických (ač nesmíme zapomínat, že právě zde mohli mocně zapůsobit vzorníky) a v neposlední řadě i určitá dávka něhy, kterou vyzarují obličejové jakkoliv typizované. Prominentní zadavatel nás upozorňuje na skutečnost, že roku 1376 musel již mít nemálo zkušeností a vynikající renomé, avšak více než níže zmíněné není dosud z jeho tvorby známo.

K slabinám Mistra patří sklon k typizaci obličejových typů (dominují odulé tváře) i kompoziční schematizace. Barevnost si zachovává setrvalé monotónní prvky (žlutá s přimíchaným mušlovým zlatem na biskupově plášti; zelená terra verde s velkou příměsí kovů, a proto notně zvětralá, v akantech, na pláštích asistujících figur a rubech pláště biskupova, jakož i jinde; světlé inkarnáty, jejichž běloba však zůstává nejčastěji nemíšena, pročež tvoří patrné „vrásky“ na tvářích postav; modrá či tmavofialová pozadí). Z naznačených rysů existuje jen málo výjimek (např. na 80r je rub biskupova pláště zbarven nezvykle, červení, v adorační scéně na 34v je slavnostní zlatožlutá rezervována

pro císaře a biskupovi zůstala zelená). Celkově je možné barevnost charakterizovat jako světlou až pastelovou, míšenou bělobou.

Postavy jsou zpravidla vymalovány na ornamentální tapetě a zaplňují celou dolní plochu vnitřního pole iniciály, takže na postižení prostorových či krajinných souvislostí nezbývá mnoho místa (výjimku tvoří například votivní scéna Ročovského graduálu f. 6r, v Pontifikálu korunovace královny f. 169r či žehnání zbraním f. 180r, všude ovšem značně náznakovitou). Osamocená je pak prostorová hra na foliu 134r Pontifikálu, která ovšem má své soupeřníky v jiných dílech doby (Klementinský sborník, XVII A 6, f. 35v). V souvislosti s Pontifikálem musíme zde ještě zmínit, že na několika iluminacích má litomyšlský biskup pallium, tedy odznak arcibiskupský. Jde zjevně o odkaz na osobní historii Albrechta ze Šternberka, nastíněnou výše, konkrétně na skutečnost, že bylo Albrechtovi ponecháno právo nosit pallium. I v těchto několika případech nazývám tedy zde vymalovaného hodnostáře zdánlivě nelogicky biskupem.

Mimořádně působivá je Mistrova kresba, jejíž síla se ukazuje zvláště při pohledu na nedokončenou, a proto z velké části v podkresbě uchovalou bibli, chovanou dnes v Krakově (Biblioteka Jagiellonska, Cod. 284/I-II). Můžeme se zde setkat s půvabným citem pro detail, jaký byl Mistrovi vlastní již při malbách Pontifikálu.

Celou tvorbu tohoto Mistra lze díky níže v Katalogu citované rubrice poměrně přesně zadatovat. Celé dílo pro biskupa muselo vzniknout mezi lety 1376-1380, kdy biskup zemřel. Ročovský graduál vznikl pravděpodobně ještě před tímto datem. Jeho nedokončenost mohla být dána odvoláním Mistra k lépe placeným úkolům. Inkarnát Ježíška je natolik výjimečný, že lze asi myslet na pozdější zásah. Dataci Graduálu odpovídaly by i vpisky upozorňující na donátora s rokem 1375. Druhá možnost, že totiž Graduál vznikl až po smrti biskupově, nezdá se mi příliš pravděpodobná. V souvislosti s velkým morem roku 1380 a s tím, že od tohoto Mistra nemáme po Krakovské bibli žádnou další dochovanou práci, uvažuji dokonce o tom, ovšem pouze hypoteticky, zda snad nebyl i on jednou z mnoha obětí černé smrti.

Mistr rukopisů Albrechta ze Šternberka reprezentuje vysoký standard iluminátorské tvorby 70. let čtrnáctého století, přesněji té její větve, která již absorbovala umělecky výsostný počín dílny Středovy a vytvořila vlastní výraz. Ten sice nedosahuje kvalit

předešlé, ale zcela plynule zapadá do soudobé deskové malby v intencích představovaných jen o málo starší (avšak rovněž kvalitnější) Votivní deskou Jana Očka z Vlašimi.

Do rukopisů zasáhla i další staletí. Ze snad ještě předhusitské éry nutno zmínit především iluminaci Mojžíše, jenž od Hospodina dostává desky Zákona v prvním svazku krakovské bible (folio 52v). Iluminace vznikla sice nesporně na původní Mistrově podkresbě, naprosto však popřela veškeré její kvality a vystřídala ji dílem v nejlepším případě druhořadým. Tak říkajíc gumové drapérie postav prozrazují práci nejspíše neškoleného amatéra. Naproti tomu renesanční zásah jak do Ročovského graduálu, tak do druhého svazku Bible, představuje dle mého posouzení výsostně kvalitní umělecký počín, omezený v případě Bible jen na ornamentiku, u Graduálu doplněný navíc postavou světeckou, pravda poněkud schematickou. Je s podivem, jak se malíř „vylepšující“ Bibli pevně držel mustru, předepsanému mu o dvě století dříve. (Toto pravidlo však bylo také porušeno, viz níže.)

Pozornosti zaslouží si názor dr. Stejskala, který se souhlasem prezentovala na svých přednáškách dr. Hlaváčkové, že iniciála úvodního folia se sv. Jeronýmem byla vybarvena na původní podkresbě Místrem Pavlových epištol.³² Bohužel nemohu při svém stupni znalostí tento názor potvrdit. Právě přítomnost výše zmíněných volavek zdála by se mi svědčit pro dokončení v prvotní dílně, avšak paleta iniciály má očividně výrazně jinou podobu, než s jakou jsme se mohli dosud setkat, zelená je pastelovější a nekorodovaná, přibývá světlá cihlová červeně, tělo iniciály postrádá jasnost předchozích, úhrnem je barevnost tlumenější a provedení hrubší. Lze tedy přece jen uvažovat o zásahu jiné dílny? Vyloučit se to vskutku nedá.

V nedávné době bylo dílo Mistra obohaceno o dvě nové akvizice, totiž o fragment I E c 11 v Knihovně Národního muzea, který objevil a publikoval dr. Pavel Brodský,³³ a o vídeňský biblický fragment, o jehož připsání uvažuje dr. Stejskal.³⁴ Zatímco s Brodského názorem se plně ztotožňuji, byť pro větší kresebnost (šrafura pláště loutnisty, výrazná obrysová linka) zdál by se mi zde pravděpodobný větší podíl dílny, v borduře ostatně oprávněně předpokládatelný, Stejskalův bystrý postřeh není pro mě lehké přijmout a zachovávám si k němu jistou rezervovanost. Iluminace je značně znešvařena vlhkostí a

chybí zde pro našeho Mistra typická bordurová výzdoba.³⁵ Přesto však zdají se formální souvislosti mluvit jasnou řečí (plášť zabalující lokty, lopatovitá ruka) a tak i zde je nakonec tento fragment zahrnut do soupisu. Jako možnou alternativu přesto nadhazují příslušnost do díla Mistra Bible ze Sadské, konkrétněji někam mezi Pražský misál XVIII E 16 a Bibli samou.

Dr. Krása připisoval Mistru rovněž nedochovaný Šternberkův Viatik.³⁶ Jakkoliv je snad tato úvaha pravděpodobná, jediná zpráva o rukopise, pocházející z roku 1380,³⁷ nedovoluje již z podstaty určitější soudy, z dalších úvah jsem proto rukopis vyloučil.

d) Mistr Bible ze Sadské

Již Josef Krása, který věnoval Mistru Bible ze Sadské mnoho pozornosti, navrhl,³⁸ že se umělec vyučil u Mistra rukopisů Albrechta ze Šternberka.³⁹ Podobně jako jeho učitel rezignoval i on na propracovanější vystižení prostorových vztahů, což jej dovedlo k nevšedním konstrukcím obrazové plochy (viz iniciála *T(e igitur)* na 131v misálu XVIII E 16), podobně jako u jeho učitele setkáváme se i zde se zcela běžnými tapetami vykrývajícími zadní plochu iluminací, také u něj znovu nacházíme pláště halící lokty postav, takřka dokonale zakrývající anatomii, a typizované obličejce, byť rejstřík jejich typů zdá se poněkud širší.

V jeho tvorbě, sestavené již dříve do přesvědčivé posloupnosti (Misál pražský – Sadská bible - Misál sestry Anežky),⁴⁰ lze sledovat vývoj, který se v jeho dílně odehrával. Raná světlá paleta byla v Misálu sestry Anežky vystřídána paletou mnohem tmavší, zintenzivnila se úloha linie na úkor barvy, optimistickou notu předchozích vystřídaly ponuřejší tóny. Vše toto zřetelně dokládá dramatické Ukřižování.

Jak je to ovšem s datací? K zařazení kodexů poskytuje dostatek vodítek již nejstarší misál, kde je na adligátu, který je i pro ranou dataci dr. Brodského klíčový a který vznikl, opět v souladu s dr. Brodským, nedlouho po dokončení rukopisu, vedle svátku sv. Zikmunda je zde však především svátek Navštívení P. Marie, slavený, jak výše zmíněno, u nás poprvé roku 1387. Vzhledem k pozdnímu zapsání svátku Zikmundova můžeme uvažovat i o mladším vzniku kodexu, starší původ zdá se mi však neobhájitelný. Ještě jedno milé překvapení přinesl zevrubný průzkum rukopisu: jak prozrazuje litanie (viz

zvláště 127v)., jak svědčí i sanktorál a konečně i rozbor alleluiatických řad,⁴¹ rukopis vznikl prokazatelně pro cisterciácké prostředí. Vzpomeneme-li jiných děl, jistě však ne v cisterciáckém klášteře.

Bible ze Sadské vznikla nejspíše blíže Pražskému misálu, nežli Misálu sestry Anežky, kde se nám dostává pomoci na místě nečekaném. Zatímco kalendář neumožňuje bližší určení,⁴² - ani v něm uvedená data Zmrtvýchvstání a Nanebevstoupení Páně nám nepomůžou k dataci, neboť vycházejí z křesťanské tradice,⁴³ - v kánonovém textu na foliu 11r (*Te igitur*), nalézáme tam, kde obvyklá písmena N kódují jména, která měla být dosazena podle aktuální potřeby, zcela konkrétní iniciály: u krále W, u arcibiskupa J, u papeže pak Cl nebo (spíše) majuskulní U. Pokud bychom papežovu zkratku četli jako Cl, pak bychom zjistili, že taková konstelace nastala mezi léty 1378-1394, kdy králem byl Václav IV., arcibiskupem Jan z Jenštejna a papežem (avignonským !) Klement VII. Jestliže přijmeme nahoře načrtnutou chronologii vzniku kodexů, jakož i navrženou dataci Misálu XVIII E 16 a Sadské bible, pak musel by rukopis vzniknout mezi léty 1390-1394, kdy Klement VII. zesnul.⁴⁴ Lépe však asi číst iniciálu jako U. Pak by však byla situace ještě určitější: protože nelze již ze slohových důvodů kodex spojovat s pontifikátem Urbana V. (1362-1370), musíme znovu uvažovat o Urbanu VI., jehož roku 1389 vystřídal Bonifác IX. (1389-1404). Měli bychom tedy v kombinaci se svátkem Navštívení v Pražském misálu mezní data celé skupiny, mezi 1386/87 – 1389! Přitom vzhledem k rozdílům mezi Biblí ze Sadské musíme Bibli klást spíše těsněji k Misálu pražskému, ve vztahu k ní je ale také nezbytné uvést, že poslední svazek vykazuje některé odlišnosti oproti předešlým (typ pláště, jistá neohrabanost některých iniciál, např. Jonáše, f. 303r, větší podíl stínování šrafurou, např. 48v), které se zdají nasvědčovat o silnější výpomoci dílenských pomocníků.

Jestliže jsme výše stanovili krajní dataci obou misálů, můžeme nyní do stanovené řady dosadit vídeňský rukopis Vita Caroli, jehož sedící císař má mnoho společného s *C(onfortatus)* Bible ze Sadské (f. 154r XII A 19) a jehož ornamentální iniciála plynule navazuje na předchozí. Barevnost však výrazně ztmavla. Kodex lze proto klást do blízkosti Misálu sestry Anežky a rámcově datovat kol 1389–1390.

Daleko problematičtější je ovšem situace u zaniklého rukopisu Isidora ze Sevilly. Pokud přijmeme jeho český původ, což ovšem zdaleka není prosto potíží,⁴⁵ a troufneme si dokonce opatrně zařadit rukopis přímo do díla Mistra Bible ze Sadské, pak by pletenec u iniciály **D**(*disciplina*), tak častý v tvorbě Mistra Šternberkových rukopisů, a, jak se zdá z černobílých fotografií, i světlé ladění iluminací mohly vypovídat o spíše starším vzniku rukopisu, snad dokonce starším než je Misál XVIII E 16. Zatímco iniciála **R**(*hetorica*) takový výklad přinejmenším neuvádí v pochybnost, iniciála **N**(*atura*) výplní svého těla a ještě pak více iniciála **S**(*pectacula*) svým celkem jsou s ním v kontradikci. Trubač v horním meandru iniciály zobrazující Tanec nemá v celém díle Mistra analogii. Lze se spokojit s vysvětlením, že si při práci na tomto rukopise zkoušelo síly více malířů? Nebo smíme předpokládat, že zde mladý malíř zkoušel své schopnosti při malbě lidského profilu, ke které se pak už nikdy nevrátil, neb všechny své další hlavy maloval, v souladu se svým učitelem, třičtvrtěně nebo en face? Jakékoliv hodnocení varšavského kodexu zůstane pro jeho ztrátu již asi navždy relativní a ani zařazení do díla Mistra Bible ze Sadské nemůže proto zůstat než jednou z možných hypotéz.

Zbývá ještě dotknout se Mistra z roku 1398. Pokud jsme nyní pevně stanovili dataci děl Mistra Bible ze Sadské, pak jeví se souvislosti mezi oběma v poněkud ostřejším světle. Není, myslím, chybou spatřovat v díle tohoto Mistra přímou návaznost na Mistra Bible ze Sadské, ba co víc, považuji takovou možnost za nejelegantnější možné vysvětlení vzájemného poměru. Otázku po jejich vzájemném poměru (dva malíři stejné dílny? mistr a učeň?) netroufám si zatím zodpovědět, každopádně ukazuje se zřejmá kontinuita tvorby, která zdaleka nemusí být vzácným jevem.

e) Mistr rukopisu Utino⁴⁶

Mistr rukopisu Utino představuje jednu z cest, kterou se zahraniční tvorby neznalé domácí prostředí snažilo srovnat s luxusním uměním rukopisů Jana ze Středy a, nutno rovnou říci, cestu nepříliš kvalitní. Jestliže zde tento Mistr dostává, byť jakoby mimochodem, jakýsi prostor, pak tak činíme především proto, že je zde podle G. Schmidta možno spatřovat souvislosti s tvorbou Mistra rukopisů Albrechta ze Šternberka.⁴⁷

Nejkvalitnější prací tohoto Mistra je rukopis *Iohannes de Utino: Compilatio librorum historialium totius Bibliae*, chovaný v plzeňském Zápodočeském muzeu, sign. 504 C 2,⁴⁸ u něhož si dr. Hlaváčková povšimla v pojetí schémat těsné návaznosti na starší italskou předlohu (Staatsbibliothek zu Berlin - Preussischer Kulturbesitz, Ms. Lat. 899).⁴⁹ Povšimla si zároveň, jak moc zůstává Mistr rukopisu Utino závislý na svém iluminátorském vzoru, zvláště v pojetí bělobou stínované drapérie se smyčkovitými záhyby, i jak nedostatečné ukazují se jeho síly. Přesto však dokázal se vybičovat k výkonu, který nemá v jeho další dochované tvorbě srovnání. Rukopis představuje tak dle mého posouzení snad luxusní bibliofilsky orientovanou zakázku, k níž své pomocníky vedoucí Mistr takřka vůbec nepustil. Slabší zdá se mi výkon ve scéně Obětování Krista, jíž škodí poněkud profil Symeonův, i ve scéně Ukřižování, kde však slabosti plně vyvažuje zdařilý dramatický patos. Plně se ztotožňuji s postřehem dr. Hlaváčkové, spatřujícím vzory v iluminátorské dílně Středově, jí nalezené souvislosti s Antifonářem z Vorau (scéna Stvoření Evy) přivedly ji pak k datování na přelom 60. a 70. let. Dr. Brodský v recenzi katalogu výstavy, v němž byl postřeh dr. Hlaváčkové publikován, upozorňuje na další díla téhož Mistra, totiž obsáhlý Žaltář a brevář svatovítské kapituly, KNM XVI B 14, a Starý zákon, XV B 8.⁵⁰ A právě na Starý zákon se odvolával Schmidt.

Oba pražské rukopisy měl jsem možnost díky laskavosti pracovníků Knihovny Národního muzea prostudovat. Spojuje je, vedle pojetí iniciál, i podobně pojímaná bordurová výzdoba s dráčky a plošnými, málo laločnatými, zato však hojně zlacenými akantovými listy, kterou v Žaltáři doplňuje ještě soustava romanizujících stonků. Žaltář podrobněji rozebírám níže, soustředím se tedy nyní na Starý zákon. Až na pár výjimečně zdařilých iluminací, které však nikdy nedosahují kvality Utinovy *Kompilace*, udržuje si výzdoba setrvale nízký charakter. Přitom však o spojitosti s Mistrem není pochyb, jak prozrazuje shodné pojetí drapérie i shodný inkarnát, světlý, takřka neznatelný, s příležitostnými akcenty rumělkou na lících kostech. I tentokrát můžeme se setkat s vlivem iluminátorů Jana ze Středy, jak prozrazuje výtvarně málo zdařilé Obětování beránka s dravcem en grissaile v těle iniciály **V**(*ocavit* - f. 52r), či naopak jedna z vůbec nejkvalitnějších děl hojně iluminovaného kodexu, iniciála **I**(*n diebus*) s Elímelechem, Noemi a jejich syny, kde jsou postavy umně vkomponovány do úzkého dřívku iniciály

(132v). Mimořádná naivita ukazuje se pak například v iniciále **F**(uit vir) s Elkánou mezi svými manželkami (135v), nebo v iniciále **E**(t rex), kde nešťastná Abísag, ležící pod jednou dekou s králem, hledí, snad zklamaně, na spícího panovníka (168r). Obě posledně jmenované iniciály vzbudí snad pro svůj obsah laskavý úsměv, výtvarně jsou však zoufale nepřesvědčivé.

Při iniciále **L**(ocutus – Hospodin hovoří s Mojžíšem) na foliu 57r tohoto rukopisu, která opět patří ke šťastnějším uměleckým počínům v kodexu, spatřujeme do zlaté kapky v borduře vyrytý odřivous. Zároveň sluší se zmínit, že na předeštlí Starého zákona umístěn byl vlastnický vpisek, větší část pergamenu s rubrikou byla však závistivou rukou stržena, a tak dnes čteme jen její zlomek: *Ista m(onaste)ri(i) ? Char* -⁵¹, Na základě takto chatrných indicií nepodařilo se mi však přiblížit se k nějaké alespoň trochu pravděpodobné hypotéze. Jen zdánlivě nekonfliktní jeví se připsání do knihovny jedné ze čtyř předhusitských českých kartouz. Vlastnické vpisky, publikované prof. Hlaváčkem,⁵² nedovolují ztotožnit uvedenou rubriku ani v mé, ani v Brodského variantě s uvedenými kartouzami. Kartuziáni sami preferovali označení své instituce jako *domus*, uvedli název svého domu (*Sancte Marie in Praga, Vallis Josaphat, Dolan*) či svého společenství (*fratrum cartusiensium*). Proti vpisku mluví i důvodné pochyby o jeho autenticitě. Pod rubrikou je rukou 15. století načrtnut, rovněž poškozený, obsah kodexu a rubriku samu netroufám si datovat. Budeme-li přesto stále hledat spojení na Smíchov, zmíníme asi i rukopis stejné dílny, rukopis Utino, o němž je známo, že doputoval do norimberské kartouzy, kde pobyl nějakou dobu i rukopis původně kartouzy smíchovské s kalendáři a nekrologiem, nyní v pražské Knihovně kapitulní, sign. A 65, ten se však k Norimberským dostal zprostředkovaně.⁵³ Spojitost k nějaké kartouze, jakkoliv pravděpodobná, zůstane asi v mlhách, a to přesto, že víme, že biskup Šternberk založil kartouzu v Trčku, později z větší části přenesenou do Dolan. Nebylo by jednodušší spojovat rukopis s Moravou? Například i Anežka ze Šternberka a Lukova, vdova po Beneši (III.) z Kravař a Krumlova, udržovala čilé styky s dolanským převorem Štěpánem.

54

Na koho totiž vlastně odkazuje odřivous? Je dochována zpráva, jež napovídá, že heraldické figuře bylo asi mezi vzdělanci obecně rozuměno. Svatovítský kanovník Beneš

odkázal r. 1360 své kapitule skvostné ornáty z červeného sametu, postavami světců vyšívané a zlatými erbovními znameními Benešova rodu panů z Kravař, tj. odřivousy, doplněné.⁵⁵ Jeho závěť vykonal Albrecht ze Šternberka, vnuk bratra Benešova a tehdy biskup zvěřínský, až r. 1364. O postavě tohoto kněze není známo o mnoho víc, byl však ve svém rodě i nadále vzpomínám.⁵⁶

Jenže odřivous je figura přece jen obecnější (společná např. i pánům ze Štítného), avšak, co horšího, u nás se objevuje na místě netypickém a je pravděpodobně i vyryta dodatečně. Vraťme se tedy znovu na poněkud jistější půdu stylového rozboru.

Již dr. Hlaváčková poukázala na spojitost mezi Utinem a Antifonářem z Vorau. Tato je skutečně mimořádná, ukazuje se i v analogickém pojetí bordur (shody zvláště mezi Vorau a bordurami Žaltáře).⁵⁷ Jistotně jsou však vazby Mistra rukopisu Utino větší k Antifonáři, nežli k Mistru rukopisů Albrechta ze Šternberka.

Celkově tedy asi nelze příměji spojovat výtvarný projev Utinova mistra s Mistrem šternberským, zdá se mi naopak, že v intencích následnosti jsou rukopisy vznikuvší pro svatovítskou kapitolu, totiž Breviář pražské katedrály v Univerzitní knihovně ve Würzburgu (M. p. th. f. 131)⁵⁸ a Vesperarium svatovítské (KNM XV A 10), jehož iluminátorská výzdoba propadá se do ještě větších kvalitativních propastí, přitom však v zřejmé následnosti, dle mého dílenské, na právě probírané skupině.⁵⁹ Skutečnost, že tolik rukopisů skupiny má svatovítskou provenienci přivádí mě pak k domněnce, že máme zde co činit se skriptoriem katedrály. Datace navržená Hlaváčkovou pro rukopis Utino (60./70. léta) a Machilkovými pro rukopis würzburský (po 1381) dovoluje pak vymezit její činnost obdobím od 1370 po 1390. Přesnější dataci i vývoj uvnitř dílny je vzhledem ke kvalitám tvorby obtížně postihnuteľný. S navrženou datací nekoliduje ani názor Josefa Krásy.⁶⁰

POZNÁMKY:

¹ Za kostru následujícímu přehledu použity pasáže v Lenka BOBKOVÁ: Velké dějiny Zemí koruny České IVa, Litomyšl 2003 a Lenka BOBKOVÁ / Milena BĀRTLOVÁ: Velké dějiny Zemí koruny České IVb, Litomyšl 2003. Oba svazky mohou posloužit i jako vynikající rozcestník při hledání další literatury. Na tyto knihy odkazují jednou provždy.

² Rudolf HOLINKA: Sektářství v Čechách před revolucí husitskou, Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě, ročník VI, č. 52. (3.), Bratislava 1929, 6.

³ Zdeňka HLEDÍKOVÁ / Jaroslav V. POLC (eds): Pražské arcibiskupství 1344-1994, Praha 1994.

⁴ Viz především Zdeňka HLEDÍKOVÁ: Litomyšlské biskupství, in: Milan SKŘIVÁNEK (red.): Litomyšl. Duchovní tvář českého města, Litomyšl 1994.

⁵ Na listinu se odvolává Josef PRUCEK: Albrecht ze Šternberka – raněhumanistický mecenáš, in: Okresní archiv v Olomouci. Výroční zpráva, 1973, 22, 25, pozn. 4.

⁶ Nejpodrobněji o osobě Šternberkové pojednává Josef SAKAŘ: Albert ze Šternberka, in: Výroční zpráva c. k. Vyšší školy reálné v Pardubicích XXVI, 1902, 5-37. Ke sporům zvěřinským ibidem, 6. Především této stati se zde přidržuji. Dále též Josef PRUCEK (pozn. 5), 22-26. Pro doplňky nutno zmínit především stat' Ludwig SCHMUGGE: Das Pontifikale des Bischofs Albert von Sternberg., in: Mediaevalia Bohemica III, 1970, 49 – 86.

⁷ SAKAŘ (pozn. 6), 24. Právo nosit již jednou udělené a tedy osobní pallium bylo však Šternberkovi ponecháno. Viz SCHMUGGE (pozn. 6), 53.

⁸ Viz např. HLEDÍKOVÁ (pozn. 4), 39.

⁹ SAKAŘ (pozn. 6), 34.

¹⁰ Viz zvláště Jaroslav V. POLC: Svatý Jan Nepomucký, Praha 1993², 70-73.

¹¹ K moravským poměrům naposledy Jaroslav MEZNÍK, Lucemburská Morava 1310–1423, Praha 1999.

¹² Data citována dle Josef PRUCEK (pozn. 5), 26, pozn. 30.

¹³ K osobě Jenštejnově viz především Ruben E. WELTSCH: Archibishop John of Jenstein, 1348-1400. Papalism, Humanism and Reform in Pre-Hussite Prague, Hague / Paris, 1968 a Jaroslav V. POLC (pozn. 10). Zvláště kniha Polcova, na niž mě laskavě upozornil dr. Kubín, obsahuje četné odkazy na další literaturu, kterou jsem zde nucen pominout. Ke konfliktosti Janově viz WELTSCH ibidem, 14: „One may well assume that John of Jenstein, far from neglecting his episcopal duties, attacked them with the eagerness, perhaps with some of the self-importance of youth, and that already here he confirmed himself in that fighting posture which must have appeared needlessly quarrelsome to many of his later associates and opponents.“

¹⁴ Viz POLC (pozn. 10), 68-69.

¹⁵ Citováno dle POLC (pozn. 10), 81.

¹⁶ Ludolf Zaháňský charakterizoval Václavovu politiku následovně: „Chlubil se, že má papeže v hrsti, jako by chtěl říci, že má patrně ve své moci vítězství jednoho z nich, ale nechal je mezi sebou se přit' až do dnešního dne o papežství.“ Citováno dle POLC (pozn. 10), 68-69.

¹⁷ Ke svátku více viz Jaroslav V. POLC: „Visitatio beatae Mariae virginis“ Da seicento anni nell' ocidente liturgico, in: idem: Česká církev v dějinách, Praha 1999, 271-278. Za stručné nastínění obsahu článku vděčím dr. Kateřině Kubínové. Viz též idem: De origine festi Visitationis B. M. V., Roma 1967.

¹⁸ K tématu více viz Jaroslav V. POLC: Proč nebyl arcibiskup Jan z Jemštejna svržen do Vltavy, in: idem 1999 (pozn. 17), 293-316.

¹⁹ K problematice viz především Josef KRÁSA: Knižní malba, in: Jaroslav PEŠINA (ed.): České umění gotické 1350 – 1420 (kat. výst.), Praha, 1970, 244-303; idem: Knižní malba, in: Rudolf CHADRABA (ed.): Dějiny českého výtvarného umění I/2, Praha 1984, 405-439; idem: Knižní malířství 1350-1420 v Čechách, in: idem: České iluminované rukopisy 13.-16. století, Praha 1991, 100-134; Gerhard Schmidt: Malerei bis 1450. Tafelmalerei – Wandmalerei – Buchmalerei, in: K. M. SWOBODA (ed.), Gotik in Böhmen, München 1969, 167-321.

²⁰ Nové zhodnocení Velislavovy bible připravuje kolegyně mgr. Lenka Panušková.

²¹ K Mistru naposledy Pavel BRODSKÝ: Výzdoba Antifonáře bílinského, in: Studie o rukopisech XXXII 1997-1998, 37-46 a Hana Jana HLAVÁČKOVÁ: Die Illumination der liturgischen Handschriften des Arnustus von Pardubice, in: Miscellanea musicologica XXXVII, 2003, 47-62.

²² Více k rukopisu Antonín FRIEDL: Kodex Jana z Jenštejna, Praha 1931.

²³ Souvislost mezi Kronikou a Štítným, naznačená v dřívější literatuře (zvláště Barbara Miodońska: Dekoracja malarska rękopisu Kroniki czeskiej Přebíka z Radenína w zbiorach Biblioteki Czartoryskich w Krakowie, Kraków 1968), není asi přímá, jak naznačila ve svých přednáškách dr. Hlaváčková.

- ²⁴ Jiří FAJT in: Jiří FAJT / Barbara D. BOEHM (ed.): Karel IV. Císař z Boží milosti. Kultura a umění za vlády rodu Lucemburků. 1310-1437 (kat. výst.), Praha 2006, 98-103, kat. č. 15-17. Oživil tím myšlenky, jež měl již Josef KRÁSA (pozn. 19), 269, kat. č. 350.
- ²⁵ Za možnost prostudovat rukopis děkuji pracovníkům Knihovny Národního muzea. Za mnohé konzultace nad rukopisem vděčím také dr. Hlaváčkové, která se mnou rukopis prošla a uchránila mě tak z cesty k několika mylným tvrzením.
- ²⁶ Pavel BRODSKÝ: Příspěvek ke studiu díla Mistra Bible ze Sadské, Umění XXXIII, s. 508 – 519.
- ²⁷ Podrobněji k tomu především Josef KRÁSA: Rukopisy Václava IV., Praha 1971.
- ²⁸ Ivan HLAVÁČEK: O výrobě a distribuci knih v Praze do rozšíření knihtisku, in: Documenta Pragensia 10, 1990, 5-22
- ²⁹ Ibidem, 13.
- ³⁰ Jakub VÍTOVSKÝ: K problematice iluminátorských a knihařských dílen v českých zemích v letech 1310-1378, in: Documenta Pragensia 10, 1990, 95-117.
- ³¹ Nejúplněji prezentovala dr. Hana HLAVÁČKOVÁ svůj názor na přednášce *Pražské iluminátorské dílny v druhé polovině 14. století*, pořádané v cyklu Collegium historiae artium na půdě Ústavu dějin umění AVČR 25. května 2005, kde byl bouřlivě a hrubě odmítnut.
- ³² Původní názor dr. STEJSKALA, již publikovaný, nepodařilo se mi v literatuře dohledat. Odvolávám se proto na přednáškový cyklus *Iluminátoři Jana z Jenštejna*, jenž vedla dr. Hana J. HLAVÁČKOVÁ na katedře Ústavu pro dějiny umění v zimním semestru 2006.
- ³³ Pavel BRODSKÝ: Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze, Praha 2000, 334, kat. č. 324. Pavel Brodský je ovšem ve svém soudu opatrnější, konstatuje pouhou slohovou spřízněnost.
- ³⁴ Karel STEJSKAL: Nové poznatky o Bibli písaře Johánka ze Stříleka a jejím iluminátorovi. Studie o rukopisech XXIII, 1999 – 2000, 12.
- ³⁵ Dr. HLAVÁČKOVÁ nabídla mi však elegantní východisko, že totiž si skromnější objednavatel bohatou bordurovou výzdobu prostě nepřál.
- ³⁶ KRÁSA 1970 (pozn. 19), 377, kat. č. 358.
- ³⁷ Ferdinand TADRA: Soudní akta konsistoře pražské = Acta judiciaria consistorii pragensis, Část II. (1380-1387), Praha 1893, 75, č. 491: „*Die XVIII m. Dec. h. q. terc.d. Wenceslaus archidiaconus Boleslav. confessus est, se librum viaticum, olim d. Alberti episcopi Luthomissl a dd. priore et conventu monasterii carthusiensis recepisse pro XX florentis et duabus sexag. Gross, quem librum restituere promisit, cum pro parte dictorum carthusiensium aut d. Petri de Rosemberg fuerit requisitus, solutis peccuniis supradictis, presentibus dd. Przbislao, archidiacono Horssov. Habardo plebano in Wrbicz, Durass et Petro Radeska, notariis publicis.*“ Jméno kartouzy není uvedeno, z kontextu však jasně plyne, že jedná se o slavný dům smíchovský. (Ivan HLAVÁČEK: Materiál k dějinám knihovny pražské kartouzy, in: idem: Knihy a knihovny v českém středověku, Praha 2005, 329-330.)
- ³⁸ Josef KRÁSA: Výstava rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze, in: Umění XIV, 1966, 603; idem: Bible ze Sadské, I. svazek in: PEŠINA 1970 (pozn. 19), 277, kat. č. 359. Souvislost obou dílen akcentuje též SCHMIDT (pozn. 19), 219.
- ³⁹ P. Brodský se s tímto pohledem ovšem neztožňuje, neb datuje misál XVIII E 16 příliš brzy. Za všechny jeho zmínky viz P. BRODSKÝ (pozn. 26), 508-519.
- ⁴⁰ ibidem.
- ⁴¹ Viz Markéta KOZINOVÁ: Provenience misálu XVIII E 16 Knihovny Národního muzea v Praze, in: Studie o rukopisech XXXIV, 2001, 43–50. Její určovací strategie, totiž komparace alleluiačických řad, se přitom ukazuje jako mimořádně úspěšná. Viz také eadem: K provenienci a dataci rukopisu Národní knihovny XIII A 5a, Studie o rukopisech XXXIII, 1999-2000, 85– 93; Dále též Kozina, J.: K problematice stanovení provenience středověkých mešních knih, Studie o rukopisech XXXIV, 2001, 159–168, kde citována další literatura.
- ⁴² Michal DRAGON: Česká středověká kalendária, Diplomová práce na Filosofické fakultě University Karlovy v Praze, Praha 2000, 350. K zavádění svátků a následným kalendářním proměnám srovnej idem:

Kalendáře liturgických rukopisů jako datační pomůcka In: Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 1998, Brno 1999, 74 – 84; Zdeňka HLEDÍKOVÁ / Jaroslav V. POLC.: Pražské synody a koncily předhusitské doby, Praha 2002; Jaroslav V. POLC: Kapitoly z církevního života podle předhusitského zákonodárství, in: HLEDÍKOVÁ / POLC (pozn. 3), 30 – 57.

⁴³ Marie Bláhová: Historická chronologie, Praha 2001, 226.

⁴⁴ Nemusí nás, myslím, mást, že se po r. 1390 výrazně zkomplikovaly vztahy mezi pražským a avignonským dvorem (Jiří SPĚVÁČEK: Václav IV. 1361-1419, Praha 1986, 206-207). Vždyť tyto nikdy neochladly docela (POLC, pozn. 10, 165-168).

⁴⁵ Starší polská literatura svorně považuje rukopis za polský (Feliks KOPERA: Dzieje malarstwa w Polsce I. Strednowiecnne malarstwo w Polsce, Kraków, 1925, 47 – 48. Stanisława M. SAWICKA: Straty wojenne zbiorów polskich w dziedzinie rękopisów iluminowanych, in: Prace i Materiały Rewindykacji i Odszkodowań X, Warszawa 1952, 20, kat. č. 14), Barbara Miodońska však připouští možný český původ rukopisu. Doslova píše, že návaznost polských iluminátorů na české vzory je natolik těsná, že lze někdy jen těžko rozhodnout, kde rukopis vznikl (viz Barbara Miodońska: Związki polsko-czeskie w dziedzinie iluminatorstwa na przełomie wieków XIV. a XV, in: Pamiętnik literacki, LI, 1960, 153-202; eadem: Malopolskie malarstwo książkowe 1320-1540, Warszawa, 1993; k Origine de rerum konkrétně též eadem: Iluminacje krakowskich rękopisów z 1. połowy wieku XV w Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, in: Biblioteka Wawelska II, Kraków 1967, 12). Dr. Krása navrhl spojit rukopis s okruhem Mistra Bible ze Sadské (pozn. 38, 608, pozn. 15; viz též pozn. 21 mého Úvodu výše). Komplikovanou situaci česko-polských vztahů lze demonstrovat na Bibli Jaroslava Bogorii-Skotnického (Arcidiezní archiv v Hnězdně, MS 168), která byla dlouho považována za český import (např. Alicja Karłowska-Kamzowa: Dekoracja malarska gnieznienskiej Biblii Jaroslawa Bogorii Skotnickiego, in: Ars una. Prace z historii sztuki, Poznań 1976, 49-55), aby byla posléze traktována jako výtvar iluminátora v Čechách sice vyučeného, ale Poláka (např. v této poznámce citovaná Miodońska 1960, 168-195, více viz Pavel Brodský: Iluminované rukopisy českého původu v polských sbírkách, Praha 2004, 13).

⁴⁶ Pomocné pojmenování navrhuji v souladu s nejkvalitnějším plodem dílny.

⁴⁷ SCHMIDT (pozn. 19), 216, 432, pozn.239.

⁴⁸ Za laskavé zpřístupnění rukopisu jsem zavázán mgr. Šedovi ze Západočeského muzea, který se uvolil umožnit mi studium rukopisu i v době, kdy byla knihovna pro veřejnost uzavřena, a navíc mě upozornil na Lindův katalog, který bych, nebýt jeho vstřícnosti, možná i přehlédl.

⁴⁹ Hana Hlaváčková: Johannes de Utino: Compilatio librorum historialium totius Bibliae, in: Jiří Fajt (red.): Gotika v západních Čechách (1230-1530) II, Praha 1996, 484-485, kat. č. 56.

⁵⁰ Pavel Brodský: Katalog výstavy Gotika v západních Čechách, in: Studie o rukopisech XXXII, 1997-1998, 148-149.

⁵¹ Brodský (pozn. 33), 224, kat. č. 204 čte „Istam... in... Cha r...”

⁵² Hlaváček (pozn. 37) a idem: Poznámky ke knihovně kartuziánů v Dolanech v době předhusitské, in: ibidem, 333-339.

⁵³ Hlaváček (pozn. 37), 325, č. 15.

⁵⁴ Tomáš Baletka: Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa, Praha 2004, 175-176.

⁵⁵ Antonín Podlaha / Eduard Šittler: Chrámový poklad u sv. Víta v Praze: jeho dějiny a popis, Praha 1903, 63.

⁵⁶ Baletka (pozn. 54), 73-74.

⁵⁷ Vycházím z fotografií, které měl jsem možnost spatřit ve Fototéce ÚDU AV ČR.

⁵⁸ Můj soud zakládá se však pouze na reprodukcích, publikovaných ve stati Franz Machilek / Margareta Machilek: Der Liber breviarius Prager Kathedalkirche in der Universitätsbibliothek Würzburg (M. p. th. f. 131), in: Umění XLI, 1993, 375-385.

⁵⁹ K Vesperariu Brodský (pozn. 33), 219, kat. č. 201, kde uvedena další literatura.

⁶⁰ Krása (pozn. 38), 602. Viz též Zuzana Všeťčková: Zpráva o fotodokumentaci Josefa Krásy, Umění XXXIX, 1991, 269

III. KATALOG

Předkládaný katalog snaží se co možná nejúplněji zahrnout tvorbu dvou Mistrů, o nichž bylo výše pojednáváno, totiž Mistra rukopisů Albrechta ze Šternberka a Mistra Bible ze Sadské. Jako příloha je ke katalogu přidán výběrový katalog Mistra rukopisu Utino, jehož vztahy k předchozím dvou jsou sice volné, avšak přece v literatuře nadhazované. Součástí katalogových hesel je stručná poznámka o původu toho kterého rukopisu, o jeho vazbě, skladbě a rozměrech zrcadla, o obsahu a, konečně to nejdůležitější, popis iluminací. Všechny tři svazky Bible ze Sadské a Misál sestry Anežky nebyly mi nakonec zpřístupněny s odkazem na jejich digitální podobu, takže u těchto čtyř nemohla být skladba ani rozměr zrcadla důkladněji prozkoumány. Vzhledem k pochopitelné snaze o co nejlepší péči a o ochranu těchto výjimečných památek, i k tomu, že Misál sestry Anežky jsem již měl možnost před časem prozkoumat a věrnost digitálních snímků je, alespoň v tomto případě, nezpochybnitelná, byl jsem nucen tuto skutečnost respektovat. Tím spíše mě v tomto přístupu utvrzovala i ochota a laskavost pracovníků Knihovny Národního muzea, kteří mi v tolika jiných ohledech vycházeli velmi vstřícně. Není-li u jiných hesel skladba uvedena, je to způsobeno nedostatkem mých zkušeností, který mi zabránil v jejím bezpečném rozpoznání. Každé katalogové heslo je doplněno literaturou k danému kodexu.

1. MISTR RUKOPISŮ ALBRECHTA ZE ŠTERNBERKA

a) Ročovský graduál, Státní okresní archiv, Louny, sig. I G 7

Původ: Rukopis vznikl pro ročovský klášter. Od nich se dostal darem roku 1954 do lounského archivu, kde je dodnes. Dar byl tehdy ohodnocen na 20 000 Kčs.¹

Vazba: barokní, potažená značně již omšelým a potrhaným modrým sametem. Rohy přední desky chrání kování v podobě cínových boltců, levý spodní je však již ztracen. Podobný boltec tvoří na horní i spodní desce oporu pro sponu, která však je již také ztracena a na celé spodní desce zůstal pouze boltec výše zmíněný, zčásti ulomený. Podobně i samet spodní desky je z velké části strhán, hřbet chybí docela. Přední předsádka je přelepena novodobým papírem s pernatým ornamentem, snad již ze 20. století. Zadní příděští tvoří nepřelepená deska vazby.

Skladba, zrcadlo: (III), II, V - 1, V - 3, 10 x IV, III, IV, IV -1, VII - 3, 9 x IV, III, 2 x IV, V - 1, III, V, II, 2 x IV, V -1, 2 x III, V- 1, 2x III, IV, IV, (II + I + 1 + 1).

Dohromady 322 folií, barokní adligát nevyjímaje. Velikost folií cca. 422 x 310 mm. Zrcadlo na výšku neohraničeno (text v rozmezí kol 340 mm), na šířku vymezeno vždy dvojicí linek (rozmezí mezi vnitřními, ohraničujícími text 215, vnějšími 230 mm).

Prvních šest folií, jakož i posledních osm, je výrazně proměněno barokními úpravami a dodatky. Tak folia I – IV jsou zcela nová, folio V je z věkovité, zběžně vydělané kůže, na versu podlepené, a folio VI je opět nové. S podobnými anomáliemi lze se tu a tam setkat v celém kodexu.

Foliace římskými číslicemi červeným inkoustem v horní borduře začíná I na 6r, novodobá foliace arabskými číslicemi v horním rohu přepisuje římskou, od folia 253 dále s chybou, kvůli oříznutí horní části však neměl její autor možnost kontroly.

Obsah a popis iluminací:

Rukopis obsahuje graduál. Pomineme-li barokní adligát, kterým je graduál uveden a jehož obsah je nastíněn níže, lze text kodexu načrtnout takto:

I-II: vacuum

III-VI: barokní adligát, viz níže.

1r: *Gaude Maria virgo* (Missae votivae) ... x ... 5r: *Asperges me* (Ordinarium missae) ...
5v: poznámka upozorňující na zápisy v zemských deskách, přepsaná ma VIv
5v: *In nomine domini incipit festum ? in prima dominica adventus introitus.*
5r: *Ad te levavi* ... x ... 169v: ... *angelorum Domine. Alleluya* (Dominica XXIV. post
Pentecosten).
170r: *Dominus* (Proprium sanctorum, sv. Ondřej) ... x 197v ... *gloria patri* (Clementis
papae)
197v: *Incipit commune sanctorum de missali. In vigilia unius apostoli. Introitus.* 198r:
Ego ... x ... 315r:... *ad te transire* (Missae votivae, P. Maria). Pod hymnem kratičký text
připomínající opět zásluhy Františka Karla Libštejnského o kodex, doprovázený
tentokrát i jeho, značně již poškozeným, pečetním sekretem.
315v-316v: vacuum.

Krom níže zmíněných iluminací byl několikrát pro ně vynechán prostor, avšak nebyly
provedeny. Tak na 26v (*Ecce ke Klanění*),² 123r (*Resurrexi k Zmrtýchvstání*), 139v
(*Spiritus k Soslání sv. Ducha*), 189v (*Gaudeamus k Nanebevzetí P. Marie*). Rovněž text
se dočkal mnoha úprav. Za všechny zmiňme hymnus *Loquebatur navis linguis*
apostolorum právě u Letnic, nad nějž byl připsán hymnus *Franciscus pauper et humilis*
(141 r). Důkladnější prozkoumání proměn mohlo by možná vésti k poodhalení dílčích
osudů knihy v průběhu věků.

IIIr: střed folia zaujímá zlatě orámovaný barokní votivní obraz Albrechta z Kolovrat
s manželkou a čtyřmi syny, kteří klečí před dvojité odstupňovaným pódiem, na němž
pod baldachýnem sedí P. Marie. Za Albrechtem stojí sv. patron v biskupském šatu, snad
Vojtěch, za jeho chotí Annou sv. Kateřina, určená kolem. V pozadí lze spatřit ideální
model kláštera s kolovratským erbem na hlavní bráně, vlevo od kláštera ruiny, vpravo
pak plotem ohraničený pozemek. Za klášterem zdvihá se doleva se svažující kopec,
jehož stráně pokrývá les. V levé horní části a nad lesem lze pak spatřit jemnými
růžovými červánky pokryté nebe. Rodina identifikována zlatými texty v malbě. Nad
obrázkem text se zlatými kapitálkami *Graduale de Tempore & Sancti Secundum ritum*
Choralem ordinis S(anc)ti Augustini a pod textem *Quod ab Alberto Seniore de Kolowrat*

in fundatione Monasterii, Rotzoviensi Ecclesia, pro quotidiano usu datum ANNO MCCCLXXIV.

Celou malbu prosvětluje lehký pastelový kolorit, místy doplněný o zářivé akcenty (plášť sv. Kateřiny) a vyniká vzdušnou, takřka rokovou atmosférou. Jakkoliv se nejedná o dílo prvotřídní, nelze mu upřít půvabu, který přece jen již překonává lidovou tvořivost. Jeho autora lze snad hledat mezi průměrnými, nikoliv však nezajímavými (rakouskými ?) barokními mistry.

IIIv: kolovratský erb s korunou v klenotu, obtočený Řádem zlatého rouna. Kolovratská orlice má rakouský srdeční štítek se stříbrným břevnem v červeném poli. Text nad erbem, opět se zlatými kapitálkami *Hoc iterum de novo Compigni ac Restaurari Curatum ad Conservandam memoriam*, pod erbem pak *Ab Illmo ac Excell^{mo} D(omi)no D(omi)no Francisco Carolo Lüststeinskii, Sac. Rom. Imperii Comite de Kolowrat Domino Haereditario in Reichenau, Zernowitz, Craustowitz & Lesch Equite Aurei Velleris Sac. Caes. Majestis actuali intimo Consiliario, Camerario nec non regio Capitaneo in Marchiu natu Moraviae. ANNO MDCLXXXIX.*

IV: vacuum

Vr: latinský text o založení kláštera, přepsaný na *Vr*.

Vv: obtížně čitelný český text, pod ním zpráva o donaci pana Jiřího z Kolovrat a Bezdržic, přepsaná na *Vr* dole, pod tím *Hanc illustrissimi D(omi)ni D(omi)ni Wenceslai de Kolowrat, D(omi)ni in Koschatek, vetustiori & obscuriori constructum caractere mnemasyne, sequens clarinis exprimit pagina. Anno D(omi)ni* (žel nedokončeno).³

Vr: prepisy textů z *Vr* (listina o založení kláštera) a *Vv* (text o Jiřím z Kolovrat).

VIV: prepisy upomínek na donátory a podobně z folií 2v, 4v a 5v.

Ir: *Graduale Maria virgo ... x ... 5v*: ... *In nomine domini incipit festum ? in prima dominica adventus introitus*

6r: **A**(*d te levavi*), cca. 176 x 143 mm: votivní scéna. Modrá iniciála v hodně světlém, slabě růžovém rámu. Půvabný akant v těle iniciály dekorativně stylizovaný. Břevno kapitály dělí šedomodrou vnitřní tapetu s arabeskou asi ve 2/3 na horní a dolní část, přičemž větší dolní obsahuje votivní scénu s kolovratským manželským párem před P.

Marií s Ježíškem s výraznými svatozářemi. Marie sedí na trůně na pozadí světlého, cihlově oranžovočerveného závěsu, pokrývajícího i trůn samotný, přičemž však vrchní deska trůnu a podium při jeho patě mají sytější růžovočervený nádech. Mariin plášť, halící ji od hlavy až po nohy, je růžový se zeleným rubem, spodní šat modrý. Na hlavě má nasazenu korunu. Živý tělnatý Ježíšek, otáčející hlavu na Bohorodičku, nejistě stojí na jejím klíně, držíce levicí palec její levé ruky, kterou ho Marie přidržuje zleva, zatímco pravicí ho podpírá v podpaží. Přímo před trůnem klečí donátor, podávající model kostela, u nohou s kolovratským erbem. Je oděn do modrého přiléhavého šatu nad kolena, se zlatým opaskem, nohy halí těsné růžové nohavice. Z hlavy má staženu růžovou kuklu, jejíž dlouhá špice spadá v esovce po zádech. Kol ramen obepíná vršek šatu pás s černými tečkami (drahokamy? hermelín?). Plášť ženy, klečící za ním, je splývavý, zelený, na hlavě má bílou kuklu.⁴ Terra verde pláště je již značně zvětralé, jako i jinde (rub pláště Mariina, akanty). Oba klečí na jemně naznačeném terénu. Inkarnáty obličejů svatých září světlou růžovou, inkarnáty jejich rukou i obličejů šlechty zůstaly jen v šedavé podkresbě. Aureola Ježíška je rozmazána, což znesnadňuje čtení jeho obličejových rysů, vlásky má kadeřavé.

Kapitálu lemuje zoubkovaný ornament z plátkového zlata. Ve výběžích akantů, v jejichž barevnosti dominuje rovněž zelená a růžová, se v dolní borduře opakují rodové erby, zatímco v horní odpočívají volavkovití fantastičtí ptáci, ne nepodobní svým druhům z titulního folia krakovské bible. V pravé borduře je ve zlatém rámu na šedomodré tapetě se zlatou arbeskou znovu kolovratský erb, kde má již orlice na hrdle zlatou korunku. Z rámu vyrůstají bohatě stáčené fantastické listy. [1]

136r: In die Ascensionis in throni: V(iri galilei): renesanční růžová iniciála v zeleném rámu. Akant iniciály bohatě stáčený, tóny zářivé, pastelové. Tapeta iniciály tvořená zlatem s rytou kosočtverečnou sítí, uprostřed každého pole vždy kvítek. V pravé borduře kolovratský erb s orlicí s korunkou na krku, od kterého se odvíjí bohatě stáčené zelené, růžové a fialové listy.

145r: Sancta Trinitas: B(enedicta sit): fialová iniciála v sytě zeleném rámu, tapeta jako 136r. V borduře erb na kolčím štítě, listy podobné předchozím, doplněné také výrazně stylizovaným vinným hroznem.

170r: **D**(*ominus secus mare*, bez rubriky): sv. Ondřej. Renesanční růžová iniciála se zlatou tapetou s kvítky s růžovými obrysy, stejnými jako dřív, vše usazeno ve svítivě zeleném, pastelovém rámu. Tapetě vévodí postava apoštola ve světle zeleném plášti se žlutým rubem, držící před sebou svůj kříž. Fialový spodní plášť, zpod něhož vykukují černé boty, spadá ve vrtikálních záhybech k hnědému nakloněnému pódiu. Stařecká hlava Ondřeje hledí vzhůru, její inkarnát je rozmazaný, inkarnát rukou však jemný, čistý. Bordura podobná jako jinde, bohatá, s erbem a modrým fantastickým květem.

Literatura: MATĚJKA 1894, 105-107; MATĚJKA 1897, 69; LŮŽEK 1956, 97; KRÁSA 1966, 608, pozn. 15; KRÁSA 1970, 277, kat. č. 358; KRÁSA 1971, 110-111, 251, pozn. 275; KRATOCHVÍLOVÁ, 2003, 63-37; FAJT 2006, kat. č. 63, 189-191.

b) Pontifikál Albrechta ze Šternberka, Královská kanonie premonstrátů na Strahově, Praha, sig. DG I 19

Původ: Rukopis vznikl pro litomyšlského biskupa Albrechta ze Šternberka. Rubrika na foliu 1r uvádí: „*Anno domini millesimo trecentesimo septuagesimo sexto reverendus in Christo pater dominus Albertus de Sternberg quintus episcopus Luthomyslensis olim XXX archiepiscopus Magdeburgensis pontificatus sui anno XX° ad honorem Dei omnipotentis et intemerate matris et virginis Marie hunc librum pontificalem per me Hodiconem scribi mandavit.*“ Později byl v majetku premonstrátského opatství Louka u Znojma, jehož opat rukopis nechal převázat. Strahovští rukopis koupili na aukci louckých rukopisů (1791), o čemž vypovídá i zápis na 1r: „*Comparavit RR DD Wenceslaus Mayer Abbas Sioneus.*“

Vazba: renesanční, kožená se slepotiskem. Její centrum tvoří oválný medailon, který obíhá text A * D* 1581 * SEBASTIANUS * FREITOG * A * CZIEPIROH I * V * D * DIVINA * PROVIDENT * ABB * LUCENSIS a v jehož středu se tedy skví znak řečeného opata, značně však znejasněný jak vinou výrazného vystouplého ornamentálního pásu, který dělil střední pole desky a na který byl znak dodatečně vyražen, tak i celkovým zachováním vazby, jakkoliv ani to není kritické. Mnohem více než Pontifikál prozradí nám detaily o podobě supralibros vazba Louckého graduálu,

uloženého ve stejné knihovně, sig. DG III 14. Tam je do prvního a čtvrtého pole vložena postava sv. Václava (na pontifikálu neznatelné). Druhé pole je polceno, v jeho pravé části je orlice, v levé obtížně identifikovatelná figura ve skoku (koza?), obojí jest odkazem na osobní znak Freytagův. Třetí pole je děleno pošikem. V klenotu je mitra a berla, od nichž se odvíjejí stuhy.⁵

Pod erbem je kosočtverečné zdobené kování. Kování krylo i všechny rohy, které však byly na přední desce dole utrženy. Také zadní desku doplňuje ve středu pukla, tentokrát však menší a prostší. Hřbet má deset vazů.

Foliace: 19 x V, V – 1, 4 x V, VI - 1. Zrcadlo cca. 275 x 190 mm, rozměr sloupců přesně 273 až 276 x 84 mm.⁶

Kustody na kvinternech arabskými číslicemi na versu posledního folia (I-XXIV). Závěrečný sextern neznačen, poslední folio vyříznuto. Foliace římskými číslicemi červeným inkoustem na rectu uprostřed, u folií 115 a 116 prohozena, novodobá arabskými číslicemi pak v rohu, tužkou (jen ze začátku). Původní folio 198 bylo vyříznuto, ve foliaci chybí. Vzhledem ke kontextu lze se domnívat, že mohlo na něm být zobrazeno Ukřižování. Od tohoto folia tedy foliace oproti dnešnímu stavu nutně o jedno číslo předchází.

Obsah a popis iluminací: Rukopis je pontifikálem. Jeho obsah byl již podrobně v literatuře vylíčen,⁷ proto se zde soustředíme jen na iluminace.⁸

Ira: D(eus): Svěcení soli a vody. Iniciala vyplněná růžovým plošným akantem v zeleném rámu. Biskup, sedící na sesli přikryté červenou látkou, dekorovanou pásy geometrického ornamentu z mušlového zlata a oděný do zlatožlutého pláště (kasule) s růžovým rubem a s odznaky svého důstojenství (šedobílé rukavice s naznačeným prstenem, mitra se zlatým křížem) žehná kádi, v níž se skrývá voda. Asistují mu dva tonzurovaní kanovníci v bílém plášti s šedou almucí. Přední, hnědovlasý s růžovým spodním šatem, drží oběma rukama knihu, zatímco zadní, šedovlasý se zeleným spodním šatem, drží biskupovu zlatou berlu a pozoruje svého bratra. Za biskupem je oltář přikrytý fialovým antependiem, pruhy látek s třásněmi a desku menzy kryje bílá látka s křížem. Za oltářem stojí dva muži, starší šedovlasý s lysým temenem, ozdobeným jen drobným chomáčkem zbylých vlasů, v zeleném plášti, mladší

plavovlasý v červeném plášti. Oba mají zlaté pásy kol ramen a vousaté zakloněné hlavy s pohledem upřeným vzhůru. Tapeta je tmavomodrá s arabeskou. Mezi iniciálu a rám je položeno plátkové zlato (tak i u dalších). Pod biskupovou kasulí prosvítají na této iniciále písmenka z versa folia, což vytváří nevšední ornament, byť jistě nezamýšlený.

V borduře je iniciála vlevo, nahoře i dole doprovázena žerdí, po níž se pnou drobné akantové lístky růžových, modrých, zlatožlutých a zelených barev. Nad horní žerd' je zavěšen znak Svaté říše římské a Českého království, pod dolní pak znak magdeburského arcibiskupství, litomyšlského biskupství a konečně též rodový erb šternberský. Na koncích dolní lišty jsou proti sobě postaveny polopostavy dvou proroků, levý hnědovlasý v růžovém plášti a modré čapce, pravý plavý v zlatožlutém plášti s růžovým rubem, mezi nimiž poskakuje rozesmátá hnědá chlupatá opice s červeným míčkem. V levém dolním rohu sedí na liště volavkovitý pták, s jakým jsme se již setkali a jakého ještě uvidíme, v protějším rohu páv. [2]

orb: E(xaudi). Svěcení hromničních svící. Modrá iniciála v růžovém rámu. Akant je v obloučku plošný, v jeho středu se však stáčí. Biskup v kasuli, jejíž rub je tentokrát zelený a u jehož dalmatiky lze spatřit geometrický spodní lem je postaven před terčí pokryté břevno iniciály a žehná. V levici drží berlu, u jejíž paty stojí džber. Pod břevnem iniciály stojí chlapec v červeném plášti a dívka v zeleném, která má hlavu zavinutou. Za dívkou vykukuje ještě jedna dětská hlavička. Nad nimi, již za žerdí, stojí hnědovlasý muž s pod hlavou naznačeným zeleným šatem a žena s ovinutou hlavou, z nichž však krom hlav není více vidět. Všichni laici drží žluté svíce. Za biskupem stojí oltář, tentokrát s vínovým antependiem, doplněným zlatou sítí. Za oltářem i za břevnem stojí kanovníci, patrnější je zde starší, nesoucí aspergil. Tapeta je vínová s modrou arabeskou.

Žerd' je středová, s pletencem, dole a nahoře se do bordury větví. Pod pravým sloupkem lze opět spatřit znak litomyšlský, pod pravým šternberský. Protože se heraldická výzdoba až na výjimky nemění, nebudu na ni dále výrazněji upozorňovat a zastavím se pouze tam, kde dojde ke změně. Podobně i základní charakteristika žerdí, dále již téměř vždy prosté droherii, vystačí nám k celkové představě. [3]

11ra: E(xaudi): Žehnající biskup. Růžová iniciála v zeleném rámu. Na sedátku, v zásadě shodném s 1r, sedí biskup v odění totožném s 6r, en face, mezi dvěma kanovníky a žehná. Levý hnědovlasý drží kadidelnici a u nohou vedle biskupa má postavenu křtitelnicí, pravý starší drží berlu a aspergil. Tapeta světle modrá, žerď analogická s předchozím. [4]

13rb: D(eus): Svěcení palem. Modrá akantová iniciála v prostém růžovém rámu. Biskup, jehož sedátko i šat, tentokrát sepnutý kruhovou sponou, opakuje model z 11r, pravíci žehná před ním na tmavé kolmé ploše rozprostřeným ratolestem s malými modravými trsy, zatímco levíci se opírá o sedátko. Za plošinou stojí starý kanovník v růžovém spodním šatu, s ne tak výraznými rysy jako dříve, a nese kadidelnici a aspergil. Téměř skrytý hnědovlasý kolega za ním nese berlu. Za hodnostářem stojí majestátní plnovousý stařec ve fialovém plášti se zlatým pásem kol ramen a s modrým spodním šatem. Tapeta jako 6r, žerď a heraldika rovněž analogická.

25ra: A(delt): Přijímání kajícníků zpět do lůna Církve. Růžová akantová iniciála s břevnem s terčí v zeleném rámu. Biskup oděn jako na 1r (růžový rub kasule) přijímá žehnáním plavovlasé kajícníky. V popředí leží rozpažen muž v červeném, za nímž vykukuje druhý v zeleném. Třetí, již stojící a s biskupem komunikující, je oděn v zeleném těsném šatu a červených punčochách. Starší kanovník s jemnými rysy stojí za svým nadřízeným a drží berlu, jejíž pata již již se dotýká hlav ležících mužů. Tapeta světle modrá s arabeskou. Žerď v horní, dolní i levé borduře.

29vb: N(os autem gloria): Svěcení posvátných olejů. Modrá akantová iniciála v růžovém rámu. Kompozice podobná prvnímu výjevu, jen počet asistujících postav klesl na dvě, totiž na kanovníka držícího knihu před biskupem a staršího kanovníka nesoucího berlu za biskupem a za oltářem. Biskup oděn dosud nejbohatěji, má totiž pod kasulí zelenou dalmatiku se zlatým lemem rozparku a kol ramen pallium. Sedí na své obvyklé podložce, jejíž spodní okraj je postaven i s arcibiskupovými nohama na látce spočívajícíma mimo vymezený prostor, jakoby před rám. Biskup žehná posvátným olejům, postaveným ve třech nádobkách na nízké stoličce před ním. Antependium na oltáři je černé. Tapeta jako 6r, v dolní a horní borduře opět větvíci se středová žerď. [5]

34va: **T**(*e igitur*): Kristus Trpitel. Světlounce pojatá akantová iniciála v zeleném rámu. V prostorách jejího do stran roztrženého dřívku je výjev Bolestného Krista, ukazujícího své krvácející rány adorujícímu císaři, na něhož hledí, a biskupovi. Kol hlavy září Spasiteli svatozář s křížovým nimbem, vyvedená jen v obrysech, takže mezi hranami kříže i ve čtvrtkruzích aureoly prosvítá modrá tapeta. Starý císař s rysy, které bývají tradičně propůjčovány Karlu IV., je korunován a zahalen do zlatožlutého pláště s červeným rubem, pod nímž prosvítá zelený spodní šat. Biskup, v bílých rukavičkách, má na zelený pluviál se zlatým límcem opět navlečeno pallium, pod pluviálem vykukuje červená dalmatika. Žerd' v borduře. [6]

48vb: **F**(*eria sexta*): Procesí. Modrá akantová iniciála ve zlatém plátkovém orámování. Biskup, oděný jako na 6r, pozvedá oběma rukama pacifikál. Hnědovlasý kanovník za ním nese berlu, další pak svíci. Napravo skupinka čtyř postav. Zadní dvojici prozrazují jen temena a nesené svíce, z přední nejpatrnější muž v růžovém plášti, zpoza něhož vykukuje druhý muž v plášti zeleném. Tapeta jako 6r, žerd' středová.

50vb: **A**(*sabatto die pasche*): Křest. Růžová akantová iniciála s dřívkem s terčíky v zeleném rámu. Biskup ve zlatožluté kasuli, jejíž rub není vidět, chystá se ponořit jej pozorující dítě do fialové křtitelnice. Dítě je poněkud podivný, po zvířátkovsku schoulený tvoreček. Naproti biskupovi na opačné straně křtitelnice připravuje kmotr v zeleném plášti s červenou kápí dítěti bílou osušku. Za dřívkem jsou za kmotrem patrná temena dalších postav, z nichž jedna nese svíci, a za biskupem stojí kanovník. Pozadí modré s jemně naznačenou arabeskou. Žerd' uprostřed. [7]

51ra: **N**(*ec te latet Sathanas*): Prorok. Zelená iniciála ve zlatém poli s červeným prstencem na levém dřívku, jehož se přidržuje hnědovlasý plnovousý prorok v červeném plášti se zeleným rubem. Na hlavě má nasazenu modrou čapku s červeným lemem. Spodní oděv modrý. Pozadí jako 6r. Žerd' v borduře. Ani horní, ani spodní její výběh nedosahuje druhého sloupce. Heraldická výzdoba chybí.⁹ [8]

59ra: **O**(*rdo in die sancto pasche*): Žehnání pečivu. Modrá akantová iniciála v růžovém rámu. Biskup v obvyklé póze na obvyklém sedátku je zprava i zleva provázen vždy jedním postarším hnědovlasým kanovníkem, před něhož je našikmo položen plát s jedním hvězdicovitým velikonočním pečivem, kterému je pravíci žehnáno. Levý

kanovník nese kadidelnici a berlu, pravý aspergil. Pozadí jako 6r, žerd' v borduře. V dolní borduře stojí uprostřed žerdi beránek napíchnutý na rožeň s podivnými bublinkami na zádech, znázorňujícími snad páru, snad odkapávající tuk.

60vb: **T**(*res autem sunt dies*): Procesí. Růžová akantová iniciála, jejíž horní břevno zdobí malé terčíky, v zeleném rámu. První kráčí tonzurovaní ministranti v albách, bližší se zeleným, zadní s růžovým přehozem, kteří nesou červené trojúhelné standardy s bílým křížem (prapory Vítězství). Druhá dvojice jsou jáhni s růžovou a červenou dalmatikou, z nichž ten bližší nese knihu ve zlaté vazbě (evangelium). Za nimi jde sám biskup s berlou, zezadu provázený kanovníkem. Tapeta jako 6r, žerd' uprostřed. [9]

62ra: **O**(*rdo in consecratione altaris*): Svěcení oltáře. Modrá akantová iniciála v růžovém rámu. Biskup v kasuli se zlatou sponou pokládá ruku na růžovou oltářní menzu se zeleným žiháním. Kanovník za oltářem přidržující berlu jej pozoruje, kanovník za duchovním hledí k nebesům. Pozadí jako 6r, žerd' středová.

72va: **O**(*rdo in consecratione tabule itinerarie vel altaris portatilis*): Svěcení přenosného oltáře. Růžová akantová iniciála v zeleném rámu. Před sedícím biskupem pokleká kanovník držící růžový kubus oltáře. Za ním stojí další, třetí pak za biskupem nese berlu. Pozadí jako 1r, bordurová žerd'.

74ra: **O**(*rdo ad benedicendam campanam*): Požehnání zvonů. Modrá iniciála v růžovém rámu. Biskup pravíci žehná, levíci chápe zvon za závěs. Kanovník za zvonem drží rozevřenou knihu, druhý pak za biskupem berlu. Alby kanovníku jsou stínovány sametovou žlutí. Pozadí jako 6r, žerd' v borduře. [10]

76vb: **D**(*omine Ihesu*): Svěcení lodi. Barevnost iniciály jako 34v. Biskup, s obou stran podpíraný kanovníky, žehná pŕlměsíci lodi, položenému na vlnách, omylem rovněž vybarvených hnědě. Alba pravého kanovníka opět sametově stínována. Pozadí jako 1r.

77rb: **O**(*rdo ad ponendum lapidem primarium in fundamento ecclesie*): Pokládání základního kamene. Modrá iniciála v zeleném rámu. Biskup, přidržovaný zezadu kanovníkem, klade do připravené jámy v pravém dolním rohu, naznačené diagonálou se světle hnědými stranami a tmavou skulinou uprostřed, kubus kamene. Druhý kanovník, připravený asistovat, stojí za jámou, třetí pak s berlí za první. Jen první má však sametově promodelovanou albu. Tapeta jako 6r, ne tolik čitelná, žerd' uprostřed. [11]

80rb: **O**(*rdo qui debet observari in consecratione novi cimitari*): Svěcení hřbitova. Modrá akantová iniciála v růžovém rámu. Biskup, doprovázen dvěma kanovníky, stojí obklopen kruhovou zdí se segmentově zaklenutým vchodem a oběma rukama svírá aspergil s velkou zelenou hlavicí. Kanovník se zdviženým ukazováčkem za biskupovým levým ramenem, na něhož se všichni obracejí, nese modrý džber. Tapeta jako 6r, žerd' uprostřed.

81vb: **O**(*rdo ad benedicendam ecclesiam*): Požehnání kostela. Růžová akantová iniciála v zeleném rámu. Biskup žehná směrem ke dvěřím prostě naznačené baziliky s červenou krytinou a se sanktusníkem, kanovník za ním přidržuje berlu. Pozadí jako 1r, žerd' uprostřed.

106vb: **F**(*ratres dilectissimi*): Svěcení a žehnání bohoslužebných nádob a parament. Modrá akantová iniciála zeleném rámu. Sedící biskup žehná směrem ke stolu o dvouch arkádách ve tvaru stlačených jeptišek, na němž mu právě kanovník stojící za stolem, s výraznou růžovou pleší tonzury, přisouvá blíže kalich, v pravici ještě drže tři menší nádobky, vše hnědožluté. Za kalichem jsou položena dvě roucha, růžové a červené. Do nohou stolu tesař vyřezal dvě trojlaločné kružby. Tapeta jako 6r, žerd' uprostřed. [12]

115rb: **O**(*mnipotens*): Postřižiny. Růžová akantová iniciála v zeleném rámu. Před sedícím biskupem stojí dva téměř identičtí adepti v albách se zeleným spodním šatem. Biskup sedící na hnědém trůnu s výrazným opěradlem a podnoží, levici pokládá na bližšího čekatele a v pravici svírá rozevřené nůžky. Za trůnem stojí starší klerik. Pozadí jako 1r, žerd' v borduře. [13]

116rb: **N**(*os Albertus dei gratia luthomuslensis episcopus*): Biskup Šternberk. Modrá akantová iniciála v zeleném rámu. Biskup sedí na obvyklém sedes mezi dvěma kanovníky. Pravý mu přidržuje knihu, z níž prelát čte, levý berlu. Pozadí jako 6r, žerd' uprostřed. [14]

118ra: **Q**(*uod non oporteat*): Růžová akantová iniciála v zeleném rámu. Biskup žehná adeptům nižšího svěcení (dveřníkům?). Biskup (s palliem a v zelené dalmatice) žehná skupince tří tonzurovaných postav v albách. Za biskupem je oltář, potažený fialovým antependiem s modrou kostkovanou sítí. Za oltářem stojí kanovník s berlou. Pozadí jako 1r, žerd' v borduře.

120rb: **O**(*rdinatio subdyaconis*): Ordinance podjáhňů. Modrá akantová iniciála v růžovém rámu. Kompozice v zásadě shodná s předchozí, biskupova dalmatika je tentokrát růžová, podjáhni mají kol zápěstí uvázané štoly (patrná jen u prvního), antependium je černé s kosočtverečnou červenou sítí s tečkami uprostřed. Pozadí jako 6r, žerd' uprostřed. [15]

121vb: **O**(*rdinatio dyaconis*): Ordinance jáhňů. Růžová akantová iniciála v zeleném rámu. Biskup s palliem a v růžové dalmatice pod kasulí nyní vpravo, stojí a žehná jáhňům se žlutou štolou. Oltář za prelátem je schován pod červeným antependiem s rozvilinovým tmavočerveným a zeleným dekorem. Kanovník s berlou za oltářem, pozadí jako 1r, žerd' uprostřed.

126vb: **Q**(*uoniam dilectissimi*): Žehnání kněžím. Modrá akantová iniciála v růžovém rámu. Podobné předchozím biskup s palliem a v růžové dalmatice stojí vlevo, dva kněží, z nichž druhý schován za prvním v zelené kasuli, vpravo. Za biskupem oltář s červeným antependiem s tmavočerveným liliovým dekorem a s trojicemi zelených teček. Za oltářem se usmívá kanovník. Pozadí jako 6r, žerd' v borduře.

134ra: **S**(*ic incipimus*): Ordinance biskupa. Modrá obrysová iniciála s nevymalovaným tělem, v němž stojí asistující kanovník a prosvítá pozadí. Biskup v zlatožluté kasuli a zelené dalmatice stojící před červeně potaženým sedes klade na hlavu klečícího klerika se sepnutýma rukama v růžovém svrchním plášti a se zlatožlutým spodním šatem mitru. Za ordinovaným stojí dva kanovníci, přední, prostrčený tělem iniciály, nese berlu, zadní má sametově stínovanou albu. Za biskupem prosvítá oltářem, na kterém je postaven svícen se svící. Pozadí jako 6r, žerd' v borduře. [16]

142vb: **O**(*rdo ad benedicendum abbatem regularem*): Žehnání opatu. Růžová akantová iniciála v zeleném rámu. Hodnostář, zobrazený podobně jako na předešlé iniciále, žehná směrem ke dvěma klečícím klerikům v černých sutanách, za nimiž stojí kanovník nesoucí berlu. Za biskupem oltář jako na 118r, za nimž stojí další kanovník. Pozadí jako 1r, žerd' uprostřed. [17]

148ra: **O**(*rdinatio abatisse*): Ordinance abatyše. Modrá akantová iniciála v růžovém rámu. Kompozice jako u předchozí, výraznějšími rozdíly je červená biskupova

dalmatika, fialová látka sedes a ovšem tři jeptišky místo dvou mnichů. Pozadí jako 6r, bordurová žerď.

153va: O(rdo ad velacionem virginum monialium): Žehnání novickám. Růžová akantová iniciála v zeleném rámu. Biskup, zezadu provázený starším kanovníkem, žehná dvojici panen s ovázanými hlavami v černých pláštích s růžovými spodními šaty, nesoucími vysoké svíce. Pozadí jako 1r, žerď v borduře. V levém horním rohu v routě šternberský erb. [18]

161ra: O(mnipotens): Korunování krále. Modrá akantová iniciála v růžovém rámu. Král uprostřed vnitřního pole je ze stran provázený dvěma téměř zrcadlově zobrazenými biskupy v zlatožlutých kasulích, kteří mu na hlavu kladou velkou zlacenou korunu. Mladý plavovlasý král v modrém plášti se zeleným rubem a růžovým spodním plášti sedí na červeném polštáři položeném na hnědém trůně. V pravici drží jablko, v levici žezlo. Pozadí jako 6r, žerď uprostřed. [19]

169ra: O(mnipotens): Korunování královny. Růžová akantová iniciála v zeleném rámu. Biskupové, komponovaní analogicky k předešlé iniciále, korunují královnu klečící v modlitbě se skloněnou hlavou. Je zahalena do zeleného pláště s růžovým rubem, rozprostřeného po zemi, spodní šat je červený. Pod pravým biskupem patrná šedavá zem. Pozadí jako 1r, žerď v borduře.

171ra: O(rationes dicende super archiepiscopum ante datum pallium): Udělování pallia. Modrá akantová iniciála v růžovém rámu. Za biskupem ve zlatožluté kasuli se zeleným rubem a v růžové dalmatice, sedícím na červeném sedátku, stojí druhý biskup v kasuli růžové se zeleným rubem a bílé dalmatice, který se právě svému kolegovi naklání k levému rameni a kol ramen mu klade pallium, čímž jej povyšuje. Výjev lemují po stranách dva kanovníci. Tapeta jako 6r, žerď uprostřed.

172ra: O(rdo in consecratione vidue): Zasnívání vdov. Růžová akantová iniciála v zeleném rámu. Výjev kompozičně podobný 142v, mnichy vystřídaly vdovy se zavínutými hlavami, přední v zeleném plášti s růžovým spodním šatem, zadní v plášti červeném. (Arci)biskupova dalmatika je červená, látka přes sedes růžová se zlatým vzorem. Na oltáři se tyčí svíce ve svícnu, takže nezůstal prostor pro kanovníka, přítomného na 142v. Pozadí jako 1r, žerď v borduře.

172va: **O**(*rdo ad monachum faciendum*): Žehnání mnichům. Modrá akantová iniciála v růžovém rámu. Biskup kompozičně jako 142v, jen zrcadlově obrácené. Hodnostářova dalmatika růžová, kanovník jen jeden, za oltářem, nesoucí berlu. Pozadí jako 6r, žerď v borduře.

179ra: **O**(*rdo ad includendum masculum vel feminam*): Udělování rozhřešení? Růžová akantová iniciála v zeleném rámu. Biskup, provázený kanovníkem s berlou, žehná muži v obdélném okénku jako bazilika zobrazeného domku, který má ve vrcholu štítu trojlalok (zpovědnice?, vězení?). Pozadí jako 1r, žerď v borduře.

180va: **O**(*rdo qualiter episcopus debet famulo vel famulis tradere dignitatem militarem*): Žehnání vojákům a zbraním. Modrá akantová iniciála v růžovém rámu. V levé části sedí na obvyklém sedátku obvyklý biskup, za nimž stojí obvyklý kanovník. V pravé části iniciály vidíme na světle hnědé zemi klečeti dva mladé bezvousé muže v těsných šatech se zlatými knoflíky a opaskem. Přední muž má šat modrý a růžové nohavice, zadní pak červený a zelené nohavice. Mezi nimi leží na zemi meč a polcený štít s pravým polem třikrát děleným dvěma stříbrnými břevny v červeném poli, levým polem pak čistě červeným. Pozadí jako 6r, žerď v borduře, v horním rohu opět s routou se šternberským erbem. [20]

181va: **V**(*eni sancte Spiritus*): Biskup se připravuje na mši. Růžová iniciála v zeleném rámu, v levém dřívku s akantem, v pravém s terčíky. Biskup v růžové kasuli a modrém spodním šatu, obklopený čtyřmi kanovníky, dvěma na každé straně, u předních s patrnými sametově stínovanými albami. Pravý dolní drží roušku, horní pak mitru, levý dolní mísovitě lavabo s malou nohou (a snad i cíp osušky tak, aby mohla být roztažena od protějšího bratra pod celým lavabem) a horní pak berlu, vyvedenou mušlovým zlatem na plátkově zlatém pozadí. Spod modrého spodního šatu vykukují biskupovi tmavé špičky bot, podložené světlou zemí. Žerď v borduře.

198ra: **T**(*e igitur*): Bolestný Kristus.¹⁰ Modrá akantová iniciála v růžovém rámu. V roztaženém dřívku iniciály stojí v růžové tumbě bolestný Kristus se zlacenou svatozáří, na níž je opět růžovou proveden kříž. Celé tělo je pokryté drobnými červenými rankami, z boku pak tryská proud krve dopadající do kalichu, postavenému na zadní hranu tumbě. Pozadí jako 6r, žerď v borduře, v obou rozích se šternberskými routami. [21]

203ra: **P**(*opulum*): Žehnání lidu. Růžová akantová iniciála v zeleném rámu. Iniciála v zásadě shodná jako na 142v, jen zrcadlově obráceně. Kanovníci chybí, jen skupinka čtyř tonzurovaných kleriků se choulí v pravé části iniciály. U dvou předních jsou vidět dalmatiky, čelního červená se zlatým lemem a bílým ornamentálním dekorem na rukávech a na hrudi, zadního zelená. Bordurová žerd'.

222vb: **O**(*rdo ad visitandum infirmum*): Přijímání nemocného krále. Modrá akantová iniciála v zeleném rámu. Přední plán vyplňuje postel nemocného, na níž pod červenou příkrývkou leží korunovaný král (ovšem s podloženými zády, téměř vsedě) s rukama sepnutýma k modlitbě, připravený přijmout hostii, kterou mu podává biskup. Za biskupem stojí kanovník s berlou a svíci, u hlavy postele pak mladý plavovlasý kralevic v červeném plášti s hermelínem. Pozadí jako 6r, žerd' uprostřed. [22]

224vb: **O**(*rdo ad unguendum infirmarum*): Poslední pomazání krále. Růžová akantová iniciála v zeleném rámu. Kompozice mírně modifikuje předchozí iniciálu, výjev je zrcadlově otočen. Biskup vypočítává na prstech králových. Na posteli je položen stolek s oleji, další oleje nese spolu s berlou kanovník před biskupem, za nimž, opět u hlavy postele, stojí zkroušený kralevic. Tapeta modrá, žerd' uprostřed.

228vb: **U**(*t egressa*): Modlitba nad mrtvým. Modrá akantová iniciála v růžovém rámu. Nad králem se zavřenýma očima a zkříženýma rukama čte biskup z kanovníkem přidržované knihy, zatímco kralevic s poněkud vykloubenou dlaní stojí v růžovém plášti s hermelínem za biskupem a skrytou rukou drží svíci. Za kanovníkem s knihou stojí další s berlou. Tapeta fialová se světle modrou dvojitou linkou při krajích. Žerd' uprostřed.

234vb: **P**(*otestatem offerendi*): Biskup žehná knězi s kalichem. Růžová akantová iniciála v zeleném rámu. Biskup, opět usednuv na červené potažené sedes a vzav si pod svrchní plášť zelenou dalmatiku s červeným lemem, žehná knězi v zelené kazuli, nesoucímu kalich a zezadu přidržovanému kanovníkem, jehož nožku zdobísvítivěmodrá botka. Další kanovník s berlou stojí za oltářem, přikrytým ze strany čistě fialovým antependiem. Pozadí jako 1r, žerd' uprostřed.

235va: **O**(*rdo qualiter Romanum concilium*): Shromáždění biskupů. Modrá akantová iniciála v růžovém rámu. Čtyři gestikulující biskupové, vždy dva a dva na každé straně.

Všichni mají bílý spodní šat dalmatiky), kasule jsou pak zprava zlatožlutá, modrá se zeleným rubem, růžová se zeleným rubem a zlatožlutá se zeleným rubem. Tapeta jako 6r, žerd' v borduře.

Literatura: DLABAČ, 1815, col. 639-642, CHYTIL, 1886, col. 152, 155-156, 207; DVOŘÁK 1901, 96; PODLAHA / ZAHRADNÍK, 1901-1902, col. 441-458; PODLAHA / ZAHRADNÍK, 1903-1904, col. 13-22; MATĚJČEK, 1931, 292; STANGE 1936, 18; TOMAN 1947, 346; KROPÁČEK 1946, 25; FRIEDL, 1955-1956; AMEISENOWA 1958, 92, kat. č. 110; MODOŇSKA 1960, 188; MODOŇSKA 1968 (b), 244; BOHATEC, 1970, 16; KRÁSA 1970, 250, 276-277, kat. č. 358; SCHMUGGE 1970, 49-86; KRÁSA 1971, 110-111, 251, pozn. 274; KUTAL 1971, 65; JOSEFÍK / SYSEL / TOGNER 1976, 250; VÍTOVSKÝ 1976, 499, pozn. 68; KRÁSA 1978a, 741; KARLOWSKA-KAMZOWA 1979, 29; STEJSKAL 1978b, 76, 77, 227; RYBA 1979, 228-231; KARLOWSKA-KAMZOWA 1982, 70-71; KRÁSA 1984, 417-418; BRODSKÝ 1985, 516-517; KRÁSA 1990, 125; MACHILEK / MACHILEK 1993, 381; MODOŇSKA 1993, 123; PAŘEZ / POKORNÝ, 13-14, č. 12; VŠETEČKOVÁ 1999, 6, 113; STEJSKAL 1999-2000, 12; BRODSKÝ 2000, 157, kat. č. 135, 224, kat. č. 204; JENNI / THEISEN 2004, 88, kat. č. 7, 136, kat. č. 35; FAJT 2006, 198-191, kat. č. 63.

c) Bible Albrechta ze Šternberka, Biblioteka Jagiellonska, Kraków, Codex 284/I-II

Původ: Heraldická výzdoba dokládá nezpochybnitelně objednavatele kodexu, kterým byl Albrecht ze Šternberka. V horní borduře se v prostoru pro záhlaví na ff. 2v-3v odhalují další osudy rukopisu, když zde čteme: *Hanc bibliam in duobus voluminibus recepit a Cartusiensibus de Dolan habendam duntaxat ad tempora vite sue. Demum eisdem restituitur. Ipsi sciunt conductum et orabunt pro eo ad Deum.*¹¹ V druhé polovině XVI. století byla již bible v držení opata Kláštera Hradisko Jana Ponestowského, který Bibli pravděpodobně dovezl do Polska. Byl to také tento opat, který rukopisy opatřil novou vazbou. Po smrti opatově skončily kodexy na místě dnešních uložení, ze VII. století zápisy na předešlé obou dílů: *Codex Bibliothecae Unicersitatis Cracoviensis*. Tamtéž i staré signatury (*FF I 4* v I. svazku, *FF I 3* ve II.).

Vazba: U obou rukopisů shodná, renesanční, kožená se slepotiskem.¹² Střední pole lemuje pás s personifikacemi Ctností, ve středu čtvrcený erb opata Ponestowského: v prvním poli je stříška na čtyřech nožkách (polský herb Leszyc), v druhém odřivous (herb Ogonczyk), ve třetím šíp s křížem (herb Lis), ve čtvrtém růže (herb Poraj).¹³ V klenotu je u obou svazků na přední desce mitra s berlami, na zadní klobouk apoštolského protonotáře s uzly. Na přední desce je nad středním polem v obdélném rámu vyraženo *Biblia sacra*, pod polem pak *Prima pars (Secunda u druhého dílu)*, na zadní desce na stejném místě nahoře *Ioannes Poniethowisi*, dole pak *Abbas Gradiecensiss*.

Skladba, foliace, zrcadlo: I. svazek – (f. I, f. II), 25 x V, + 3, (f. III, f. IV, f.V);

II. svazek - (f. I, f. II), 16 x V, IV (f. 163 vlepeno), 7 x V, V – 1, + 4, (f. III, f. IV).

Všechna folia krom úvodních a závěrečných dvou, respektive tří, na rectu pravidelně paginována arabskými číslicemi, pozdější rukou, tužkou v pravém horním rohu. Oba rukopisy provázejí živá záhlaví, která chybí jen v II. a III. kvinternu I. svazku (tj. f. 11r-30v). Kodexy řazeny do pravidelných kvinternů, s výjimkou kvaternu XLII ve II. svazku, a folií 251– 253 v I. a 249-252 v II. svazku, v obou posledních případech s konkordancí. Nepravidelnosti vznikly pozdějšími úpravami, které však nejspíš následovaly bezprostředně po dopsání textu. Tak byl upraven XLII. kvintern na kvatern, bible rozdělena do dvou svazků a na konec každého svazku přidána konkordance. Pro její co nejpohodlnější přidání musel být znovu napsán konec Liber sapientiae v I. svazku, přičemž navazující XXVI. kvintern byl již zařazen do II. svazku, aniž byl jakkoliv upravován. Kvinterny značeny černým inkoustem římskými číslicemi, pravidelně, vzestupně I – XL (poslední na f. 150v II. svazku), pak nepravidelně hnědým inkoustem jinou rukou (poprvé XLII na 169v). Původní značení kvinternů černým inkoustem dále proto mizí či je vyražováno (znatelně např. 170v).

Zrcadlo: 261 x 181 mm (mezi sloupci 19 mm), (dle 76v I. svazku), 251r I. svazku 257 x 184 mm. Členěno je na 2 sloupce zpravidla o 48 řádcích.

Obsah a popis iluminací:

I: I-II: vacuum, 1r: *Incipit prologus sancti Ieronimi presbiteri ad Paulinum ...* 251rb: ... *loco assistens eis. Incipit prologus* (nedokončeno, hnědým inkoustem).

251v-253v: konkordance [Alexander de Villa Dei: Summarium Bibliae], III-V: vacuum;
II.: I-II: vacuum, 1ra: *sollicitudine praemissent illos ...* 1rb: *omni loco assistent eis.*
Explicit Liber sapientiae. Incipit prologus in librum Ecclesiasticum ... 248va: *...Explicit*
Apocalypsam, Amen. 248vb: vacuum, 249r-251v: konkordance [Alexander de Villa Dei:
Summarium Bibliae], 252: vacuum, III-IV: vacuum.

První kodex obsahuje Starý zákon s předmluvami od knihy Genesis po Knihu moudrosti (Liber Sapientiae), druhý kodex opakuje na začátku konec Knihy moudrosti (od poloviny druhého verše 19. kapitoly *sollicitudine praemissent illos*) a končí Apokalypsou. Žalmy nejsou do rukopisů zahrnuty. Konkordance je v I. svazku dovedena po Kazatele, ve druhém pokračuje tímž a končí Apokalypsou. Bible je téměř kompletní, z tradičního obsahu chybí především Žalmy, které byly pravděpodobně zahrnuty do zvláštního rukopisu. Nebude-li uvedeno jinak, mají iluminace velikost 16 řádků. Podrobnější rozpis jejího obsahu poslouží nám později při popisu dalších kodexů.¹⁴

284/I

Ir: Incipit prologus sancti Ieronimi presbiteri ad Paulinum presbiterum de omnibus tam Veteris quam Novi testamenti sacre hystorie libris.

Ir: F(rater Ambrosius) 15 ř., dolní část dřívku dalších 18 ř.: Sv. Jeroným s donátorem. Skvostné úvodní folio patří k nemnoha, které bylo v rámci obou kodexů barevně pojednáno. Cenrum výzdoby tvoří v zeleném rámu posazená iniciála, kterou se začíná prolog sv. Jeronýma ku starozákonním knihám. V tlumeně modrém těle iniciály se pne poněkud statický, spíše plošně dekorativní nežli živě působící akant s výraznými žilkami, v dřívku jakoby spirálovitě stáčený. Uvnitř iniciály sedí u pultíku na pozadí tmavomodré tapety se světlejší arabeskou církevní otec. Je oděn do kardinálského purpuru, jehož pastelově zelený rub se odhaluje v míse pod krkem. Spodní šat tvoří fialová dalmatika se sytými stíny. Kardinálský klobouk světec sňal s tonzurované hlavy a umístil na horní hranu růžového pultíku. Zatímco pravicí zapisuje slova Písma, v levici třímá písařský nožík s výraznou čepelí. Do otvoru při dolní hraně desky pultíku je zasunut kalamář ze zvířecího rohu. Pod pultíkem odpočívá se vztyčeným ocasem a rudě podbarvenýma očima krotký lev s vyplazeným jazykem, ostentativně ukazující ránu,

z níž dosud prýští krev. Scénu adoruje klečící biskup v bílé mitře se zlaceným křížem. Na ramenou spočívá biskupovi palium, odkazující k jeho předchozímu úřadu arcibiskupa magdeburského. Zpod zelenavého pluviálu vykukuje růžová dalmatika, u kolenou pak prosvítá alba.

Bordurový dekor se odvíjí od zelené a růžové žerdi, jež společně vytvářejí při iniciále a v dolním rohu folia pletence, a od akantového výběhu z horního rohu písmene. Je tvořen převážně tmavomodrými, růžovými a zelenými protaženými akantovými lístky, mezi jejichž laloky se lesknou zlaté kapky a v jejichž spletech lze nalézt heraldické a drolické motivy. Tak je možno v horní borduře spatřit zleva znak magdeburského arcibiskupství a litomyšlského biskupství, mezi nimiž poskakuje králik, i rodový erb šternberský, který střeží ještě na konci dalšího listu usazený, dnes již téměř setřený pták. Králíček, znak litomyšlský i erb šternberský se zopakují i pod textem, zde doprovázeny lukostřelcem v přiléhavé modré tunice a opět robustním fantaskním ptákem s dlouhým červeným zobanem, stojícím na fantaskním květu. První levý štít v této řadě však zůstal nevyplněn. Další dva drobnější opeřence spatřujeme při žerdi v levé borduře. [23, 24]

3va: Incipit alius prologus

3va: D(esiderii mei), 6ř.: Kresebná iniciálka, nezlacená, s fantastickým květem uvnitř. Vrtulovitý kvítek s terčíkem uprostřed spočívá na velkém pupenu.

4ra: Explicit alius prologus. Incipit liber genesis capitolum primum.

4rb: I(n principio), celý střední sloupec až po kraje folia: Stvoření světa. Iluminace provedena v podkresbě, částečně vybarvena. V prvním medailonu lze snad spatřovat vytvoření souši, den druhý Stvoření světa (Gn 1,9-10), v medailonu druhém časově předcházející oddělení vod pod klenbou a nad klenbou ze dne prvního (Gn 1,6-7). Ve třetím medailonu vidíme vytvoření zeleně ze dne druhého (Gn 1, 11-12), ve čtvrtém stvoření vzdušné havěti čtvrtého dne, symbolizované třemi nevybarvenými ptáčky, odpočívajícími na stromech (Gn1,20-21), v pátém zvířeny suchozemské, zastoupené oslem a jelenem, dne následného (Gn 1,24-25), v šestém pak Evy téhož dne (1,26-27, 2,21-22). V sedmém medailonu spatřujeme Hospodina, sedícího před cihlově červeným závěsem na vyvýšeném trůnu bez bočnic i opěradla, kterak s jablkem v ruce žehná (Gn 2,2-3). Jeho hlava jakož i žehnající dlaň otáčí se na vlevo klečící postavu císaře Karla

IV., zatímco vpravo klečí biskup v mitře. Odznaky důstojnosti (svatozář Hospodinova zde jako v předešlých medailonech, jablko, císařská koruna i kříž na mitře biskupově) jsou vyzlacený. Tapeta medailonů září sytou modří, v horních dvou vyzdobenou navíc arabeskou, provedenou do podkladu bělobou, jež se s pozadím smísila. Hospodin má vždy šedomodrý či světle fialový plášť se zeleným rubem, jen v posledním medailonu je modrá pláště sytější, jak to umožnil cihlově červený závěs, k tomu doplněná růžovým spodním šatem. Nebeská sféra v prvních medailonech je promíšena bělobou, čímž je odlišena od tapety. Hodnostáři oblékli pláště žlutohnědé se zeleným rubem, dalmatika biskupova opakuje cihlovou červeň již nám známou. Medailony obtáčí růžový stvol, z něhož do horní bordury i mezi medailony raší akantové listy. Jiný, tentokrát zelený stvol vytváří tělo iniciály, které je uvnitř mezi medailony vyzlaceno zběžně leštěnými plátky. I z něj raší listy, zdobící dolní borduru. Akanty opakují vedle barev stvolů, z kterých vyšly, modrou a světle fialovou škálu. Doplněny jsou vždy zlatými kapkami. Inkarnáty ani další prvky nebyly kolorovány. [25-28]

24rb: Explicit liber genesis. Incipit liber exodus qui dicitur hebraie elemoth. Capitulum I.

24rb: H(ec sunt nomina): Mojžiš před faraonem. Iniciála v podkresbě se zlacením, jak tomu bude i dále, nebude-li výslovně uvedeno jinak Gestikulující Mojžiš stojí proti faraonu, zobrazeném co král s korunou a žezlem na trůně před závěsem. Žerď v podkresbě se zlacením (tak i dále), pne se středovým sloupkem. Vedle velkých stáčených listů s fantaskními květy lze najít v dolní borduře též stylizovanou korunu.

41ra: Explicit liber exodus. Incipit liber leviticus q hebrae dicunt vagatia. Capitulum I.

41ra: V(ocavit autem Moysen): Obětování dobytčete na oltáři s pruhy řásněné látky (Lv 1). Oltář postaven nakoso, z jeho hrany vybíhá jakási tyč ohnutá směrem dovnitř. Židé, zastoupení dvěma muži s čapkami, přistupují k menze, na níž spočívá malé dobytče, do kterého je z výšky zabodnut meč. Žerď v borduře.

52va: Explicit liber leviticus. Incipit vagetlim id est liber numeri capitulum I.

52vb: L(ocutus est): Mojžiš dostává desky Desatera (nejlépe snad Dt 10, 4). Růžová iniciála v modrém meandry zdobeném rámu. Na šedomodrém, jednoduchou tmavou arabeskou zdobeném pozadí se rohatý šedovlasý Mojžiš koří Hospodinu, stojícímu

v plamenech a držícímu desky Desatera. Mojžíšův plášť je šedavý, spodní šat nafialovělý, Hospodina halí modrý plášť se žlutohnědým rubem. Plameny i svatozář mají stejnou špinavě červenou barvu. Středová žerď i její akanty byly vymalovány tmavými barvami stejného typu. V deltoиду fantastického květu dolní bordury září poněkud poškozená šternberská hvězda. [30]

69rb: Explicit liber Numeri. Incipit elcababarim id est Deuteronomium liber. I.

69rb: H(ec sunt verba), 19 ř.: Zázračný pramen (Nu 20,11) Rohatý Mojžíš před stánkem úmluvy, se vztyčenou holí v pravici ukazuje levicí na skálu se dvěma stromy, z níž tryská pramen. Žerď uprostřed.

84ra: Explicit Deuteronomium. Incipit prefacio sancti Ieronimi in librum Iosue.

84rb: Explicit prologus in librum Iosue. Incipit liber Josue I.

84rb: E(t factum est): Jozue pokleká před Hospodinem. Hospodin na trůně proti závěsu, káže a má svatozář. Josue, s omylem načrtnutou svatozář, klečí u paty trůnu, zatímco panoš se opírá o výběh iniciály. Panoš drží něco v ruce, snad nůž na obřezání (Joz 5), hledí na Boha. Jozue zamyšlen, podpírá si hlavu a hledí do prázdna. Žerď v borduře.

94rb: Explicit liber Iosue. Incipit liber Iudicum I C.

94va: P(ost mortem Iosue): Jozue zastavuje slunce (Joz 10,12-13). Korunovaný Jozue na koni se otáčí ke zbrojnoši za sebou, jednu ruku drží vbok a druhou ukazuje k nebi, kde se nad hrotem vojákova meče zastavilo slunce. Zatím z brány vpravo vychází jiný voják, snad jeden z obránců Gibeónu. Žerď v borduře.

104vb: Explicit liber Iudicum. Incipit liber Ruth.

104vb: I(n diebus), 24ř.: Rút a Boaz. Polopostavy v routě, kombinované s kvadrilobem, usazené uprostřed iniciály, Boaz vlevo v knížecí čapce, Rút k němu otočená, se zavínutou hlavou. Rút nese v levé ruce nůši, kterou levicí bere i Boáz. Žerď v borduře.

106ra: Explicit liber Ruth. Incipit prologus in Libros regnum.

106vb: Explicit prologus. Incipit liber regnum primus I.

106ra: F(uit vir) Elkána. Prorok, snad právem ztotožněný s Elkánou,¹⁵ sedí zadumaný v širokém plášti v prostoře, představující pravděpodobně jeskyni. Žerď uprostřed.

121rb: Explicit liber primus regnum. Incipit liber secundus regnum.

121rb: **F**(*actum est*), 17 + 16 ř.: Pomazání Saula (1 S 10, 1) či Davida (1 S 16, 13) na krále.¹⁶ Biskup s mitrou na hlavě lije na hlavu klečícího mladíka z amfory olej. Biskupovi asistuje za ním stojící tonzurovaný kněz nesoucí berlu, zatímco jiný vousatý laik, oděný do přiléhavého šatu, přistupuje zprava a přináší korunu. Středová žerd'. [29]

133ra: *Incipit liber regnum tertius I.*

133ra: **O**(*b rex david*): Šúnemanka Abišag přivedena ke králi (1 Kr 1,3). Král se zabalenými lokty, na trůně, hledí vstříc dívce, postrkované panošem. Prostovlasá dívka hledí do země. Král před závěsem, bez koruny. Žerd' v borduře.

147ra: *Explicit liber regnum tertius. Incipit liber regnum quartus I.*

147ra: **P**(*raevericatus est autem*): Eliášovo nanebevstoupení (2 Kr 2, 11) 16 + 4 ř.: Eliáš, sedící ve vozíku na kolech se čtyřmi loukotěmi a taženém dvěma valachy, z nichž jsou však vidět jen zadní poloviny těla obejmuté ojí, otáčí se k Elišovi a podává mu plášť. Eliáš má vysoké čelo (možná v duchu 2, 23), schované zčásti pod čapkou, a dlouhý vous. [31]

159vb: *Explicit Liber regnum quartus. Incipit prologus in Libri Parallipomenon.*

160rb: *Explicit prologus. Incipit liber parallipomenon I.*

160rb: **A**(*dam*): Adam a Eva pod Stromem poznání. Eva vlevo, Adam vpravo, mezi nimi Strom, kolem jehož kmene je obtočen ušatý Had, hledící na Evu. Prarodičové jsou oděni do prosté pytlavé tuniky. Žerd' v borduře, větší akanty se zlacením i ve středním sloupci.

171vb: *Explicit liber Dabiarum id est parallipomen. Incipit liber secundus parallipomen I.*

171vb: **E**(*t confortatus est*): Prorok Nathan před Davidem a Betšabé (David kárán – 2 S 12). Zleva vousatý prorok, komunikující s mladíkem uprostřed, který snad levicí odporuje, zatímco pravici má spuštěnou podél těla. (Dle původní črty směřovat někam k levé kyčli, tato varianta však není ani dokončena, ruka se jen stáčí od lokte a má naznačeny prsty.) Mladík sedí na sedátku s prostovlasou ženou po boku, která ho drží v podpaží levé ruky. Za sedící dvojicí se pne závěs. Žerd' uprostřed.

186vb: *Explicit liber parallipomenon secundus. Incipit prefacio sancti Ieronimi in librum Esdrae primus.*

187rb: *Explicit prologus in librum Esdrae. Incipit liber Esdrae primus. Sequit Capitulum I*

187rb: *I(n anno)*, 24ř: prostá iniciála v podkresbě se zlacením, žerď v borduře.

191va: *Explicit liber Esdrae primus. Incipit liber Neemie.*

191va: *V(erba)*: prostá iniciála v podkresbě se zlacením.

197va: *Explicit liber neemie. Incipit liber esdrae secundus*

197va: *E(t egit)*: prostá iniciála v podkresbě se zlacením.

203vb: *Explicit liber Esdrae secundus. Incipit prologus in librum Thobie.*

203vb: *Explicit prologus in librum. Incipit liber Thobie.*

204ra: *T(hobias)*: Tobiáš doprovázený archandělem Rafaelem před otcem. Otec v čapce sedí na židličce, Tobiáš stojí se zkříženýma rukama, archanděl pak mezi oběma po Tobiášově boku. Jeho svatozář nevyzlacena, okolí písmene však tradičně ano. Žerď v borduře.

208ra: *Explicit liber Thobie. Incipit prologus in librum Iudith.*

208rb: *Explicit prologus in librum Iudith. Incipit liber Iudith. Capitulum I.*

208rb: *A(rfaxat itaque rex Medorum)*: Judita s hlavou Holofernovou. Judita sedí s mečem na trůně, v levici s usmívající se hlavou Holofernovou. Služka nese v náručí nůši, Juditin plášť sepnut sponou.

213vb: *Explicit liber Iudith. Incipit prologus in librum Hester.*

214ra: *Explicit prologus. Incipit liber Hester. Capitulum I.*

214ra: *I(n diebus)*, v prostém kvadrilobu uvnitř iniciály postava Asvera s korunou na hlavě. Vnější okraj s bordurovou žerďí zlacen, iluminace (koruna) nikoliv.

219rb: *Explicit liber Hester. Incipit prologus in librum Iob.*

219vb: *Explicit prologus. Incipit liber Iob. C. I.*

219vb: *V(ir erat)*: Job posmíváný. Nahý, vousatý a prostovlasý Job sedí se sklopenou hlavou na naznačeném pahorku, zatímco zezadu se mu směje ďábel s ploutvovitými chodidly a dŕtkami v rukou a před Jobem se napřahuje kyjem žena v módním účesu se splývavými šaty. Žerď uprostřed. [32]

230rb: *Explicit liber Iob. Incipit prologus in libros Salamonis.*

230va: *Explicit prologus. Incipit Parabole Salamonis.*

230vb: **P**(arabole), 16 + 14 ř.: Kárající Šalamoun.¹⁷ Šalamoun na trůně kárá bosého mládence, za kterým stojí otec s rukou na chlapcově rameni. Králova koruna nebyla dokončena, do jeho ruky byl načrtnut nedokončený obušek. Žerd' uprostřed.

239vb: *Explicit Parabole Salamonis. Incipit prologus in librum Ecclesiastes.*

239vb: *Explicit prologus in librum Ecclesiastes. Incipit liber Ecclesiastes.*

240ra: **V**(erba): Šalamoun s rádcem. Šalamoun vypadá podobně jako na předchozí (koruna, závěs, boty), gesto rukou jiné. Gestikuluje s mužem, rovněž vousatým. Muž v čapce. Žerd' v borduře, dole v routě šternberská hvězda. V dolní borduře na výběhu akantu nakreslen zajíček.

243ra: *Explicit liber Ecclesiastes. Incipit Cantica canticorum. Capitulum I.*

243rb: **O**(sculetor me): Madona mezi královskými milenci. Madona, sedící s Ježíškem na klíně uprostřed iniciály, je doprovázena zezadu mužem, snad králem, vzhledem k na hlavě načrtnuté „pokrývce“, shodné s načrtnutou korunou Mariinou, a zepředu ženou, rovněž s načrtnutou korunou. Svatozáře nezlacený. Madona vyvýšena, možná měla sedět na pahorku (typ Humillité?). Žerd' v borduře. [33]

244vb: *Incipit liber sapientiae. Capitulum I.*

224vb: **D**(iligite): Šalamounův soud (1 Kr 3, 16-27). Šalamoun na trůně, jen v hrubém náčrtu. Zpoza závěsu vychází muž s mečem (nejzřetelnější) směrem k ryze skicovité dvojici žen s dítětem.

251rb: *Explicit liber sapienciae. Incipit prologus* (nedokončeno, psáno hnědým inkoustem)

284/II

Ira: sollicitudine praemissent illos ...Irb: omni loco assistent eis. Explicit Liber sapientiae. Incipit prologus in librum Ecclesiasticum.

Iva: Explicit prologus. Incipit liber Ecclesiasticus.

Iva: O(mnis sapientia): tělo ornamentální iniciály vyplňuje sytě modrý akant, podložený modří poněkud světlejší, rám zelený, uvnitř iniciály vínová tapeta. Žerd' v borduře, v routě šternberská hvězda. Jako i v několika dalších iniciálách tohoto svazku zasáhla do výzdoby iniciály ruka renesančního iluminátora, který vyplnil tělo iniciály bohatě stáčeným, navýsost dekorativním kadeřavým akantem.

19ra: *Explicit Ecclesiasticus. Incipit prologus sancti Ieronimi in libros Machabeorum*

19rb: *Item prologus (Machabeorum libri duo). Incipit primus liber Machabeorum I.*

19va: **E**(*t factum est*): starorůžový akant v těle ornamentální iniciály v modrém rámu. Tapeta šedomodrá s arabeskou. Žerd' v borduře, porostlá fantastickým listovím, částečně jen v podkresbě se zlacením. [34]

33rb *Explicit liber primus Machabeorum. Incipit prologus in secundus librum Machabeorum.*

33rb: *Incipit liber secundus Machabeorum. Capitolum I.*

33rb: **F**(*ratribus*): šedomodrý kadeřavý akant na tmavém podkladu těla iniciály, rám světle zelený, uvnitř přecházející do sytější zeleně, tapeta tmavorůžová. Tapetou je překryt původně načrtnutý zástup mužů, jdoucí ke králi v levé části iniciály, který však je překryt sloupcem zeleně a patrná z něho zůstala jen část nohy na podnoži trůnu a ruka se žezlem. Tato iniciála je jediná, kde si renesanční mistr troufl výrazněji nerespektovat původní středověký rozvrh. Středová žerd'. [35]

42va: *Explicit liber Machabeorum secundus. Incipit prologus in Ysaia prophetam. Nemo*

42vb. *Item alius prologus.*

43ra: *Explicit prologus. Incipit Ysaas propheta I.*

43ra: **V**(*isio*): karmínová akant iniciály v modrém rámu, vnitřní pole tmavé se světle modrou arabeskou. Žerd' v borduře.

63vb: *Explicit Ysaias propheta. Incipit prologus in Ieremie prophetam... Item alius prologus.*

64ra: *Explicit prologus. Incipit Ieremias propheta. I.*

64ra: **V**(*erba*): stříbřitě lesklý akant iniciály na tmavém pozadí, zelený rám, vínová tapeta. Žerd' v borduře.

87va. *Incipit prefacio in Tirmis... Explicit prefacio in Tirmis. Incipiunt Threnis ? Aleph*

88ra: **Q**(*uomodo*): prostá iniciála v podkresbě se zlacením

90ra: *Expliciant Trimis. Incipit prologus in librum Baruch... Explicit prologus in librum Baruch. Incipit liber Baruch. Capitolum primum.*

90rb: **E**(t haec): prostá iniciála v podkresbě se zlacením, žerď v borduře taktěž, dole smyta.

92ra: *Incipit exemplum epistole eiusdem, qui misit Ieremias ad abducendos captivos in Babylonem a rege Babyloniarum ut annuntiaret et ambularet secundum, quod praeceptum est illis a David.*

93ra: *Explicit liber Baruch. Incipit prologus in Ezechielem.*

93rb: *Explicit prologus. Incipit Ezechiel propheta I.*

93rb: **E**(t factum est): iniciálu tvoří dva smotané akanty, pravý zelený, levý fialový, oba tmavé. Tapeta světle modrá, rám vínový. Akanty mají zlacené obrysy, místy žilky. Na bordurové žerdi nahoře omotan na uzel fialový pruh látky.

113vb: *Explicit liber Ezechiel prophete. Incipit prologus in Daniele prophetam.*

114rb: *Explicit prologus in Danielis prophete. Incipit liber Danielis prophete I.*

114va: **A**(nno): akant v těle iniciály jako 19va, rám pastelově zelený, žerď v podkresbě.

122vb: *Explicit Daniel propheta. Incipit prologus in Osee prophetam in Duodecim minores. Item alius prologus.*

123ra: *Explicit prologus. Incipit Osea propheta I.*

123ra: **V**(erba): iniciála půlena, vlevo růžové akanty na syté, vpravo světle modré na syté. Tapeta fialová. Mezi sloupce vybíhá svrchu písmene zelený lístek. Rám pastelově zelený, Bordurová žerď v podkresbě obsahuje i routu se šternberskou hvězdou.

125vb: *Incipit prologus in Iohel prophetam.*

126ra: *Alius prologus... Explicit prologus. Incipit Iohel propheta I.*

126ra: **V**(erbam): v levém dříku načrtnuto červenou, zelenou, světle žlutou a zlatou rozvržení akantů pozdějšího iluminátora. Červeným inkoustem je jemně načrtáváno i do pravého dříku a do jinak prázdného prostoru pro tapetu.

127rb: *Explicit Iohel propheta. Incipit prologus in Amos prophetam*

127va: *Alius prologus... Alius prologus.*

127vb: *Incipit Amos propheta. Capitulum I.*

127vb: **V**(erba): prostá iniciála v podkresbě se zlacením.

130ra: *Incipit prologus in Abdyam prophetam.*

130rb: *Incipit Abdyas propheta I.*

130rb: **V(erba)**: prostá iniciála v podkresbě se zlacením.

130vb: *Incipit prologus in Ionam prophetam... Explicit prologus in Ionam prophetam. Incipit Ionas propheta. Capitulum I.*

131ra: **E(t factum est)**: Jonáš polykaný velrybou. Nahý Jonáš se drží pravicí výbehu písmene, tvořeného vidlicí z břevna iniciály, na koncích zkadeřené. Nad horním akantem vidlice promlová k prorokovi z oblaku Hospodin. Mořská stvůra Jonáše polykající má za hlavou výrazné jakoby žraločí žábry a z čela jí vyrůstá mohutný štít. Žerd' v borduře. [36]

131vb: *Incipit prologus in Mycheam prophetam... Item prologus.*

131vb-132ra: *Incipit Mycheas propheta. Capitulum I.*

132ra: **V(erbum)**: prostá iniciála v podkresbě se zlacením.

133vb: *Explicit Mycheas propheta. Incipit prologus in Nahmi prophetam... Item alius prologus.*

134ra. *Item prologus... Item prologus... Explicit prologus in Nahmi prophetam. Incipit Nahum propheta. C. I.*

134rb: **O(nus)**: světle fialový akant na tmavě fialovém. Spodek iniciály uvnitř při těle pastelově zelený, v horní polovině středové žerdi zelený list.

135ra: *Incipit prologus in Abacuc prophetam.*

135va: *Item prologus.*

135vb: *Incipit Abacuc*

135vb: **O(nus)**: Levá polovina těla iniciály vybarvena tmavozeleně, jinak nic. Žerd' uprostřed, dole routa s hvězdou.

136va: *Incipit prologus in Sophoniam prophetam.*

136vb: *Alius prologus.*

137ra: *Incipit sophonias*

137ra.: **V(erbam)**: prostá iniciála v podkresbě se zlacením.

137vb: *Incipit prologus.*

138rb: *Incipit Aggeus propheta I.*

138rb: **I**(n anno), 24ř: prostor na iniciálu, uvnitř sloupce. Začal nedokončeným náčrtem, bez zlacení. Pravý horní roh zvýrazněn pro lepší čitelnost písarskou červení. Žerd' uprostřed.

138vb: *Incipit prologus in Zachariam prophetam.*

138rb: *Item prologus... Item prologus... Explicit prologus in Zacharim prophetam. Incipit Zacharias propheta I.*

139va: **I**(n mense), 25ř.: jako předchozí, iniciála nezlacena, žerd' v borduře.

142vb: *Explicit Zacharias propheta. Incipit prologus in Malachiam propheta.*

143ra: *Incipit Malachias propheta.*

143ra: **O**(nes): prostá iniciála v podkresbě se zlacením.

144ra: *Explicit malachiam propheta. Incipit prologus in matheam ewangelistam.*

144rb. *Item prologus*

144vb: *Incipit Matheus ewangelista I.*

144vb: **L**(iber): Klanění Tří králů (Mt 2,11). Jeden s králů klečí před Madonou s Ježíškem na klíně, korunu odložil na zem a podává Ježíškovi, který pravici žehná a hledí na matku, kalich. Druzí dva živě gestikulují v pozadí, levý přitom ukazuje na hvězdu. Žerd' mezi sloupci.

157va: *Explicit Matheus. Incipit prologus in Marcum ewangelista I.*

157rb: **I**(n tuum): 24ř: Sv. Marek. V kombinaci routy se čtyřlístem sedí sv. Marek s křídly na lvu a píše do knihy na pultíku. Kromě středu iniciála nedokončena, nezlacena. Vprostřed rámu modrá písarská značka, žerd' uprosřed.

166ra: *Explicit Marcus. Incipit prologus in Lucam ewangelista.*

166rb: *Item prologus.*

166va: *Explicit prologus. Incipit Lucas ewangelista. Capitulum I.*

166va: **F**(uit), 16+ 8 ř: Sv. Lukáš. Okřídlený Lukáš sedí na býku u pultíku, zlacena svatozář. Žerd' v borduře.

179va. *Explicit Lucas. Incipit prologus in Iohannem ewangelistam.*

179vb: *Incipit ewangelium sancti Iohannis.*

179vb: **I**(n principio), 24 ř.: Sv. Jan. V rámu shodném s 157rb sedí okřídlený Jan na orlu, svatozář nezlacena, avšak celé pozadí. Pod rámem s evangelitou později načrtnut

kadeřavý akant. Renesanční mistr počal šrafovat i plášť Janův, svou práci však nedokončil. Žerd' uprostřed.

190va: *Explicit Iohannes. Incipit prologus.*

190va-vb: *Incipit epistola prima ad Romanos*: Šestnáctiřádkový prostor na iniciálu, která však neprovedena. Podobně i v následujících: 196rb: *Explicit epistola ad Romanos. Incipit prologus...* Incipit epistola prima ad Corinthos. 201va: *Explicit epistola prima ad Corinthos. Incipit prologus...* 201vb: Incipit secunda epistola ad Corinthos. 205rb: *Incipit prologus... Explicit prologus. Incipit epistola ad galathos*. 208vb: *Explicit epistola ad Galathos. Incipit prologus...Explicit prologus in epistola ad Philippenses. Incipit epistola ad Philippenses* (prostor na 209ra) 211va: *Incipit prologus... Explicit prologus in epistola ad Colossenses. Incipit epistola ad Colossenses*. 210rb: *Incipit prologus... Explicit prologus in epistola prima ad Thessalonicenses. Incipit epistola prima ad Thessalonicenses*. 212vb: *Incipit epistola secunda ad Thessalonicenses*. 213va: Incipit epistola ad Thomotheum prima. 215ra: Incipit epistola ad Thomotheum secunda. 216ra: *Incipit prolugus in epistolam ad Thytum...* Incipit epistola ad Thytum (prostor na 216rb). 216vb: Incipit prologus in epistolam ad Philemonen... *Incipit epistola ad Philemonen* (prostor na 217ra). 217rb: Incipit Epistola ad Hebreos.

221rb: *Incipit prefacio beati Ieronimi presbiteri in librum Actum apostolorum.*

221va. *Explicit prefacio. Incipit liber Actum apostolorum.*

221va: **P**(rimus), 16 + 4 ř.: Zlacení kol iniciály vyběhá ve vlnovkách s kapkami do bordury. Žerd' v borduře.

235va: *Incipit prologus...*

235vb: *Incipit canonica epistola beati Iacobi*

235vb: **I**(acobus), 24ř.: v rámu, kombinujícím routu s kvadrilobem, je zobrazena postava apoštola s vyzlacenou svatozáří, s berlou. Žerd' uprostřed.

237rb: *Incipit prima epistola Petri.*

237rb: **P**(etrus), 16 + 8 ř.: prostá iniciála v podkresbě se zlacením. Žerd' uprostřed.

238vb: *Incipit epistola secunda beati Petri apostoli*

238vb: **S**(ymeon): prostá iniciála v podkresbě se zlacením.

239vb: *Incipit epistola Iohannis prima.*

239vb: **Q**(uod), 16+6, prostá iniciála v podkresbě se zlacením.

241rb: 16ř. místo na úvodní iniciálu 2. listu Janova (*Incipit epistola beati Iohannis secunda*), stejně též *Incipit epistola beati Iohannis tertia* na 241va a *Incipit epistola beati Iude apostoli* na 241vb (24 ř. prostor uvnitř sloupce).

242rb: *Incipit prologus*

242vb: *Incipit Apocalypsis*: 16 řádek prostor na iniciálu.

Literatura: WISLOCKI 1877-1881; 101, č. 284; STANGE 1936, 18; AMEISENOWA 1958, 89-92, kat. č. 110; PEŠINA 1958, 188-189; MODOŇSKA 1960, 173; DROBNÁ 1961, 429; KRÁSA 1966, 603, 608, pozn. 15; MODOŇSKA 1967, 11; MODOŇSKA 1968a, 47-48; MODOŇSKA 1968b, 244; SCHMIDT, 216-219; KRÁSA 1970, 250, 276-277, kat. č. 358; KRÁSA 1971, 110-111, 251, pozn. 274; JOSEFÍK / SYSEL / TOGNER 1976, 250; KRÁSA 1978a, 741; KARLOWSKA-KAMZOWA 1979, 29; STEJSKAL 1978a, 545; STEJSKAL 1978b, 76, 77, 227; KOWALCZYK 1980, 315-319, č. 284; KRÁSA 1984, 417-418; BRODSKÝ 1985, 516-517; KRÁSA 1990, 120, 125; KARLOWSKA-KAMZOWA / WETESKO / WIESOLOWSKI 1993, 82, kat. č. 25; MACHILEK / MACHILEK 1993, 381; MODOŇSKA 1993, 123; STEJSKAL 1996, s. p.; STEJSKAL 1999-2000, 12; BRODSKÝ 2000, 157, kat. č. 135, 224, kat. č. 204; JENNI / THEISEN 2004, 135, kat. č. 32; FAJT 2006, 198-191, kat. č. 63.

d) Fragment, Knihovna Národního muzea, I E c 11

Původ: Fragment je neznámého původu.

Vazba: Bifolio je vloženo do spojené průhledné folie se zpevněnými okraji z tvrdého papíru, spojení folií není proto patrné, píše o něm Brodský.

Zrcadlo: Folia měří 427 x 309 mm, zrcadlo vyplňují dva sloupce o 29 řádcích, 276 x 182 (80 + 25 + 77) mm.

Obsah a popis iluminace: Misálový fragment. 1ra: sv. Štěpána krále, Narození P. Marie, 1va: sv. Oswalda krále, 1va: Sv. Sixta, Felicissima a Agrapita, 1vb: sv. Donata a

Afry, 2ra: sv. Felixe a Adaukta, 2rb: sv. Pavla Vyznavače, 2va. Sv. Jiljí Vyznavače, 2vb: Narození P. Marie.

2rb: **G**(*audeamus*): iniciála vyříznuta. Z výzdoby zůstaly akanty se zlatými kapkami, rašící nahoru a dolů od iniciály mezi sloupce. Horní je světle modrý s červenými přehyby, Na jeho posledním přehybu stojí postavička v růžovém plášti se zlatou loutnou a malým zlatým čepečkem na plavých kudrnatých vlasech. Zbytek spodního akantu je modrý se zeleným přehybem, vrcholící mečovitým lístkem s plátkového zlata, zakončeným zlatým kolečkem. Zlatá kolečka jsou i v dolní borduře, jedno pod levým sloupcem, druhé na úrovni interkolumnia.

Literatura: BRODSKÝ, 2000, 334, kat. č. 324.

e) Biblický fragment, Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Cod. Ser. n. 4229

Původ: Fragment je neznámého původu. Roku 1925 byl vyjmut ze sbírky fragmentů a opatřen inventárním číslem řady Series nova.

Vazba: Vídeňská z roku 1928. Černý papír na kartonu.¹⁸

Skladba, zrcadlo: I (papírový list z 19. století) + 1 + 1.

Zrcadlo prvního folia 303 x 192 mm, druhého 300 x 188 mm. Dva sloupce o 50 řádcích.

Obsah a popis iluminací: 1r – 1v: Jer 41, 10 – 44, 19. 2ra: Bar 6 – 66 – konec. Prolog k Ez. 2rb – 2vb: Ez 1 – 3, 17. Živá záhlaví. Text s výjimkou rubrik obtížně čitelný, spolehám se na literaturu.

2ra:**E**(*t factum*): Polopostava proroka v modrém plášti se zeleným rubem a v cihlově červeném spodním šatu. Zelená iniciála v zeleném rámu, drobné výběžky lístků do interkolumnia.

Literatura: MAZAL 1975, 102; STEJSKAL 1999-2000, 12; JENNI / THEISEN 2004, 88, kat. č. 7.

2. MISTR BIBLE ZE SADSKÉ

a) Misál pražský, Knihovna Národního muzea, Praha, XVIII E 16

Původ: Původ rukopisu není znám, jistě však byl určen do českého cisterciáckého kláštera.

Vazba: Kožená, zdobená slepotiskem, renesanční se sponami.

Skladba: I + 31 x V, + IV – 1 (?), + 1. Při skenování byly do číselné řady započítány i malé, dodatečně vevazané ústřížky pergamenů (ff. 44, 55, 61, 71, 80, 251, 256, 308, 315), takže se údaje o počtu folií v naskenované verzi s naznačenou skladbou rozcházejí. Brodský udává 329 ff., 346 x 234 mm.¹⁹ Pergamen.

Obsah a popis iluminací: 1r-3v: Officia de s. Margaretha et S. Catharina; Officia de s. Sigismundo et de Visitacione beatae Mariae; Gloria, Credo; 4r-128v, 136r-200v : Proprium de tempore; 129r-135v: Prrefationes et canon missae; 200v-276r: Proprium de sanctis; 276r-293v: Commune sanctorum; 293v-314v: Missae votivae; 314v-319v: Prosae et votivae; 319v-328v: Additamenta liturgica; 329r-329v: Officium de nomine Iesu.²⁰

4r: A(d te levavi animam meam), 8ř.: Sv. Řehoř. Světle růžová akantová iniciála ve fialovém rámu s kroužky. Před příčku písmene je postaven Řehoř I. Veliký s pozlacenou svatozáří a křížem na berli. Světec je natočen tříčtvrtečně s pohledem doleva a s lehkým prohnutím těla. Je oděn do světlé tuniky, přepásané zlaceným cingulem, a červeného pláště, sepnutého pod krkem světle fialovou kruhovou sponou. Stejně světle fialovou barvou byl vymalován i rub pláště a stínohra v dolní části tuniky. Záhyby tuniky se snaží podpořit zmiňované prohnutí. Papež s růžovými rtíky a tvářičkami, na hlavě s tiárou, drží v lehce pokrčené, podél těla spuštěné levici diagonálně nakloněnou berlu, kdežto pravíci žehná, s pláštěm přes ni spuštěným. Korunky narůžovělé tiáry jdou provedeny sytou růžovou. Tapeta je zelená se zlatou arabeskou z mušlového zlata. Z písmene vybíhají četné akantové výběhy, do levého horního rohu zelený, do pravé části horní bordury fialovo-modrý, dolů do boční bordury růžovo-zelený, vše doplněno vosími hnízdy a zlatými kapkami.

Růžový šlahoun ústí do tlamy žlutohnědého draka. Nestvůra s lyrovitými rohy na hlavě a dvojicí dravčích pařátů na nohách je zlacena v ohybu ocasu, za prvním a zároveň nejmenším pírkem vztyčeným na hřbetě. Její krk je za hlavou zauzlovaném do osmy, za kterou je navlečen zlatý prsten. [37]

16v: **P**(uer natus est nobis), 6 + 3 ř.: Narození Páně. Fialová akantová iniciála v pastelovém rámu. Narození je zobrazeno s Marií na lůžku, za jejíž hlavou stojí Josef a za jejímž lůžkem leží v jesličkách Ježíšek v zavinovačce, jehož svým dechem shora zahřívají hnědozelený volek s růžovými rohy a šedivý osel, přičemž volek zároveň žere tmavozelenou slámu. Marie si pravicí podpírá hlavu, zatímco levice volně odpočívá podél těla. Hlava je podložena hnědavou poduškou, z jejichž horních rohů vychází po třech bílých nitkách. Matka Boží je zahalena do modrého pláště s růžovým rubem, růžovým stejně jako plášť šedovlasého Josefa a tvářičky a rtíky všech zúčastněných osob, jakož i rub přehození, na němž Marie leží. Jesličky, na nichž opatrovatelsky spočívá Josefova levice, jsou upleteny ze zeleného proutí, které svou barvou koresponduje s barvou rámu. Přehoz má barvu oranžovou s červeným stínováním, kolorit doplňuje mušlové zlato. Akant v těle iniciály se protáčí do spirály, mezi jednotlivé vruty je vložen vždy jeden malý terčík. Bordurovému akantu dominuje růžovo-zelená, v dolní části boční bordury se akant dokola stáčí.

20r: **E**(cce advenit dominator Dominus), 6ř.: modrá ornamentální iniciála ve světle zeleném rámu, půlměsíc gotické majuskule je pokryt akanty, břevno a pravá část iniciály geometrizována, na břevnu výraznými meandry. Tapeta je růžová se zlatými čtyřlaločnými dlaždicemi ve zlaté čtvercové síti.

131v: **T**(e igitur clementissime pater), 7ř. (+ cca 4): Ukřižování. Růžová iniciála v zeleném rámu. Pata písmene je položena na rovinu dolního konce zrcadla, iniciála však pokračuje do bordury. Na písmeno je položen kříž, který je velikostí překonává, výběhy paty iniciály do stran naopak ční k rámu bez ohledu na postavy Marie a Jana, které jsou tak výběhy překryty. Vzniká tak zajímavý paradox. Zatímco Bohorodička i apoštol stojí na kusu světle hnědé půdy, do níž je zabodnutý kříž, před iniciálu představený, šlahouny z dřívku kapitály postavy překrývají a tím je de facto odsouvají do pozadí výjevu. Kristus je přibitý třemi hřeby na světle hnědém kříži s vyznačenými

letokruhy, jejichž stylizovaná léta jsou třísněna Spasitelovou krví. Krista zahaluje průsvitná rouška. Jeho vlasy vlnitě spadají na pravé rameno. Marie je oděna do modrého roucha s růžovým rubem. Levicí ukazuje ke Kristu, pravici má zabalenou do pláště. Jan, barevnost jehož pláště je přesně opačná, ukazuje na Krista pravicí, zatímco v levici drží evangelium sepnuté sponami. Pozadí výjevu tvoří sytě červená tapeta s arabeskou z mušlového zlata. Rám je nahoře i po stranách pokryt kroužky. Přibližně ve své polovině vybíhá do trojúhelníkovým růžkem, ve středu a na vrcholu dozdobeným plátkovým zlatem. Do bordury pak vybíhají akantové lístky, jejichž barevnost udává růžová a fialová a které jsou v dolní brdeřovy značně setřeny. [39]

136r: R(esurexi), 8ř.: Zmrtvýchvstání Krista. Modrá iniciála v růžovém rámu. Centrum výjevu tvoří žehnajícím Kristus právě vystupující z tumbly. Je zahalen do růžového pláště se sytě zeleným rubem a v levici drží diagonálně nakloněnou hůl zakončenou křížem, na níž vlaje oranžovozelený praporec Vítězství s naznačenou texturou tkaniny. Před jemně fialovou tumbou spí skrčený voják v oranžové vestě. Tmavomodrá kukla na jeho hlavě, nohavice i opasek nesou stopy někdejšího zlacení. Výjev se odehrává na červeném pozadí s tmavomodrým vegetabilním ornamentem (rovněž se stopami mušlového zlata). Akant iniciály je protáčený. Z horních rohů rámu vyrůstají netradiční zvoncovité kalichy, jejichž centrum tvoří vosí hnízda v podobě podlouhlých šištic, které po stranách doprovází dvě malé šištičky z plátkového zlata. Dolů do boční bordury vybíhají pak listy růžovo-modré. [38]

151r: V(iri Galilaei, quid admiramini aspicientes), 7ř.: Nanebevstoupení Páně. Růžová iniciála v modrém rámu. Ve středu výjevu ční zelenavé skalisko s plochým zakončením, nad nímž je při horním okraji miniatury půlkruh nebeské klenby, z níž vyčnívá fialová tunika s bosými Kristovými chodidly. Výjevu jsou po stranách skaliska přítomna Panna Marie a apoštol Jan. Bohorodičku halí modrý plášť se zeleným rubem, na hlavě vystupuje z pod pláště bílý závoj. Za Pannou Marií lze vidět fialový plášť, temeno hlavy a svatozář dalšího apoštola. Za Janem v zeleném plášti stojí také apoštol, z něhož však spatřujeme pouze temeno hlavy a svatozář. Jan klečí a, není-li to způsobeno iluminátorovou neobratností, jedná se o ikonografickou zvláštnost. Tapeta shodná

s předchozí, tak I pravý dřík, v levém je profilový zkadeřený akant, ve středu s terčíkem. Bordurový akant nahoře růžovo-zelený, dole modro-fialovo-růžový.

157r: **S**(*piritus Domini replevit*), 7ř.: Seslání Ducha sv. Zelená iniciála v modrém rámu. V dolním meandru S se modlí Panna Maria v modrém plášti s růžovým rubem, již doprovází po pravici šedovlasý apoštol (typ sv. Petr) v červeném plášti, pod nímž prosvítá tmavomodrá tunika, s plnovousem a knihou v pravici, který levou rukou ukazuje k hornímu meandru, a po levici další modlící se apoštol s plnovousem, zabalený do růžového pláště. V horním vykukují pod holubicí v modrém nebeském oválu zpoza meandru toliko čtyři temena hlaviček se svatozářemi. Děj se odehrává na temně fialovém pozadí s arabeskou z mušlového zlata. Akant ve středu těla iniciály je protáčený. Akantové výběhy v borduře vyplňuje modrá, zelená a růžová.

165v: **B**(*enedicta sit sancta Trinitas*), 7ř.: Trůn Boží milosti, Gnadenstuhl. Modrá iniciála ve fialovém rámu. Hospodin, zahalený do růžového pláště se zeleným rubem, sedí na blokovém oltáři. Mezi kolena drží kříž se svým ukřižovaným Synem, nad jehož hlavou se vznáší holubice Ducha svatého. Příčka kříže vytváří dělicí příčku mezi obloučky kapitály a výhon, jenž tak byl vytlačen ze své obvyklé separační role, se stáčí do červeného lístečku, překrývajícího Stvořitelovu levou ruku. Figury jsou představeny na zeleném pozadí s mušlovou arabeskou. Dřík iniciály je vyzdoben dvěma meandrovitě propletenými pruty, zakončenými na obou koncích lístečky. Obloučky vyplňuje profilový akant. Bordurové akanty se rozvíjejí v širokých zelených listech s oranžovým rubem.

200v: **E**(*t enim sederunt principes*), 7ř.: fialová ornamentální iniciála v tmavozeleném rámu, tapeta červená se zlatou arabeskou. Akant v těle stylizovaný, zprohýbaný. Bordurové akanty růžovo-modré.

210r: **S**(*uscepimus*), 4ř.: růžová iniciálka v zeleném rámu. Střed těla pokrývá růžový akant, tapeta modrá se zlatou arabeskou. Bordurový akant fialovo-zelený a růžovo-modrý.

215v: **R**(*orate coeli desuper*), 5ř.: zelená akantová iniciála ve fialovém rámu, tapeta červená se zlatou arabeskou. Bordurový akant růžovo-fialový.

246r: **G**(*audeamus omnes*), 7ř.: modrá iniciála ve fialovém rámu. Tělo písmene vyplňuje profilový akant ve středu s terčíky. Tapeta růžová se zlatou arabeskou, bordurové akanty zeleno-modré.

252v: **G**(*audeamus omnes*), 7ř.: zelená iniciála v modrém rámu s routami. Iniciála podobná předchozí, tapeta růžová s pravidelnou sítí zlatých čtverců a kosočtverců na růžovém pozadí.

Literatura: KRÁSA 1984, 439, pozn. 30; BRODSKÝ 1985, 508–519; STEJSKAL 1988, 363, pozn. 110; PAVLASOVÁ 1993, 16, 20, 32–36, 44, 93, 102; BRODSKÝ 2000, 305, č. kat. 285; KOZINOVÁ 2001, 43-50

b) Bible ze Sadské, KNM XIII A 8, XII A 19, XIII A 10

Původ: Rukopis pochází z kláštera v Sadské, na což upozorňují i vlastnické poznámky gotickou kurzívou 1r nahoře: Mon(anesterii) Sa(c)zka, 3v–4r: Iste liber est monasterii sancti Appolinaris in Saczka can(oni)corum Regularu(m), stejně 251v–252r., v II. svazku analogicky 1r, 3v – 4r, 174v–175r, 336v–337r, ve III. na 2ra nahoře, 4v - 5r, 180v–181r. Na dnešním místě darem Březnických.

Vazba: U všech rukopisů shodná, původní, kožená, obalová se stopami po kování. Třetí svazek modře tónován.

Folia: 453 x 330 mm, 255 ff. (I), 341 ff. (II), 384 ff. (III).

Obsah a popis iluminací: Latinský překlad Starého zákona ve třech svazcích (viz Bible Albrechta ze Šternberka). Oproti Šternberkově bibli nechybí zde Žalmy (od folia 285 XII A 19 až pomoc konec svazku).

XIII A 8:

Ira: **F**(*rater*), 12 ř.: Sv. Jeroným. Modrá akantová iniciála v pastelově zeleném rámu. Tonzurovaný mnich sedí u pultíku ve fialovém plášti s kápí shozenou na záda, v pravice pero, v levici nožik a píše. Tapeta červená se zlatou kosočtverečnou sítí, uprostřed každého oka zlatá tečka. Akant v dřívku iniciály spirálovitě stáčený s tečkami mezi vruty, v břevnech plošný. Protáhlé akantové listy v borduře zakončují nitkovité výběhy stáčené do větrníků se zlatými kapkami uprostřed. Barevnost akantů I vosích hnízd udává

modrá, zelená, fialová a růžová. Jako vždy i dále, je mezi iniciálu a rám položeno plátkové zlato, třpytící se v kapkách i v bordurových akantech.

6vb: D(esiderii), 6ř.: Prorok. Drobná růžová iniciálka v pastelově zeleném rámu. Na fialové, bílou nitkou s tečkami vroubené tapetě je zde zobrazen prorok v modré kukle se zeleným rubem a v cihlově čeveném plášti na jen o něco tmavším spodním šatu. Plnovous stáčí se prorokovi do dvou krajních pramínků. Akant dřívku je kombinován s meandrem, oblouček zdobí protažený trojlalok. Akanty v interkolomniu vypadají podobně jako u předešlé iniciály, zelenočervené. Vosí hnízda růžová. [44]

8ra: I(n principio): celá výška sloupce a část bordury. Stvoření světa. Sedm medailonu s růžovými obrysy závěšených v zeleném rámu, často jej však nepatrně přesahující. V prvním rámu oddělení vod, ve druhém se duch (zobrazený jako holubice Ducha sv.) vznáší nad vodami, ve třetím oddělení země a vody, stvoření nebeských svítidel, ve čtvrtém svoření ptacetva, v pátém havěti pozemské, v šestém Evy z Adamova žebra, v sedmém Hospodin odpočívající na trůně, s jablkem v klíně a s žehnající pravicí. Pozadí vždy stejné, modré se světlou arabeskou. Voda v druhém a třetím medailonu zelenohnědá, ve třetím již s rybou. Zem vždy nakloněná, v prvním, třetím a šestém medailonu pustá, pod Adamem rozeklaná na způsob děl Mistra oltáře vyšebrodského, v medailonu čtvrtém a pátém tmavá se stylizovanou vegetací. Plášť Boha vždy fialový se zeleným rubem, v pátém a šestém medailonu spirálovitě stáčený. Zlacení mezi medailony doplněno tečkami. Akantové lístky, vyrůstající z rohů rámu jsou drobné, větvené se zlatými kapkami uprostřed a růžovými či červenými vosími hnízdy. [45-47]

55ra: H(ec sunt), 8ř.: Izarelité v Egyptě. Modrá iniciála v růžovém rámu. Dva Židé před domem s vysokým segmentově zaklenutým vchodem s kulatým okýnkem ve štítě. Přední, šedovlasý, v zeleném plášti s červeným rubem, zadní hnědovlasý v plášti růžovém. Starší drží veřeje domu (narážka na mazání krví ?) a plášť mu tvoří na ruce bohatě řasený záhyb. Tapeta fialová s arabeskou, akant dřívku tvoří trojlaloky doplněné ornamentem, v obloučku I borduře jako 6v, dominuje modrá, fialová a růžová, vosí hnízda růžová a zelená. [48]

95vb: V(ocatus), 8ř.: Hospodin hovoří s Mojžíšem ze Stánku úmluvy. Růžová iniciála v pastelově zeleném rámu. V levé části je dvoupodlažní vížka (Archa úmluvy), jejíž

přízemí prolamuje segmentový vchod a na jejímž balkónku vykukuje busta Hospodina v růžovém plášti a se svatozáří, který hledí na poněkud modrovousého rohatého Mojžíše v zeleném plášti, s rukama na hrudi zkříženými. Střecha archy je špičatá, taškami pokrytá helmice, tašky i na stříšce kol bálkonu. Pozadí fialové s arabeskou. Akanty v zásadě jako dosud, doplněné vosími hnízdy, barevnost udává růžová, zelená a modrá.

125ra: L(ocutus), 8ř. (dva v borduře): Hospodin hovoří s Mojžíšem ze Stánku úmluvy. Růžová iniciála v zeleném rámu. Mojžíš, shodný s předchozím, jen bezrohý, ukazuje k modrým obloučkem naznačené nebeské sféře, odkud naň hledí podobně vyhlížející hlava Hospodin se svatozáří. Tapeta jako na předešlé iluminaci, akant dříku podobný s 55r, v břevnu plošný, mírně stáčený. Akant obvyklý, růžovo-zelený. Vosí hnízda červená.

164vb: H(ec sunt), 8 ř.: Mojžíš mluví k Izraelitům před Jordánem. Zelená iniciála v růžovém rámu. Letitý rohatý Mojžíš v modrém plášti s vínově černým rubem hovoří k plavovlasému mladíkovi v cihlově červeném plášti, nad nimž vykukuje hlavička dalšího mladíka. Mojžíš i mladík stojí na hnědavé zemi a gestikulují. Tapeta jako předešlá, akant iniciály obvyklý, tak i mezi sloupci a v borduře, kde dominuje zeleň, tmaofialová a cihlově červenavá. Vosí hnízda modrá a růžová.

200va: T(audem), 5ř.: Prorok. Růžová iniciála v pastelově zeleném rámu. Polopostava šedovousého proroka v červeném kabátci a zelené kukle na fialovém pozadí jako 6v. Pravým ukazováčkem vyžaduje pozornost, levou dlaní se opírá o pravý dřík. Akant iniciály plošný, řezaný, profilový. Do levé bordury vybíhá nahoru růžovo-zelený akantový list s vosími hnízdy.

201va: E(t factum est) 8ř.: Jozue s Izraelity před Jordánem. Modrá iniciála v růžovém rámu. Šedovlasý a šedovousý Jozue stojí se vztyčeným ukazovákem na skalisku před dříkem iniciály a před ním vyráží silný pramen modravé vody. Tělo mu halí růžový plášť se zeleným rubem a červené botky. Za dříkem stojí další Žid v zeleném plášti a červené kukle, z třetího vidět jen temeno a část obličeje. Tapeta tmavomodrá se světlou arabeskou, akant růžovo-zelený s vosími hnízdy.

226ra: P(ost mortem), 8 + 15 ř.: Izraelité žádají Hospodina o vůdce. Růžová iniciála v zeleném rámu. Hospodin v růžovém plášti, kol hlavy s červenou svatozáří, promlouvá

s oblaku ke skupině zbrojnošů s modrými vojenskými kuklami na hlavách, které navazují na modré (drátěné) košile skryté pod jednobarevnými růžovými, červenými a zelenými kabátci tak, že s košil patrný ještě spodní lem pod kabátci. Nohavice varírují barevnost kabátců. Tapeta jako u předešlých, v obloučku analogicky komponovaný lístek. Dříku dominuje meandr, na koncích doplněný lístky. Pod obloučkem je na dřík navlečen široký modrý prstenec se stáčeným akantovým listem. Rám tvoří při levé straně dříku střídavě zelenou, růžovou a modrou vlnovku, kterou ve špičkách vyplňují zlaté destičky. Bordurový akant jako u předešlých, růžovo-zelený s vosími hnízdy. [49-50]

25Iva: I(n diebus), 11ř.: růžová iniciála v zeleném rámu. Na střed iniciály je navlečen široký modrý prstenec, akant je profilový. Rám nevymezuje iniciálu po pravé straně. Bordurový akant růžovo-zelený s vosími hnízdy.

XII A 19

Ira: V(iginti), 7ř.: Prorok. Růžová iniciála v zeleném rámu. Prorok, téměř shodný s druhem na 6v předchozího svazku, je oblečen v zeleném plášti s červeným rubem a na hlavě má červenou kuklu. Pravici si klade na srdce, levicí se přidržuje dříku. Pravý dřík iniciály vykrývají terčíky, levý plošný akant. Tapeta je fialová s arabeskou. Spodní bordurový akant je růžovo-zelený, horní modro-fialovo-zelený, oba doplněné vosími hnízdky a větrníky se zlatou kapkou.

2vb: F(uit), 8 + 10 ř.: Elkána obětuje Hospodinu. Zelená iniciála v růžovém rámu. Na oltáři, jehož přední strana je potažena fialovým antependiem a doplněna barevnými pruhy látky, stojí modrošedá ovečka s hlavou otočenou nazad, od plnovousého proroka. Ten hledí do oblak, jakoby se chystal pokleknout. Šedovlasou hlavu má zvrácenou, trup krytý fialovým kabátcem, nohy volnými kalhotami stejné barvy. Tapeta červená s arabeskou, iniciála shodná jako 1r prvního svazku, jen s menším podílem zlacení a delším dříkem. Akant v borduře a interkolumniu jako dříve, růžovo-zelený a zeleno-tmavovinový s vosími hnízdy. [51]

36vb: F(actum est), 8 ř.: Voják oznamuje Davidovi Saulovu smrt. Modrá iniciála v zeleném rámu. Před krále, rozšafně sedícím nohu přes nohu na tříčtvrtečně naznačeném trůně, předstupuje plavovlasý plnovousý voják v zeleném kabátci a

růžových těsných nohavicích, nesouce v levici korunu. Stejnou má na šedavých skráních posazenu David, již také plnovousý, v růžovém kabátci se zlatým opaskem a v červených nohavicích. Iniciála podobná předchozí, akant v díku dostal však více prostoru. Bordurovému akantu dominuje modra a fialová.

63vb: E(t rex David), 8 ř.: David a Abisag. Růžová iniciála v zeleném rámu. Na lůžku lžící nahý král (či jen v nátělníku tělové barvy) dostává od plavovlasé panny, jejíž dlouhé vlasy obepíná tmavá čelenka, žlutou hrušku. Král je přikryt světle hnědou dekou a korunovanou hlavu podestýlají dva polštáře, vrchní zelený a spodní opět hnědý. Stejnou zelenou honosí se I šat těsně obepínající tělo dívčino. Výjev je zobrazen před růžovým břevnem kapitály, posázeným terčíky, v obloučku iniciály je lístek. Tapeta fialová s arabeskou, akantům v interkolumniu dominuje zelená se světlou cihlovou červení. [52]

96rb: P(raevaricatus), 8 + 9 ř.: Sluhové Ochoziáše se dotazují Belzebuba, boha Akaron. Zelená iniciála ve fialovém rámu. Na podstavci, na zlatém sloupu s kalichovitou hlavicí stojí malý šedočerný čertík, Plnovousý mužové k němu spínají ruce, přední v plášti růžovém, zadní fialovém. Červená tapeta s arabeskou z mušlového zlata, iniciála jako ke knize Soudců, bez prstence. Akant mezi sloupci podobný předchozímu.

126ra: T(andum ?), 9ř.: Prorok. Modrofialová iniciála v růžovém rámu. Prorok v zeleném plášti a růžových nohavicích sedí na na krychlovém trůně s vyřezaným trojlalokem na straně. Tapeta jako předchozí, levý dřík I břevno iniciály s plošným akantem, výběhy do bordury mají s iniciálou shodnou barvu.

127rb: A(dam), 9ř.: Prorok vypráví dětem (Adamovo potomstvo). Iniciála s pravým dříkem zeleným, levým dříkem a břevnem růžovým, rám cihlově červený až tmavočervený. V levém dolním rohu sedí na stylizovaném pahorku děti, přední v zeleném kabátci a růžových nohavicích, zadní v červeném kabátci, ze třetího vidět jen hlavička. Vzhlížejí k muži, postavenému za břevnem, avšak levou rukou se k nim natahujícímu, byť nepřítomně hledícímu jinam. Je šedovlasý s plnovousem, oděný do modrého tělo obepínajícího šatu. Tapeta tmavomodrá s arabeskou, iniciála s lístky, v pravém dříku opět spirálovitě protáčenými s tečkami. Akant mezi sloupci růžovo-zelený, v horní borduře zeleno-tmavofialový.

154ra: *C(onfortatus)*, 8 ř.: Král Šalamoun. Modrá iniciála v zeleném rámu. Na trůně vystlaném modrými polštáři sedí král v cihlově červeném plášti se zeleným rubem, růžovém spodním šatu a modrých botách. Kolem ramen má hermelín, avšak bez černých ocásků. Na šedých vlasech králových spočívá mohutná koruna, masivní je také hlavice žezla. Tapeta je tmavomodrá s arabeskou. Akant v borduře je zeleno-cihlově červený, popřípadě zeleno-tmavofialový (dole). [53]

187vb: *U(trum)*, 8ř.: Písař (Ezdráš). Růžová iniciála v zeleném rámu. Plavovlasý písař v červeném plášti na sedátku s trojlalokem, které je spojeno plošinkou s pultíkem, a zapisuje. Tapeta tmavomodrá s arabeskou, akant iniciály plošný, v pravém dřívku opět mírně stáčený s dutinkami. Horní akant interkolumnia fialovo-zeleno-růžový, dolní zeleno-cihlově červený.

188vb: *I(n anno)*, 13 ř.: zelená iniciála v růžovém rámu, typ jako u knihy Rút. Prstenec fialový, horní akant zeleno-cihlově červený, dolní zeleno-růžovo-vínový.

197vb: *V(erba)*, 7ř., Nehemiáš s královským listem u vévody. fialová iniciála v zeleném rámu. Plavovlasý mladík v červeném plášti se zapečetěným listem v levici obrací se k šedovlasému prorokovi v růžovém plášti se zeleným rubem. Tapeta tmavomodrá s arabeskou. Akant iniciály je plošný, profilový, horní akant mezi sloupci růžovo-fialový, dolní zeleno-cihlově červený.

210vb: *E(t fecit)*, 8ř.: Joziáš obětuje Hospodinu. Zelená iniciála v růžovém rámu. Kompozice shodná s 2v, jen obětující kouká na obětinu a plášť je světlý s červeně dekorovaným geometrickým okrajem. Tapeta tmavomodrá s arabeskou. V obloučku iniciály se akant stáčí ve středu do vrtulky. Výběhy růžovo-zelené.

224vb: *C(romatio)*, 8ř.: Sv. Jeroným. Modrá iniciála v růžovém rámu. Světec v kardinálském klobouku, v červeném plášti se zeleným rubem a růžovém spodním šatu drží v levici knihu, zatímco pozvedá pravý ukazováček. Tapeta fialová s arabeskou, v obloučku profilový akant, pravá část kapitály propletená a zakončená lístky. Akant ve výběžích do interkolumnia růžovo-zelený.

225va: *T(obias)*, 8 ř.: Tobias krmí vězně. Růžová iniciála v zeleném rámu. Tobiáš přistupuje s miskou a lžící k vězňům, jejichž nohy v hnědavé kládě tvoří přední plán iniciály. Tobiáš má cihlově červený plášť, podobně I levý vězeň, zatímco pravý je

v zeleném. Oba vězni mají plnovous. Tapeta fialová s arabeskou. Bordurový akant v duchu předchozích folií. [54]

234rb: **A**(*pud*) 8 ř.: Prorok. Fialová iniciála v růžovém rámu. Prorok v zeleném plášti s cihlově červeným rubem a s modrým spodním šatem, jehož obličej lemuje plnovous a na vlasy má nasazenu růžovou čapku, ne nepodobnou čapce knížecí, pozvedá řečnický ukazovák, zatímco levicí se přidržuje dříku iniciály. Pozadí fialové s arabeskou, akant iniciály hlavně plošný, výběhy mezi sloupce modro-zelené a modro-fialové.

234va: **A**(*rphaxat*), 7ř.: Judita. Růžová iniciála v zeleném rámu. Půvabná vdova v hnědém splývavém šatu s opaskem a se zavinutou hlavou drží v pravici vztyčený modrý meč, v levici za vlasy uťatou a krvácející hlavu Holofernovu. Pozadí fialové s arabeskou. Břevno iniciály pokryto terčíky, obloučky vyplněny profilovým akantem. Výběhy do bordury růžovo-zeleno-modré. [55]

246va: **L**(*ibrum*), 7ř.: Prorok. Zelená iniciála v růžovém rámu. Šedovlasý prorok s plnovousem ve světle modrém plášti s červeným rubem a ve fialovém spodním šatě opakuje kompozici předchozího (234r). Tapeta tmavomodrá s arabeskou, akant iniciály plošný, v dříku ve středu stáčený.

Bordurový akant zeleno-tmavočervený.

247ra: **R**(*ursum*), 5ř. Růžová ornamentální iniciála v zeleném rámu. Na tmavomodré tapetě se stáčí obloučky kapitálky do vegetabilních kreačí se středovým srdíčkem, zlatými kapkami, nitěmi z běloby ap. Tělo dříku s meandrem, obloučky s lístky. Spodní rám neproveden, do horní bordury pučí růžovo-zelený akantový výběh. [56]

247ra: **I**(*n diebus*), 15ř.: Asverus. Modrá iniciála v zeleném rámu v duchu předchozích I, místo středového prstence je však obohacena výdutí (3 ř.), na jejíž růžové tapetě je zobrazen korunovaný Asver s pozdviženým ukazováčkem, v zeleném plášti s bílým lemlem kolem krku. Bordurové akanty modro-fialové. [56-57]

258va: **C**(*ogor*), 8ř.: Prorok. Růžová iniciála v zeleném rámu. Šedovlasý prorok s plnovousem, navazující na předešlé vzory, je oděn do světle modrého pláště se zeleným rubem a na hlavě má zelenou čapku. Tapeta fialová s arabeskou, iniciála analogická 224v. bordurový akant zeleno-vínový či –cihlově červený.

259vb: **S**(icut), 5ř.: zelená ornamentální iniciála v růžovém rámu. Její vegetabilní bujení na fialové tapetě je stejného rodu jako u R na 247r. Mezi sloupce raší dolů růžovo-zelený akantový list.

260ra: **V**(ir), 8ř.: Ponížení Jobovo. Fialová inicála v zeleném rámu. Šedovlasý Job s plnovousem sedí nahý na stylizovaném pahorku a tělo má pokryto ranami. Levici má na koleni, v pravici drží nějaký černý kulatý předmět. Zezadu se zelenou ratolestí napřahuje rohatý d'áblík s ploutvovitým chodidlem, zepředu důtkami žena ve světle modrých šatech a s módním vinutím kol hlavy. Tapeta výjevu je růžová s arabeskou. Pravý dřík vyplňuje meandr zakončený lístkem, levý lehce stočený akant. Horní výběh mezi sloupce je modro-fialový, dolní zeleno-růžový. [58]

285ra: **B**(eatus), 7ř.: David žalmista. Růžová iniciála v zeleném rámu. Polopostava korunovaného krále, hrajícího na citeru. Je oděn do těsně tělo obepínajícího šatu, kol pasu má pak ovinut pruh látky stejné barvy, tmavěji vystínovaný. Pozadí fialové s arabeskou, obloučky s profilovým akantem, dřík s meandrem zakončeným lístkem. Střed dříku obepíná cihlově červený spirálovitě stáčený prstenec. Do bordury žádné akanty nevyrůstají, iniciála se však nahoře a dole stáčí do jakýchsi háčků, zachycených za rám, což se od nynějška u iniciál P a D stává pravidlem.

292vb: **D**(eus lux mea), 4ř.: zelená ornamentální iniciálka rodu 247r s tenkým růžovým prstencem na dříku. Iniciála je položena na tmavofialové tapetě se zlatými kolečky v rozích.

298ra: **D**(ixi custodiam), 6ř.: růžová ornamentální iniciála v zeleném rámu. Na fialovou tapetu vyrůstá zelený pětilaločnatý list s dolními laloky na rubu oranžovými. Doprovázejí ho bílé nitky.

302vb: **Q**(uod glaxis), 3ř.: písářská iniciálka s výzdobou fleuronné, drobná po celém těle plátkovým zlatem.

308va: **S**(alva me), 6ř.: zelená ornamentální iniciála v rámu v horní půli růžovém, v dolní fialovém. Na střed těla iniciály, vyplněný profilovým akantem, je navlečen zlatý prstenec. V horním obloučku je fialový akantový lístek, v dolním růžový, oba doplněny při vnitřním obloučku zlatým „očkem“.

322va: **D**(*omine exaudi*), 5ř.: růžová iniciálka se zeleným prstencem na dříku, typ jako 247r.

327va: **D**(*ixit dominus domino*), 6ř.: Kristus. Zelená akantová iniciálka s protáčeným červeným prstencem na dříku v růžovém rámu. Na fialové tapetě s arabeskou žehná polopostava Krista se zelenou knihou v levé ruce s výraznou ranou. Kristus je oděn do růžového pláště se zeleným rubem, kol hlavy mu září zlatá svatozář s nimbem.

XIII A 10

2ra: **I**(*ungat epistola*), 12 ř.: fialová akantová iniciála v pastelově zeleném rámu s širokým hnědočerveným prstencem, typ 251v I. svazku.

2va: **P**(*arabole*), 8 + 9 ř.: Šalamoun kárá mládence. Růžová iniciála v modrém rámu. Korunovaný král v růžovohnědém plášti se zezelejším rubem a s hermelínem kolem krku sklání se k mladíkovi v prostém červeném plášti. Šalamounův plášť má pod ramenem rozparek, jak je v tomto svazku takřka pravidlem. Tapeta šedomodrá s arabeskou. Iniciála akantová s meandrem ve středu dříku. Hornímu i dolnímu bordurovému akantovému výběhu dominuje modrá se zelení, krajní modré lístky vyrážejí proti sobě šlahouny, stýkající se na úrovni středu iniciály ve zlatém větrníku s nitkami. [59]

22ra: **M**(*emini*), 7ř.: růžová akantová iniciála v pastelově zeleném rámu, střední dřík s meandrem, tapeta jako u předchozí.

22va: **V**(*erba*), 7ř.: Šalamoun. Zelená iniciála s plošným mírně stáčeným akantem v těle, usazená do fialového rámu. Tapeta jako u předchozí. Korunovaný hnědovlasý král s plnovousem s pozdviženým ukazováčkem v modrém plášti s růžovým rubem, jehož cíp si levicí přidržuje, Horní bordurový akant zeleno-růžový, dolní fialovo-zeleno-růžový.

29va: **O**(*sculator me*), 7 ř.: modrá iniciálka v zeleném rámu s profilovým kantem těla. Vnitřek šedomodrý, bují na něm pestrý výhon (z rodu 247r II. svazku).

33rb: **L**(*iber*), 6 ř.: zelená akantová iniciála v růžovém rámu, tapeta i její pokrytí jako u předchozí.

33rb: **D**(*iligite*), 7 ř.: Šalamoun. Růžová iniciálka v zeleném rámu, tapeta jako u předchozích. Korunovaný král v plášti se zeleným rubem a s jablkem v levici řečnický zdvihá ukazovák. Akantům v interkolumniu dominuje zelená a fialová.

48ra: **M**(*ultorum*), 7 ř.: zelená iniciála ve fialovém rámu, analogická 22r.

48va: **O**(*mnis*), 7 ř.: Kristus. Modrá iniciála v zeleném rámu, postava Krista analogická 327v II. svazku, kniha modrá, tapeta modrošedá s arabeskou. Bordurovému akantu dominuje zelená s fialovou a červenohnědou.

88vb: **N**(*emo*), 7 ř.: růžová iniciálka v zeleném rámu, tapeta jako u předchozích, rod 247r II. svazku.

89ra: **V**(*isio*), 7 ř.: Izaiáš. Modrá iniciála v zeleném rámu, v pravém dřívku s terčíky. Kompozice typická pro proroky, růžový plášť se zeleným rubem, hnědovlasý s plnovousem a hlavou zakloněnou. Horní akant modro-fialový, dolní zeleno-růžový.

137vb: **I**(*eremias*), 13 ř.: zelená akantová iniciála s meandrem uprostřed, přes nějž navlečen červenohnědý prstenec.

138rb: **I**(*eremias*), 12 ř.: růžová akantová iniciála v zeleném rámu, prstenec I typ jako předchozí.

139ra: **I**(*eremias*), 9 ř.: fialová iniciála v zeleném rámu. Prstenec barvy předchozích, tenký, vroubkovaný.

139vb: **V**(*erba*), 5 ř.: Jeremiáš. Zelená iniciálka v růžovém rámu. Na šedomodrém pozadí je v modrém plášti s červeným rubem, který obaluje prorokovi ruce, polopostavička proroka s lopatovitými rukama. Akant v dolní borduře růžovo-modrošedý.

201va: **L**(*ibri*), 7 ř.: Baruch. Světle modrá iniciála v růžovém rámu. Polopostava proroka ve fialovém plášti se zeleným rubem, s rozparkem pod ramenem, Pravici si klade na hrud', levici není vidět. Tapeta zlatá. Bordurové výběhy modro-zeleno-fialové.

201vb: **H**(*ec*), 7 ř.: růžová iniciálka v zeleném rámu, dřív s terčíky, tapeta modrošedá, uvnitř dekor rodu 247r I. svazku.

208vb: **E**(*zechiel*), 7 ř.: Ezechiel. Růžová iniciálka v zeleném rámu, břevno geometrizované, tapeta šedomodrá, plášť s rozparkem světle fialový se zeleným rubem, prorok má nasazenu růžovou čapku, hledí dolů, jinak však opakuje obvyklou kompozici. Akant mezi sloupci zelený a růžovozelený, týkající se jako na 2v.

209ra: **E**(*t factum est*), 7ř.: Zelená iniciálka s břevnem posázeným terčíky, v růžovém rámu s modrošedou tapetou, typ 247r II. svazku.

261va: **D**(*anielem*), 7ř.: Daniel. Zelená iniciálka ve fialovém rámu. Prorok na modrošedé tapetě ve světle modrém plášti se zeleným rubem v obvyklém řečnickém gestu a s pozdviženou levicí. Na dříku akantové iniciálky červenohnědý protáčený prstenec. Akantovým výběhům dominuje růžovo-fialová.

263ra: **D**(*aniel*), 7ř.: Růžová iniciálka v zeleném rámu, na šedomodré tapetě růžový pětilalok jako na 298r II. svazku. Na dříku prstenec podobný předešlému.

263rb: **A**(*nno*), 7ř.: Světle modrá iniciála v růžovém rámu, bujení na fialové tapetě typu 247r II. svazku.

283vb: **N**(*on*), 6ř.: Růžová iniciálka v zeleném rámu, na šedomodré tapetě bujení typu 247r II. svazku, byť umírněnější.

284ra: **D**(*uplex*), 6ř.: Růžová iniciálka v zeleném rámu, na šedomodré tapetě hnědavý pětilalok mírně modifikující typ na 298r II. svazku.

284rb: **T**(*emporibus*), 6ř.: modrá iniciálka v růžovém rámu, na šedomodré tapetě zelený pětilalok jako na 298r II. svazku.

284rb: **V**(*erbum*), 7ř.: Ozeáš. Růžová iniciálka v zeleném rámu, na šedomodré tapetě polopostava proroka v hnědočerveném kabátci a kalhotách, v červené čapce se zelenou krepou. Prorok hledí na své dlaně, vztyčené před tělem. Akant mezi sloupci nahoře zeleno-modrošedý, dole zeleno-růžový.

291rb: **S**(*anctus*), 5ř.: Zelená akantová iniciálka v růžovém rámu s modrošedou tapetou, v ohybu na tapetě vždy zlaté očko. Uprostřed těla terčík.

291vb: **I**(*ohel*), 12ř.: Fialová iniciála posázená terčíky v růžovém rámu. Na tělo navlečen červenohnědý prstenec.

292rb: **V**(*erbum*), 6ř.: Joel. Modrá iniciálka v zeleném rámu, na šedomodré tapetě prorok v růžovém plášti bez rozparku, který mu zabaluje lokty. Hnědovlasý s plnovousem a se svatozáří. Horní výběh do bordury tvoří jen vrtulka s nitkou a kapkou, dolní zeleno-fialový akant.

294vb: **A**(*mos*), 5ř.: Zelená akantová iniciálka v růžovém rámu s modrošedou tapetou, v rohu při dříku na tapetě vždy zlaté očko. Dřík posázen terčíky.

295ra: **O**(*zias*), 4 ř.: růžová akantová iniciálka v zeleném rámu, z větší části neprovedena, ale již se zlacením.

295va: **H**(*ec Amos*), 5 ř.: modrá iniciálka v zeleném rámu, na šedomodré tapetě s bujením rodu 247r II. svazku.

295vb: **V**(*erba*), 7ř.: Ámos. Růžová iniciálka v zeleném rámu, na šedomodré tapetě polopostava proroka v modrém plášti se zeleným rubem, opět se zabalenými lokty. Postoj inspirován řečnickými gesty proroků I. a II. svazku, avšak prsty pravice jsou vztyčeny všechny a ruka působí neohrabaně. V pravém dříku terčíky. Mezi sloupce raší akanty, hornímu dominuje růžová, dolnímu zelená.

301ra: **A**(*bdias*), 5ř.: Zelená akantová iniciálka v růžovém rámu s modrošedou tapetou, pravý dřík s terčíky.

301vb: **H**(*ec dicit*), 6ř.: Abdiáš. Modrá iniciálka v zeleném rámu, na fialové tapetě poprsí hnědovousého proroka s růžovým pláštěm přes ramena, v cihlově červeném spodním šatu a ve fialové kápi se zeleným rubem. Kolem dříku iniciály červenohnědý protáčený prsteneček, akantové výběhy modré.

302va: **I**, 6ř.: omylem načrtnutá iniciálka k textu S(anctum Ionas), jejíž červenou iniciálku doplnil písař. Fialové akantové písmeno v růžovém rámu s červenohnědým protáčeným prstencem, též vyzlaceno.

303ra: **I**(*onas*), 11 ř.: růžová akantová iniciálka v zeleném rámu, s červenohnědým protáčeným prstencem. [60]

303rb: **E**(*t factum est*), 7 ř.: Jonáš vyvrhovaný velrybou. Modrá iniciálka v růžovém rámu. Nahý Jonáš má sepnuté ruce, zelená tlama nestvůry je vpravo dole. Tapeta je fialová s arabeskou, dřík s terčíky. Akanty v interkolumniu růžové. [60]

305ra: **T**(*emporibus*), 5ř.: růžová iniciálka v zeleném rámu, uvnitř na modrošedé tapetě červenohnědý pětilaločnatý list.

305rb: **M**(*icheas*), 5ř.: Zelená akantová iniciálka v růžovém rámu s modrošedou tapetou. Dřík meandrovitý.

305rb: **V**(*erbum*), 6ř.: Micheáš. Modrá iniciálka ve fialovém rámu, na šedomodré tapetě prorok hnědovlasý prorok s plnovousem, zabalený do červeného pláště. Akantům mezi sloupci dominuje modrá a fialová.

309vb: **N**(*aumi*), 5ř.: růžová iniciálka v zeleném rámu, uvnitř na modrošedé tapetě světle modrý pětilaločnatý list.

309vb: **O**(nus), 6ř.: Nahum. Zelená iniciálka v modrém rámu. Na fialové tapetě poprsí hnědovousého proroka se vztyčeným ukazováčkem v červenohnědém kabátci s růžovou kuklou se zeleným rubem. Středy iniciálky s kvítky. Bordurovým akantům dominuje modrá.

311vb: **A**(bacuc), 5ř., jako 294v. Pravý dřík meandrovitý.

312ra: **A**(bacuc). 5ř., růžová iniciálka v zeleném rámu, horní očko chybí, jinak jako předchozí.

312ra: **O**(nus), 6 ř.: modrá iniciálka v zeleném rámu, na šedomodré tapetě růžový pětilaločný list.

314ra: **T**(radunt), 4 ř.: růžová iniciálka ve fialovém rámu, uvnitř na modrošedé tapetě zelený trojlaločný list.

314va: **S**(ophonias), 5ř.: modrá akantová iniciálka v zeleném rámu, na fialové tapetě při obloučcích zlatá očka.

314vb: **V**(erba), 6ř.: Sofoniáš. Zelená iniciála ve fialovém rámu. Na modrošedé tapetě prorok v modrém plášti s fialovým spodním šatem I čepicí, doplněnou červenou střechou. Prorokovy ruce schovány pod plášť. Pravý dřík s terčíky, akant mezi sloupci zeleno-fialový.

316vb: **I**(eremias), 6ř.: fialová iniciálka v zeleném rámu s červenohnědým protáčeným prstencem.

317rb: **A**(sgeus), 5ř.: zlatá očka uprostřed polí, jinak jako 294v.

317va: **I**(n anno), 12ř.: větší verze 316v.

319va: **Z**(acharias), 5ř.: modrá iniciála v zeleném rámu, střední dřík s terčíky, zlacení nedokončeno.

319vb: **I**(n mense), 10ř.: rám růžový, jinak jako 316v.

327rb: **D**(eus), 5ř.: růžová iniciálka v zeleném rámu, na šedomodré tapetě růžový pětilaločný list.

327vb: **O**(nus), 6ř.: Zelená akantová iniciálka v růžovém rámu s modrošedou tapetou. List tentokrát modrý.

330ra: **D**(omino), 5 ř.: fialová iniciála v růžovém rámu. Na rovněž fialové tapetě zelený list.

331rb: **M**(*achabeorum*), 4ř.: fialová iniciála v zeleném rámu na tmavozeleném pozadí, jen s kapkami v rozích. Tapeta fialová, uprostřed se zlatými kapkami. Dřík zdobený ornamentem provazce.

331rb: **E**(*t factum est*), 5ř.: zelená iniciálka v růžovém rámu s modrošedou tapetou. Dřík s terčíky.

360vb: **F**(*ratribus*), 7 + 4 ř.: Prorok. Modrá iniciála v zeleném rámu, na šedomodré tapetě polopostava proroka v růžovém plášti se zeleným rubem, s rozparkem pod ramenem. Pravý ukazováček prorokův je vztyčen, druhá ruka není vidět. Je vousatý, hnědovlasý. Tělo iniciály komponováno podobně jako na 1r I. svazku. Akant mezi sloupci nahoře zeleno-fialový, dole modro-růžový. [61]

Literatura: DVOŘÁK 1900, 131; BARTOŠ 1927, 215, č. 3158, 250, č. 3280, č. 3282; FRIEDL 1931, 44; STANGE 1936, 18, 52-53; KROPÁČEK 1946, 36, pozn. 59; HAMANOVÁ 1959, 192, pozn. 59; PEŠINA 1960, 115, 131, pozn. 21; KRÁSA 1966, 602 – 603; TICHÝ 1966, 18-19; SCHMIDT 1969, 219, 433, pozn. 253; KRÁSA 1970, 277, kat. č. 359; KRÁSA 1971, 111; KRÁSA 1978a, 732; KRÁSA 1978b, 203; KARLOWSKA-KAMZOWA 1979, 29, 42-43, 103, pozn. 11; KRÁSA 1984, 439, pozn. 30; BRODSKÝ 1985, 508 – 519; BRODSKÝ 1990, 17; HLAVÁČKOVÁ 1990, 123, kat. č. 55; KRÁSA 1990, 120, 125; MACHILEK / MACHILEK 1993, 381; Miodoňská 1993, 123, BRODSKÝ 2000, 155-157, kat. č. 135

c) Misál sestry Anežky, KNM XIII B 8

Původ: Rukopis je neznámého původu. Nějakou dobu snad strávil v ženském klášterním prostředí, čemuž by nasvědčoval zápis *Iste missale emptum est pro pecunia domine Agnetis sororis nostre IIII*, kde však přeškrtnuté bylo vyškrobáno a rekonstrukce textu od V. Hanky je na vedlejší straně. Do KNM přibyl z Březnické knihovny.

Vazba: Původní, kožená obalová, se stopami po kování.

Folia: 352 x 243 mm, 327 ff., pergamen.

Obsah: „1r: vacuum; 1v: Neúplně dochovaný notářský instrument veřejného notáře Jana Henslinova z Miličina z roku 1405, patrně o urovnání sporu mezi dvěma kleriky olomoucké diecéze, Janem, knězem farního kostela ve Strážnici a Václavem z Ohrozimi; 2r: Deus, qui renatis ex aqua et spiritu sancti ... x ... a cunctis purgentur peccatis per Christum etc. [Mladší dodatek 16. století.]; 2v: Gloria, Credo 3r-8v: Kalendarium; 9r-15v: Canon missae cum additamentis; 16r-195r: Pars de tempore; 195r-197r: In dedicatione ecclesiae et altaris; 197r-255v: Pars de sanctis; 255v-279r: Commune sanctorum; 279r-289v: Missae votivae; 289v-304r: Missae speciales; 304r-319v: Sequentiae; 320r-327r: Additamenta; 327v: vacuum.“²¹

11ra: Ukřižování, 17ř. Iluminace není přímo spjata s písmenem. Na šířku zaujímá celý prostor mezi začátkem levého a pravého sloupce, tj. přibližně 88mm. Je umístěna pod text *Oblatus est Dominus noster*. Kánonový obraz ohraničuje růžový iluzivní rám, jenž kříž svými břevny nahoře mírně překrývá. U kříže s naznačenými letokruhy stojí dvě postavy: Marie, zabalená do růžového pláště se zeleným rubem, a sv. Jan v zeleném plášti s růžovým rubem. Paže obou postav jsou v oděvu úplně skryty. Bohorodičce vykukují jen v modlitbě sepnuté ruce, sv. Jan levou rukou přidržuje evangelium, částečně rovněž skryté v záhybech pláště, a pravou přikládá k levému rameni (či k srdci?). Kristu, opásanému neprůhlednou bílou rouškou, se na hlavě skví zelená trnová koruna. Z proražených dlaní se mu řine krev, jež stéká po předloktí a u lokte skapává. Krev silně tryská rovněž z Ježíšova boku. Všechny postavy mají svatozáře. Pozadí výjevu vyplňuje tmavomodrá tapeta se světlou arabeskou. [40-41]

11rb: T(e igitur), 7ř.: Kristus Trpitel. Růžová iniciála v zeleném rámu. Na tmavomodré tapetě se světlou arabeskou leží vlevo důtky, vpravo metla. Do křížení dříku a břevna písmene je usazen medailon, v němž na zářivě modrém pozadí ukazuje Bolestný Kristus se svatozáří své rány. Svítivá barevnost modře, jež se nikde jinde v celé knize neopakuje, vypovídá dostatečně přesvědčivě o pozornosti, jaké se tomuto veledůležitému foliu od uživatelů dostávalo. Akant v těle iniciály je značně plošný, schematizovaný. Rám vystupuje jen horním břevnem, mezi nějž a kapitálu je položeno plátkové zlato. [40]

16r: *A(d te levavi animam meam)*, 8ř.: Sv. Řehoř. Růžová iniciála v zeleném rámu. Papež stojí před břevnem písmene, čelně k divákovi, jeho pohled se však stáčí doleva. Lokty a ramena má zabalena do oranžovočerveného pláště se zeleným rubem, pod nímž má albu. V levici drží nakloněnou papežskou berlu, pravicí žehná. Na hlavě má nasazenu tiáru. Tapeta jako u předešlých. Příčku písmene pokrývají terčíky, jinde profilový plošný akant. Do bordury vybíhají akantové listy, navazující svou typikou zřetelně na Sadskou bibli. Horní je zeleno-cihlově červený, dolní zeleno-růžový, oba s vosími hnízdy a zakončeny zlatými kapkami ve větrníku.

27rb: *P(uer natus est)*: 7 + 6 ř.: Madona. Modré iniciála v zeleném rámu. Na obvyklé tmavomodré tapetě se Madona ve světlém plášti, na jejíchž plavých vlasech je ve svatozáři lehce naznačena koruna, mazlí s nahým, rovněž plavovlasým Ježíškem s aureolou. Madonina pravice, již syna podpírá, je skryta pod látkou, levicí se však dotýká jeho líčka. Oba aktéři na sebe láskyplně hledí a dotýkají se tvářemi. Výjev tak připomene byzantský ikonografický typ Glykofilúzy. Anatomie děťátka působí poněkud neohrabaně. V záhybu sukna lze sice bezpečně spatřovat skrytou pravou nohu i v hmotě mezi pláštěm a levou rukou Panny Marie pravou ručičku, celkově však působí jeho tělo nepřesvědčivě. Levačka má snad objímat Bohorodičku kolem krku. Tělo iniciály je vyplněno pouze spirálovitými terčíky s tečkami, dřik je při obloučku přepásán červeným vroubkovaným prstencem. Akanty mezi sloupci a v borduře podobné předchozím, modro-cihlově červené. [42]

118va: *R(esurexi)*, 6ř. Zmrtvýchvstalý Kristus. Zelená iniciála v růžovém rámu. Uprostřed obvyklé tapety stojí v našikmo postavené hnědé tumbě Kristus oděný do červeného rubáše se zeleným rubem. Umně vyvedený trup se zřetelnou ránou v boku má Spasitel odhalený. V levici drží diagonálně nakloněný světlý praporec vítězství, který zůstal nevybarven. Bordurové akanty opakují barevnost svých druhů ze 16r.

135rb: *V(iri galilei)*, 5ř.: Nanebevstoupení Páně. Růžová iniciála v zeleném rámu. Na stejném tmavomodrém pozadí jako dosud je kromě nohou Krista zabalených do růžové tuniky, vykukujících z konkávně naznačené oblohy, na okrajích vytečkované, vyobrazen vlevo plavovlasý apoštol v zeleném plášti (snad sv. Jan), vpravo šedovlasý apoštol s tonsurou a bradkou v plášti červenooranžovém (sv. Petr). Tyto pláště splývají s ramen

učedníků těžce a bez záhybů, jako broučí krovky. Pravý dřík kapitály je vyplněn terčíky, levý plošným profilovým lístkem. Akant vyrážející do horní bordury je zeleno-cihlově červený.

140va: *S(piritus domini replevit)*, 6ř.: Soslání Ducha sv. Zelená iniciála v růžovém rámu. V horním meandru písmene slétá z naznačeného nebe holubice Ducha Svatého, v dolním meandru se Panna Marie, doprovázená vlevo plavovlasým apoštolem v červeném hábitu, vpravo apoštolem šedovlasým s bradkou a tonsurou (sv. Jan a sv. Petr?), pokorně sklání před Boží milostí, přičemž jí s hlavy přes ramena spadá jasně modrý plášť. Tapeta jako u předchozích, barevnost bordurových akantů v duchu 16r.

[43]

146vb: *B(enedicta sit sancta Trinitas)*, 3ř.: růžová iniciálka na šedomodrém poli uvnitř se zeleným srdcovitým ornamentem s bílými nitkami na místě břevna (ozvuk typu 247r II. svazku Bible ze Sadské). U kotvovitých záhybů iniciálky zlaté kapky.

147ra: *C(ibavit eos)*, 3ř.: modrá ornamentální iniciálka na fialovém poli, tapetu písmene vyplňuje růžový smotaný akantový lístek. V rozích pole zlaté kapky.

197rb: *T(erribilis est locus iste)*, 4ř.: zelená iniciálka v růžovém rámu. Tmavomodrou tapetu vyplňuje vegetabilní motiv se zlacením (typ 247r II. svazku Bible ze Sadské). Mezi sloupce vyrůstá zelený akantový lístek.

304rb: *G(rates nunc omnes)*, 5ř.: zelená akantová iniciálka v růžovém rámu, jako předchozí, ale bez akantu v borduře.

Literatura: BARTOŠ 1927, 254, č. 3294; FRIEDL 1955-1956, 22, kat. č. 70; HAMANOVÁ 1959, 192, pozn. 59; SCHMIDT 1969, 433, pozn. 254; GRAUS 1971, 186-188; BRODSKÝ 1985, 508-519; STEJSKAL 1988, 363, pozn. 110; PAVLASOVÁ 1993, 16, 21, 32-34, 45, 58, 98; DRAGOUN 1998, 162-163; BRODSKÝ 2000, 168, kat. č. 143; DRAGOUN 2000, 350.

d) Vita Caroli Quarti etc., Österreichische Nationalbibliothek, Wien, cod. 556

Původ: Rukopis je českého původu, od počátku 17. století doložitelný v dvorské knihovně (přípis na Ir).

Vazba: Světlý pergamen s císařským supralibros z r. 1753.²²

Skladba: (VIII papírových listů), I + 13 x IV + I (pergamen).

Obsah a popis iluminací: IIr – VIIIv: Ordo ad benedicendum regem se zprávou o korunovaci císaře Ferdinanda s chotí Annou r. 1527; 1r: Obsah; f. 2: vacuum; ff. 3r – 52r: Vita Caroli Quarti, zakončeno rubrikou *Ustyem wzhoru*. 52v: nalinkované prázdné folio. 53r – 69r: Caroli Quarti Moralitates. 69v – 91r: Caroli Quarti Ordo ad benedicendum regem et reginam. 91r – 106r: Iohann von Jenzenstein: De morte inperatoris Caroli Quarti.

3r: **S**(*ecundis sedentibus*), 8ř.: Karel IV. Sytě modrá iniciála v růžovém rámu. Před tělo iniciály je na trůn vystlaný červeným polštářem a potažený zlatavou látkou spadající od závěsu pokrývajícíchho tapetu posazen císař s korunou na hlavě. Zabalen je do zelenavého pláště s přimýchanými zrníčky mušlového zlata, stínovaného červení. Krk obepíná bílý hermelín. V klíně drží císař oběma rukama zlaté jablko. Iniciála je na koncích prodloužena cýbhy, roztaženými do jakýchsi kotev, které se zaklesávají do oblouků písmene. Z iniciály vyrůstají do bordury silně již stylizované listy, protažené do profilových palmet, zakončených větrníky a dozdobených vosími hnízdy a zlatými kapkami (systém známý nám ze Sadské bible). Barevnost udává modrá, zelená, růžová a cihlově červená. Vosí hnízda jsou pastělově žlutá s červenými pruhy. [62]

53r: **S**(*edethias ? primus*), 7ř.: růžová iniciála v zeleném rámu. Na tmavě modré tapetě raší fantatický vegetabilní dekor (stejného rodu jako na 247r II. svazku Bible ze Sadské), doplněný červenými vosími hnízdy. Tělo iniciály vykrývají terčíky, přepásáno je vroubkovaným prstencem. Bordurový akant jako u předchozí.

Lliteratura: HOLTER 1939, kat. č. 37; SCHMIDT 1969, 219, 433, pozn. 255; KRÁSA 1978 b, 203. JENNI / THEISEN, 99 – 100, kat. č. 15.

e) Isidorus de Sevilla : De origine rerum, Biblioteka Narodowa, Warszawa, Lat. F. vel. I. 38

Původ: Neznámý. Rukopis patřil kolegiální kapitule v Sandoměři, odkud jej Samuel Bogumil Linde přenesl roku 1819 do Varšavy. Do Národní knihovny dostal se ze

sbírek Varšavské společnosti přátel věd, před první světovou válkou byl v Petrohradě.²³
V roce 1944 dle všeho shořel ve Varšavě s knihovnou Krasinskiých.²⁴

Vazba: Kožená, pozdější.

Folia: 358 x 230 mm, 254 ff, pergamen.

Obsah a popis iluminací dochovaných na fotografiích: Rukopis obsahoval spis Isidora Sevilského *De origine rerum*.

Ivb: D(isciplina), 10 ř.: Filosofie (Alegorie studia). Mladá dáma v módním kabátci zapínaném na střed a s lemovaným dekoltem sedí na trůně proti arabeskou lemovanému závěsu. Nohy halí sukně s bohatými záhyby. Na levém kolenu přidržuje rozevřenou knihu, v pravici svírá metlu. Na vlasech, skrytých pod kruselerem, spočívá koruna, nad kterou se klene baldachýn se třemi zakulacenými věžemi s cimbuřím. Na každé straně trůnu vzhlíží k dámě dva žáci, přední s rukama sepnutýma. Dřík iniciály vyplňuje meandr s trojlístky na koncích, v obloučku pak plošný akant, do středu snad obtáčený a doplněný kvítkem. Na středové žerdi spatřujeme pletenec, v akantových listech nad i pod iniciálou vosí hnízda. [63]

128r: N(atura): Milenci (Alegorie přírody). Proti sobě stojící pár, vpravo žena s naznačeným gestem „jemné obrany“,²⁵ vlevo pak muž chystající se jí obejmout. Výjev doprovázejí na stranách dvě malé děti. [65]

? : *R(hetorica)*: Studium rétoriky. Vpředu dole na zemi žena, vzadu na židli muž, oba u pultíku, píšou. Akant profilový, dřík spirálovitě stáčený s tečkami. [64]

? : *S(pectacula)*: Tanec. V horním meandru terči vyplněné iniciály je doleva natočený profil trubače ve špičatém klobouku, v dolním meandru křepčí skupina tanečníků. [66]

Lliteratura: KOPERA 1925, 46 – 49; MATĚJČEK 1931, 323-324; SAWICKA 1952, 20, kat. č. 14; Miodońska 1960, 187-188; KRÁSA 1966, 608, pozn. 15; Miodońska 1967, 12; SCHMIDT 1969, 216; KRÁSA 1971, 251, pozn. 276; Miodońska 1993, 123; BRODSKÝ 2004, 111-112, kat. č. 35.

PŘÍLOHA: MISTR RUKOPISU UTINO

a) Iohannes de Utino: Compilatio librorum historialium totius Bibliae, Západočeské muzeum, Plzeň, sign. 504 C 2

Původ: Rukopis, nepochybně českého původu, byl v 15. století v držení norimberských kartuziánů. Na norimberské aukci byl na začátku 20. století získán do Plzně.

Vazba: Lepenková s koženými rohy. Šest vazů.

Skladba, foliace, zrcadlo: (2 listy předsádky) f. I + 4 x IV.

Foliace z 15. století, arabskými číslicemi, tužkou v pravém horním rohu. Dvě folia s iluminacemi byla na začátku 20. století J. Škorpilem vyňata a dána do samostatného rámu (12 a 18), dnes jsou opět vložena zpět. Zrcadlo 391 x 255 mm.

Obsah a popis iluminací:

1r-32r: *Iohannes de Utino: Compilatio librorum historialium totius Bibliae.*

32v-33r: *Chronica Romanorum Imperatorum*

33v: biblická konkordance

Iluminátorská výzdoba je komponována nejčastěji dvěma způsoby, buď je vložena do kosotvarečně komponovaného rámce na středové žerdi (1r, 2v: Archa Noemova, 5r, 11r, 17r, 26v, 29v, 30r) nebo do obdélného, téměř čtvercového rámce uvnitř sloupce (pohledy na města). Vyjimku tvoří ničím neohrazená výzdoba folia 8r (Mojžíšova Archa, oltář a kalichy s hostiemi, devitiramenný svícen).

1r: Stvoření Evy, 107 x 60 mm.²⁶ Na modrém pozadí posetém hvězdami vyjímá Hospodin z Adamovy hrudi žebro s již naznačenou Evinou hlavičkou. Adam sedě dříme na stylizovaném skalisku. Adam je nahý, Hospodinův plášť nafialovělý s červeným ubem. Spodní šat zlatožlutý. Inkarnát téměř neznatelný, jen na tvářích Adamových a propracovaněji na obličejích Hospodinově setkáváme se s rumělkou.

V dolní borduře je žerd' zakončena fantastickým květem, v horní rozbíhají se do stran akantové listy, v jejichž zbarvení hraje největší roli zelená a cihlově červená. Od iluminace rozbíhají se dvě žerdě, pokryté medailony s rodokmenem potomstva Prarodičů. Na prostřední žerdi začíná rodokmen medailonem se jménem Setha a končí

Lamechem (Gen. 5), do levé bordury se stáčejíci žerd' rozvíjí rodokmen 4. kapitoly Genesis po děti žen žen Lámechových.

2v: Archa Noemova, 128 x 72 mm. Na modrých vlnách plave proti červenému pozadí hnědá Archa Noemova, vyhlížející jako vlašský ořech s dvěma otevřenými okénky. Sedí na ní holubice a havran. Pod lodí je ve vlnách obtížně čitelný text. Výzdobu dotváří schéma Archy, schéma nebeských sfér a plátkovým zlatem vyzlacená písarská iniciálka C(*entesimo*), obé 2va.

2vb: Babylon, 91 x 96 mm: Dvě kulaté a jedna kubická věž, dvě zakončené cimbuřím, kubická navíc modrou stanovou střechou, kdežto střecha kulaté věže za ní je cibulová. Světlé věže propojují růžové domky. Pozadí rovněž růžové, hradby modravé, jakoby dlaždicové, s vpravo dole načrtnutým vstupem.

2vb: Ninive, 91 x 96 mm. Město podobné předchozímu, kubická věž s přístavky má přední stranu dozdobenu modrým arkýřem, věž za ní kulatá s plochým zakončením, třetí opět kubická, růžová, se segmentově zaklenutým vstupem, jaký proráží také hradby. Pozadí tmavé s okrajovou linkou z běloby.

3rb: Jeruzalém, 113 x 110 mm. Přednímu plánu dominuje do hradeb na délku zasazený chrám se stanovou střechou s arkýřovým sanktusníkem uprostřed. Stěnu dělí tři segmentově zaklenutá vysoká okna, mezi nimiž se tyčí opěráky. Vstup analogický k oknům, nad ním trojlaločný dekor. Za plochým závěrem chrámu stojí kubická věž s analogickým vchodem I, drobnějším, okenním otvorem, zakončená cimbuřím. Na straně má nápis tr (*turris?*) David(*i?*). Za chrámem vystupuje další věž, kulatá, s obrysem rytířského kříže pod červenou střechou. Celek dopňují další dvě věže, jedna s modrou stanovou třechou, druhá s cimbuřím, a ovšem hradby s cimbuřím a vchodem. Zlatá tapeta. Hémanův rodokmen.

5r: Obět Abraháмова, 145 x 80 mm. Na nakloněném, zleva se svažujícím skalisku, zakončeném stromkem, pod jehož zelenou korunou dříme beránek, se Abrahám napřahuje stříbrným (dnes ovšem již zčernalým) mečem se světlým jílcem, zatímco slétající kudrnatý andílek se svatozáří a v modrém přiléhavém šatu s červenými, svrchu růžovými a bělobou vroubenými křídly, chystá se jeho paži uchopit. Abrahám má červený plášť se zlatolžutým rubem, růžový spodní plášť a zelený spodní šat, ze kerého

jsou však patrné toliko rukávy. Izák, schoulený v modlitbě na dřívkách složených do kosočtverečné sítě, je oděn shodně s andělem. Jeho tvář lemuje řídký vous. Tapeta i rám jako 1r. Abrahámův rodokmen. [67]

6r: Amramův rodokmen

7ra: Mojžíšova Archa, oltář a kalichy s hostiemi. Archa zobrazena jako hnědá truhla s vyřezávanými nohama, se zámkem a klíčem. Pod otevřeným víkem byl dnes vyškrábaný nápis. Oltář, pod prostě načrtnutými deskami Desatera s červeně vypsáním Zákonem, má zelený dlaždicový dekor a červené, světle tečkované pruhy látky s třásněmi na stranách. Vrchní deska menzy je růžová. Kalichy vpravo od oltáře jsou po okraj plné hostií. Stojí na modré desce, nad stupňovými nohama je obepíná zlatý ořech.

7rb: Sedmiramenný svícen má fialové knoty, zlaté klouby, velký zlatý ořech držadla a stojí na třech nohách zakončených tlapkami. Folio obsahuje též rodokmen Simeonův.

11r: Král David. David na růžovočerveném trůnu, vykladaném kazetovými poli, a hraje na harfu. Tělo mu obtáčí modrý plášť s červeným rubem a hermelínem. Pod pláštěm má zelený, knoflíky spínaný kabátec, zelená je I králova koruna ve zlaté svatozáři. Panoš za Davidovými zády, také v zeleném kabátci a modrém plášti (levá část kabátce je však zlatožlutá), nese bílé žezlo a zlaté jablko. Pas mu nízko obepíná růžový opasek. Tapeta růžová s červenou arabeskou. Davidův rodokmen.

14r: Řím, 85 x 91 mm. Tři kubické věže s hradbami, provedené v duchu předchozích, avšak zběžněji. Nápis, identifikující jednotlivé budovy, byly vyškrábány. Tapeta modrá. Rodokmen Josafatův.

17r: Král Sedechiáš. Stojící postava panovníka v modrém plášti se zlatohnědým rubem, v červeném spodním šatu. Koruna vyzlacena, jabko zlatožluté, žezlo bílé. Tapeta růžová s arabeskou.

19v: Žerď s proti sobě postavenými bordurovými listy. Půdorys města Babylonu a rodokmen babylonských králů.

21v: Žerď s proti sobě postavenými bordurovými listy. Rodokmen králů egyptských.

26v: Narození Krista, 133 x 98 mm. V předním plánu sedí P. Marie s Ježíškem v náručí, vpravo doprovázeni sedícím Josefem. Ježíšek se s Madonou laská, kol hlavy se mu zelená svatozář se zlaceným nymbem. Marie sedí n a světle hnědém oválném lůžku

italského typu, halí ji modrý plášť s růžovým rubem, ovinutý i kol hlavy, spodní šat je zelený. Josef v růžovém plášti se zlatožlutým rubem sedí s pravíci položenou na holi, kterou levicí drží. Na lysé hlavě s modrošedými vousy má nasazenučervenou čapku. Za rodiči se ve čtyřech vlnách zdvihá terén, na jehož horizontu jsou hlavy šedého osla a hnědého rohatého volka. Nad jejich hlavami se snáší anděl stejného typu jako na Obětování Izáka, v pravici s nečitelnou nápisovou páskou, v růžovém šatu, se světle zelenými křídly a zlacenou svatozáří. Svatozáře mají i Marie s Josefem. Tapeta je modrá. Kristův rodokmen. [68]

29v: Obětování Krista v chrámu, 159 x 90 mm. Na červeném oltáři s arabeskou sedí Ježíšek s modrou, bíle lemovanou svatozáří se zlaceným nymbem. Před oltářem stojí vlevo Marie, vpravo stařecký Symeon, a každý z nich drží za jeden konec roušku, která přikrývá Kristův klín. Mariin plášť je růžový se zlatožlutým rubem a zeleným spodním šatem, Symeonův zelený s růžovým rubem a zlatohnědým spodním šatem. Tapeta modrá s arabeskou a bílými kvítky. [69]

30r: Ukřižování. Kristus na kříži s výrazně krvácejícími ranami. Nalevo stojí P. Marie v růžovém plášti se zlatožlutým rubem a v zeleném spodním šatě, napravo Jan ve zlatožlutém plášti s zeleným rubem a v růžovém spodním šatě. Marie, s rukama při hrudi, je pohroužena do sebe, Jan lomí rukama. Tapeta jako předchozí. [70]

Literatura: VŠETEČKOVÁ 1991, 269; HLAVÁČKOVÁ 1996, s. 484-485, kat. č. 56; BRODSKÝ 1997-1998, 148-149; BRODSKÝ 2000, 224, kat. č. 204; 260, kat. č. 242.

b) Žaltář a breviář svatovítské kapituly, Knihovna Národního muzea, XVI B 14

Původ: Dle rozboru obsahu, jemuž odpovídá i kalendárium rukopisu,²⁷ vznikl kodex pro potřeby pražské katedrální kapituly. V KNM darem Březnických. Roku 1991 byl zde konzervován (zpráva na zadním přidešti).

Vazba: Pozdně gotická, zdobená slepotiskem. Středová i rohová kování s bujným vegetabilním rytím, střední pole přední desky zdobí vegetabilní dekor vytvářející oslí hřbety ap. Na osách přední desky jsou vyražena vždy dvě vertikálně položená stylizovaná zvířata, na horizontální ose pes, na vertikální jednorozec. Na stejných

místech zadní desky spatřujeme růžice. Střední pole pokrývá kol středového terče kosočtverečná síť, po stranách vyplněná psy, jednorožci a snad též točenicí. Spony jsou nahoře prosté, jejich části na zadní desce nesou fragmenty gotické textury.

Skladba, foliace, zrcadlo: Skladba, většinou snad kvinternová, je dnes obtížně dekodovatelná, jejímu rozpoznání mohou však napomoci mnohde dochované kustody (na rectu prvního folia složky) a proměny zrcadel v kodexu. Ta varírují mezi 223 x 138 (57 + 22 + 59) mm se dvěma sloupci o 31 ř. (ff. 7r – 80v, avšak také později, např. poslední složka kodexu!) a 215 x 137 (60 + 17 + 60) se dvěma sloupci o 34 ř. (většina breviáře). V souladu s mgr. Michalem Dragounem nepovažují za nutné vnímat mezi prací obou písarů, a tím méně pracemi drobnomalebnými, výraznější časovou cezuru.

Foliace je nepravidelná, novodobá, tužkou jsou v pravém horním rohu označena fola s iluminacemi či folia sousedící. V dolní borduře je pak označeno každé desáté folio.

Obsah a popis iluminací: 1r - 6v :[Kalendarium]

7r – 63r [Psaltarium], s písněmi ze Starého i Nového zákona (Zachariášova, Mojžíšova, Mariina atd.)

63ra - 67ra: litanie a prosby

67ra – 69rb: [Hystoria de fructorum]

69rb – 80ra: Laudes

80rb – 80vb: vacuum, nalinkováno

81ra - : Psaltarium

7ra: **B**(*eatus vir*), 8ř.: Král David. Červená iniciála s profilovým akantem s bělobou v obrysech. Na hnědavém kubickém trůně se král v růžovofialovém plášti s šedomodrým rubem neohrabaně sápe tenkou, jakoby pavoučí rukou na struny své harfy. Rukáv halící ruku je zelený. Tapeta modrá s bílými tečkami. Bordurová žerď je růžovofialová jako plášť panovníka, dole stonkovitě vegetabilně větvená způsobem, jaký se vrací ještě někam k románské ornamentice. Nahoře je bordura zakončena drakem.

14rb: **D**(*ominus*), 8ř.: Prorok. Růžovofialová iniciála na modrém poli, prorok na hlavu si ukazující v červeném plášti a zeleném spodním šatu. Větvení v borduře pestré, žerď v interkolumniu červenohnědá.

19rb: **D**(*ixit custodiam meam*), 8 ř.: David mlčící. Červená iniciála, vyplněná profilovým akantem, na modré tapetě. Zády sedící prorok v růžovém plášti s němou nápisovou páskou. Na hlavě má hnědožlutou čapku. V interkolumniu zelená žerď zakončená fantastickými květy.

24ra: **D**(*ixit insipiens*), 7 ř.: Blázen. Inciála analogická předchozí. Postava v šedavém plášti s rukama za zády, v nichž drží světlou snad hůl. Bordurová žerď zelená, dole větvená, nahoře zakončená červeným smotaným mečovitým lístkem.

29ra: **S**(*alvum me*), 7ř.: David při modlitbě. Iniciála jako předchozí. Klečící král, jemuž je iniciála představena, klečí na zemi se sepnutýma rukama. Plášť je růžovofialový s hermelínem a se zeleným rubem, spodní šat zlatožlutý. Bordurová žerď pestrá s fantastickými květy a proti sobě postavenými lístky, dole zakončená dráčkem.

32ra: **E**(*xultate deo*), 8 ř.: Prorok. Růžovofialová iniciála s terčíky, posazená do modrého pole. Na zlatožlutém kubistickém trůně sedí prorok v červeném plášti a zlatožlutým spodním šatem. Černovlasý, voustý, s vizáží poněkud lví, hlavu mu podpírá ruka skrčená přes břevno iniciály. Bordurová žerď zeleno-šedomodrá s fantastickými květy a velkým podílem plátkového zlata, stylizovaného do vlnek.

41ra: **C**(*antate*), 7 ř.: David. Polopostava krále s modrou korunou na hlavě, ve světle fialovém hermelínovém plášti a ve světle modrém spodním šatu s opaskem. Tapeta zlatá. Žerď zelená, horní i dolní borduře s dráčky.

48ra: **D**(*ixit dominus*), 8ř.: Kristus trůnící. Růžovofialová iniciála v modrém poli. Kristův plášť je modrý se červeným rubem, spodní šat zelený. Pravicí žehná, v levici drží zlaté jablko. Do svatozáře vykreslen červený nimbus. Bordurové akanty plošné, nahoře i dole dráčci. [71]

81ra: **G**(*aude*), 11ř.: Zvěstování P. Marii. Červená iniciála s dráčky en grissaille, tapeta z tmavomodrých, bíle lemovaných dlaždc se zlatým středem. Anděl pokleká v zeleném, bíle lemovaném plášti, spodní šat růžovofialový, křídla zlatožlutá stejně jako plášť Marii, jenž má modrošedý rub. Marii spodní šat je zelený, jakož i její svatozár kol

korunované hlavy. V borduře zlatý lem, ovíjený zelený, červenými a růžovými stonky a listy. [72]

82ra: **V**(*isio*), 5ř.: Izajáš. Růžová iniciála s profilovým akantem na tmavomodrém pozadí. Vnitřní tapeta zlatá. Prorok v zeleném plášti, červené čapce a červeném spodním šatu. Bordurová žerď červená s proti sobě stojícími lístky, s akanty, dole dráček.

252vb: **V**(*espere*), 6ř.: Máří Magdalena. Červená iniciála na modrém poli, tělo vyplňuje profilový akant. Světice je oděna do růzovofialového pláště se zeleným rubem, spodní šat zlatožlutý. Hlava je omotána šlojířem a září kol ní svatozář. Žerď mezi sloupci s proti sobě jdoucími lístky, v horní borduře dráček.

368ra: **F**(*uit*), 7ř.: Modlí se Anna. Anna klečí před zlatožlutým čelem oltáře s bílou svrchní deskou a zelenými dlaždicemi po straně, přes níž je též přehozen pruh modrošedé látky. Tapeta tmavomodrá, bordurová žerď zelená a modrošedá.

392vb: **P**(*arabole*), 6 + 1 ř.: Šalamoun. Iniciálu vyplňuje červený profilový akant s obrysy olovnatou bělobou. Tmavomodrá tapeta. Král v růžovém hermelínovém plášti se zlatožlutým rubem a v zeleném spodním šatu. Bílé žezlo, v levici jablko, koruna zelená. Žerď zlatožlutá s proti sobě jdoucími lístky.

397vb: **V**(*erba ecclesiastis*), 7ř.: Šalamoun. Tělo iniciály, položené do modrého pole, vyplňuje červený profilový akant s bílým lemem. Krále halí tmavý pastelově zelený plášť a koruna, spodní šat červený. Plášť doplňuje hermelín. V levici drží panovník bílé žezlo, v pravici nevyzclacené jablko. Tapeta zlatá. Růžovo-červená žerď v duchu předchozích.

399vb: **D**(*iligite iustitiam*), 6ř.: Šalamoun. Růžová iniciála v tmavomodrém poli. Hermelínový plášť panovníka světle modrý, spodní šat červený. Pravá dlaň panovníka je vztyčená, v levici nese zlaté jablko. Koruna zelená. Tapeta červená. Žerď žlutohnědá, v horní borduře opět s romanizujícími stonky.

402ra: **V**(*ir erat*), 6 ř.: Job. Červená iniciála v modrém poli s polopostavou Joba a jeho ženy. Job v růžovém plášti se zlatožlutým rubem, v zeleném spodním šatu a červené čapce s bílou krepou. Žena v plášti zeleném s bílým lemem, s bílým kruselerem na hlavě. Žerď zlatožlutá s pestrými akanty i lístky.

406rb: **T**(*hobias*), 6 ř.: Tobiáš oslepen. Iniciála jako předchozí. Výjev tvoří polopostava vousatého muže v růžovém plášti a zeleném spodním šatu, na hlavě s nasazeným zeleným kloboukem se zlatou krepkou. Pravici má položenu na hrudi, levicí si ukazuje do oka.

Žerd' je pastelová, tmavozelená, s růžovo-zelenými akanty v dolní borduře.

408rb: **N**(*abuchadonozor*), 7 ř.: Nabuchadnezar. Iniciála jako předchozí, jen pole růžové. Plášť i koruna králova růžové, spodní šat zelený, v pravici žezlo, v levici jablko. Bordurová žerd' zlatožlutá, dole s dráčky.

409rb: **A**(*sverus*), 6ř.: Asverus. Iniciála s růžovým profilovým akantem na modré tapetě. Esteřin choť má červený šat s růžovým rubem, zelený spodní šat a vyzlacenou korunu, ne však žezlo. Červená žerd' mezi sloupci, s proti sobě postavenými lístky.

410vb: **F**(*ratribus*), 7ř.: Žid posílající list. Růžovofialová iniciála s tmavomodrou tapetou, pokrytou výraznou bílou arabeskou. Hnědovlasá tonzurovaná postavička v šedočerném plášti, s němou nápisovou páskou v ruce. Žerd' zelená s proti sobě postavenou dvojicí plochých listů v horní i dolní borduře.

422ra: **F**(*actum est*), 7 + 2 ř.: Prorok. Tmavomodrá iniciála s červenou tapetou s bílými tečkami. Prorok ve světle zeleném plášti, zcela mu na způsob zimníku halícím levou ruku, v níž drží němou nápisovou pásku. Na hlavě má nasazen růžový čepec se zlatožlutou špicí. Bordurová žerd' je v koutech stylizována do stonkových větrníků, doprovázených dráčky.

427rb: **V**(*erbum*), 8ř.: Král. Červená iniciála s modrou tapetou. Král nese zelený plášť, zlatohnědý spodní šat, červenou korunu, v pravici standardní bílé žezlo, v levici jablko. Žerd' uprostřed, růžovo-červená, dole i nahoře s dvojicí listů.

428rb: **N**(*abuchdnezor*): Král. Růžová iniciála na tmavomodré tapetě. Zelený hermelínový, plášť se zlatožlutým rubem, červený spodní šat. Koruna růžová. Pravá dlaň králova je vztyčena, v levici nese jablko i žezlo. Žerd' zlatožlutá, nahoře s dráčkem.

430vb: **V**(*erbum*), 6ř.: Prorok. Červený profilový akant na modré tapetě. Prorok s němou nápisovou páskou v zeleném plášti s růžovým rubem a spodním šatem, růžovou rovněž čapkou se zlatožlutou krepkou. Růžová žerd', nahoře i dole v borduře proti sobě drácci.

438vb: **D**(*ominus*), 6ř.: Růžovofialová ornamentální iniciála na tmavé tapetě se zlatou vnitřní tapetou, na které je mušlovým zlatem vyvedena arabeska. Žerd' zelená, nahoře i dole proti sobě akanty.

453ra: **H**(*odie*), 5ř.: Sv. Anna s P. Marií. Červený profilový akant na tmavomodré tapetě, slabě lemované. Anna je zabalena do růžového pláště, její spodní šat je červený. Na svatozáří obkroužené hlavě má kruseler s červenohnědým geometrickým lemem. Marie sedí na matčině levici, Aninou druhou rukou na kolenou přidržována, a modlí se. Má zelený plášť a kol červené svatozáře ještě zlatou. Růžová bordurová žerd' bez výběhů do stran.

470vb: **A**(*mbrosius*), 3ř.: růžová ornamentální iniciála, vyplněná profilovým akantem, se zlatou tapetou. Žádná žerd'. Mezi sloupce vybíhá dřík s modro-zeleným lemem a výrazným zlacením. Linka lemu je hnědá.

Literatura: BARTOŠ 1927, 345, č. 3662; FLAJŠHANS 1922, 101; FRIEDL 1955-1956, 22, kat. č. 66; TICHÝ / DROBNÁ 1965, kat. č. 31; KRÁSA 1966, 602; POKORNÝ 1974, 161, pozn. 19; BRODSKÝ 1997-1998, 148-149; BRODSKÝ 2000, 224, kat. č. 204; 260, kat. č. 242; DRAGOUN 2000, 406-407.

POZNÁMKY:

¹⁾ Na dopis s těmito údaji, vložený do graduálu, se odvolává Martina KRATOCHVÍLOVÁ: Severočeské iluminované graduály, Diplomová práce na Filosofické fakultě University Karlovy v Praze, Praha, 2003, 63. V době mého studia rukopisu byla již archiválie z kodexu vyňata.

²⁾ ibidem, 65.

³⁾ Bohumil MATĚJKA: Graduál kláštera v Ročově, in: Časopis Společnosti přátel starožitností českých II, 1894, 106, i KRATOCHVÍLOVÁ (pozn. 1) povšimli si však datace 1520 v textu na foliu Vr či Vlr a přesvědčivě ji spojili s úpravami rukopisu.

⁴⁾ Přesněji škrobený šlojř, kruseler. Viz Ludmila KYBALOVÁ: Středověk. Edice Dějiny odívání, Praha 2001, 188 – 191. Středověcí moralisté nezřídka vyčítali ženám bohaté a rozmařilé odívání, často, i když nikoliv výlučně, bývají proto bujným kruselerem ozdobeny ženy hříšné, my se s ním ještě setkáme též na hlavě ženy Jobovi ve všech námi dotčených iluminacích scény Jobova ponížení. Pozornosti si zaslouží list Jana ze Středy scholastikovi Jindřichovi Schatzovi, který ukazuje nečekané pochopení pro krásu něžného pohlaví: „*Kdyby dovolil sladký pro vás pohled na ženy a směs půvabných a zavinutých šlojřů, lichotné záblesky klidných očí a vlasů, jež se mohou rovnati lesku zlata, abyste se odtrhl od Pražského města, velmi bych se z duše radoval, abych vás měl jako spolupracovníka v namáhavých záležitostech.*“ Citováno dle ibidem, 187.

⁵⁾ Za laskavou a vstřícnou pomoc při popisování supralibros, jakož i za upozornění na jeho dvojče na citovaném graduálu, jsem zavázán paní Hedvice KUCHAROVÉ ze Strahovské knihovny.

⁶⁾ Za údaje o zrcadle rukopisu děkuji paní Hedvice Kuchařové, a dr. J. Pařezovi s dr. P. Brodským, kteří připravují katalog strahovské knihovny.

⁷⁾ Ludwig SCHMUGGE: Das Pontifikale des Bischofs Albert von Sternberg. *Mediaevalia Bohemica* III, 1970, 49 – 86.

⁸⁾ Illuminátorské stránce rukopisu věnovali se ovšem již Antonín PODLAHA / Isidor ZAHRADNÍK: Rukopisy drobnomalbami vyzdobené v knihovně kláštera strahovského, *Památky archeologické*, 1901 – 1902, col. 441 – 458, 1902 – 1903, col. 13 – 22.

⁹⁾ Bez zajímavostí není teorie (Brodský v nepublikovaném dosud katalogu), že by zde prorok, zobrazen jako obvyklý prorok židovský, mohl symbolizovat Satana. Vzhledem ke kontextu i obvyklému xenofobnímu postoji křesťanů (viz např. Jean DELUMEAU: *Strach na Západě ve 14. – 18. století. II: Obležená obec*, Praha 1999, 102 -141) nelze tuto teorii a priori odmítnout. PODLAHA / ZAHRADNÍK (pozn. 8), col. 452, se domnívá, že prorok gestem ukazuje na protější scénu křtu, což by Brodského výklad relativizovalo.

¹⁰⁾ K motivu naposledy Kateřina KUBÍNOVÁ: „Angelica natura mysterium passinos perscrutatur.“ K jednomu motivu Emauzského cyklu, in: Bekt BUKOVINSKÁ / Lubomír SLAVÍČEK (ed.): *Pictura verba cupit*. Sborník k počtě Lubomíra Konečného, Praha 2006, 113-122.

¹¹⁾ Originální text je přirozeně opatřen zkratkami. Plné znění cituji v přepise dle Maria KOWALCZYK: Cod. 284, in: Sophia WLODEK / Georgius ZATHEY / Marianus ZWIERCAN: *Catalogus codicum mancriptorum medii aevi latinorum qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur I. Wratislaviae / Varsaviae / Cracoviae / Gedani*, 1980, 315 – 319. To, že do té doby unikl vpisec pozornosti, způsobila nepochybně skutečnost, že se na analogickém místě od folia 140v I. svazku objevují poznámky (nejhojněji 140v-159r) mající usnadnit orientaci ve starozákonních biblických knihách.

¹²⁾ Vazbu publikoval K. PIEKARSKI: *Superekslibrys polskie*, Kraków 1929, tab. 1. Knihu se mi však nepodařilo získat, cit. dle KOWALCZYK (pozn. 11), 318. Z knih, na něž odkazuje dr. Brodský (Pavel BRODSKÝ: *Illuminované rukopisy českého původu v polských sbírkách*, Praha 2004, 74, kat. č. 16), želim také obzvláště, že jsem neměl možnost prostudovat Zofia AMEISENOWA: *Dwa nieznanne polskie znaki ksiazkowe ze XVI. wieku*, Kraków, 1947, kde by k supralibros jistě zaznělo víc.

¹³⁾ Berla opata Ponetowského, uložená v krakovském Muzeu Jagellonské univerzity, má stejnou heraldickou výzdobu a výraznou rúží ve šneku. Ta se nepřehlédnutelně uplatňuje i na tamtéž uložené mitře. K oběmu viz Jan SAMEK: *Pastorał i mitra z daru opata Jana Ponętowskiego w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego*, in: *Opuscula Musealia*, 5/1991, 87-93. K opatu samému viz: Leszek HAJDUKIEWICZ: *Jan Ponętowski - opat hradyski, bibliofil i miłośnik sztuki*, in: *Roczniki Biblioteczne XIV*, 1970, 485-529.

¹⁴⁾ K ikonografii biblických knih viz Hana HLAVÁČKOVÁ: *Relationship of Illumination to the Text of Bible in Pre-Hussite Era*, in: *Umění XL*, 1992, 266-271.

¹⁵⁾ Viz Pavel BRODSKÝ (pozn. 12), 71, kat. č. 16.

¹⁶⁾ Malba odpovídá mnohem spíše pomazání Saulovu (nádoba, jiný kněz). Mohlo zde dojít k neúmyslné kontaminaci jednoho námětu druhým. Jako pomazání Saulovo čte ikonografii i Zofia AMEISENOWA: *Rekopisy i pierwodruki iluminowane Biblioteki jagiellońskiej*, Wrocław, 1958, 91, kat. č. 110, narozdíl od BRODSKÝ (pozn. 12), 71, kat. č. 16.

¹⁷⁾ K motivu naposledy Hana J. HLAVÁČKOVÁ: *Kdo vyučuje sv. Václava? Vyučování autoritou a vyučování moudrostí a citem*, in: BUKOVINSKÁ / SLAVÍČEK (pozn. 10), 107-111.

¹⁸⁾ Vazbu tohoto rukopisu, jakož i vazbu rukopisu Cod. 556 stejné knihovny, neměl jsem možnost prozkoumat, neb byly oba kodexy pro jejich lepší ochranu zabaleny do šedého voskového papíru. Nemám však důvod pochybovat o informacích obsažených v Ulrike JENNI: *Cod. Ser. n. 4229. Bibel-Fragment*, in: Ulrike JENNI / Maria THEISEN: *Die illuminierten Handschriften und Inkunabulen der Österreichischen Nationalbibliothek I/12. Mitteleuropäische Schulen III (ca. 1350-1400). Böhmen – Mähren – Schlesien – Ungarn*. Wien, 2004, 88, kat. č. 7.

¹⁹⁾ Nebude-li uvedeno jinak, přidržuji se při těchto údajích BRODSKÉHO Katalogu iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze, Praha 2000. Na konkrétní heslo se odvolává vždy uvedený odkaz v Literatuře k rukopisu.

²⁰⁾ Informace o obsahu přidržují se informací dostupných na serveru Manuscriptorium: <http://www.manuscriptorium.com/Manuscriptorium/engine/manuscriptorium.cgi>, vyhledáno 30. 6. 2007.

²¹ ibidem. 30. 6. 2007. Výrazně zkráceno.

²² Bližší popsání kodexu vychází z Ulrike JENNI: Cod. 556. Vita Caroli Quarti, in: Ulrike JENNI / Maria THEISEN: Die illuminierten Handschriften und Inkunabulen der Österreichischen Nationalbibliothek I/12. Mitteleuropäische Schulen III (ca. 1350-1400). Böhmen – Mähren – Schlesien – Ungarn. Wien, 2004, 99 – 100, kat. č. 15. Díky laskavému zpřístupnění rukopisu mohl jsem sice dílo spatřit, avšak 60 minut, vymezených pro mé studium, uteklo příliš rychle. Detailnější rozbor jsem proto nestihl provést. Je to mrzuté zvláště proto, že Holter naznačuje existenci většího množství českých rubrik na konci oddílů, viz Kurt HOLTER: Gotische Buchmalerei im Südostdeutschen Raum: Die Ostmark, Böhmen, Mähren und ihre Ausstrahlungsgebiete 1270-1500. Ausstellung der Nationalbibliothek in Wien April-Mai 1939, 15, kat. č. 37.

²³ Barbara MIODOŃSKA: Malopolskie malarstwo książkowe 1320-1540, Warszawa, 1993, 123

²⁴ Stanisława M. SAWICKA: Straty wojenne zbiorów polskich w dziedzinie rękopisów iluminowanych, in: Prace i Materiały Rewindykacji i Odszkodowań X, Warszawa 1952, 20, kat. č. 14

²⁵ Feliks KOPERA: Dzieje malarstwa w Polsce I. Średnowieczne malarstwo w Polsce, Kraków, 1925, 48

²⁶ Kde jsou uvedeny rozměry, držím se publikace Jaromír LINDA: Soupis rukopisů Západačeského muzea v Plzni = Catalogus manuscriptorium quae in museo Bohemiae occidentalis Plzuae asservantur, plzeň 2004, 49-50, kat. č. 53. Tam je také uvedena aktuální signatura (starší 5894) i řada údajů k historii kodexu, mnou jen nastíněné.

²⁷ Michal DRAGOUN: Česká středověká kalendária, Diplomová práce na Filosofické fakultě University Karlovy v Praze, Praha 2000, 406-407. Za poskytnutí práce děkuji autorovi.

ZÁVĚR

Mistr rukopisů Albrechta ze Šternberka reprezentuje vysoký standard iluminátorské tvorby 70. let čtrnáctého století, přesněji té její větve, která již absorbovala umělecky výsostný počín dílny Středovy a vytvořila vlastní výraz. Ten sice nedosahuje kvalit předešlé, ale zcela plynule zapadá do soudobé deskové malby v intencích představovaných jen o málo starší (avšak rovněž kvalitnější) Votivní deskou Jana Očka z Vlašimi.

Jeho postavy mají nezřídka kulaté obličejíčky a jsou zabaleny do plášťů halicích lokty. Postavy jsou zpravidla vymalovány na ornamentální tapetě a zaplňují celou dolní plochu vnitřního pole iniciály, takže na postižení prostorových či krajiných souvislostí nezbývá mnoho místa (vyjímku tvoří například votivní scéna Ročovského graduálu f. 6r, v Pontifikálu korunovace královny f. 169r či žehnání zbraním f. 180r, všude ovšem značně náznakovitou). Osamocená je pak prostorová hra na foliu 134r Pontifikálu, která ovšem má své soupeřníky v jiných dílech doby (Klementinský sborník, XVII A 6, f. 35v). Mimořádně působivá je Mistrova kresba, jejíž síla se ukazuje zvláště při pohledu na nedokončenou, a proto z velké části v podkresbě uchovalou Bibli, chovanou dnes v Krakově (Biblioteka Jagiellonska, Cod. 284/I-II). Můžeme se zde setkat s půvabným citem pro detail, jaký byl Mistrovi vlastní již při malbách Pontifikálu pro litomyšlského biskupa Albrechta ze Šternberka ((Královská kanonie premonstrátů na Strahově, Praha, sig. DG I 19), pro něhož vznikla také zmiňovaná Bible. Právě nedokončenost Bible a na druhé straně poměrně přesná datace ranějšího Pontifikálu (hrdý přípis písaře Hodíka z roku 1376) dovolují nám datovat jádro tvorby Mistra do let 1376-1380, přičemž dříve vznikly jistě již jiné kodexy, jejichž kvalita vyvolala zájem biskupův a mezi něž možno počítat Ročovský graduál (Státní okresní archiv, Louny, sig. I G 7).

Složitější zdá se zadatovat Mistra Bible ze Sadské, jistotně žáka Mistra předchozího. V souladu se starší literaturou můžeme sestavit vývojovou řadu Misál pražský (KNM XVIII E 16) – třísvazková Bible ze Sadské (KNM XIII A 8, XII A 19, XIII A 10) - Misál sestry Anežky (XIII B 8). K zařazení kodexů poskytuje dostatek vodítek již nejstarší misál, kde je na adligátu vedle svátku sv. Zikmunda svátek Navštívení P. Marie, slavený u nás poprvé roku 1387. Vzhledem k pozdnímu zapsání svátku Zikmundova můžeme

uvažovat i o mladším vzniku kodexu, starší původ (tj. kol 1365) zdá se mi však neobhájitelný. Ještě jedno milé překvapení přinesl zevrubný průzkum rukopisu: jak prozrazuje litanie (viz zvláště 127v), jak svědčí i sanktorál a konečně i rozbor alleluiatických řad, rukopis vznikl prokazatelně pro cisterciácké prostředí. Vzpomeneme-li jiných děl, jistě však ne v cisterciáckém klášteře.

Bible ze Sadské vznikla nejspíše blíže Pražskému misálu, nežli Misálu sestry Anežky, kde se nám dostává pomoci na místě nečekaném. Zatímco kalendář neumožňuje bližší určení, v kánonovém textu na foliu 11r (*Te igitur*), nalézáme tam, kde obvyklá písmena N kódují jména, která měla být dosazena podle aktuální potřeby, zcela konkrétní iniciály: u krále W, u arcibiskupa J, u papeže pak dosud nepovšimnuté majuskulní U. Datace je ovšem potom zcela nabíledni: protože nelze již ze slohových důvodů kodex spojovat s pontifikátem Urbana V. (1362-1370), musíme uvažovat o Urbanu VI., jehož roku 1389 vystřídal Bonifác IX. (1389-1404). Máme tedy v kombinaci se svátkem Navštívení v Pražském misálu mezní data celé skupiny, mezi 1386/87 – 1389!

Do vymezeného období smíme potom dosadit další rukopisy: kolem 1389, či možná o něco později, vznik vídeňský *Vita Caroli* (ÖNB cod. 556), spíše starší pak byl zaniklý rukopis Isidora Sevillského, jehož datací a i zařazením do skupiny nebudeme si asi moci být nikdy jisti.

Pokud jsme nyní pevně stanovili dataci děl Mistra Bible ze Sadské, pak jeví se souvislosti mezi tvorbou Mistra Bible ze Sadské a Mistra z roku 1398 opět v poněkud ostřejším světle. Není, myslím, chybou spatřovat v díle tohoto Mistra přímou návaznost na Mistra Bible z Sadské, ba co víc, považuji takovou možnost za nejelegantnější možné vysvětlení vzájemného poměru. Otázku po jejich vzájemném poměru (dva malíři stejné dílny? mistr a učeň?) netroufám si zatím zodpovědět, každopádně ukazuje se zřejmá kontinuita tvorby, která zdaleka nemusí být vzácným jevem. Je potom otázkou a úkolem dalšího bádání, zaměřit se na detailní zkoumání mimodvorké tvorby kolem roku 1400 a prověřit funkčnost přísného rozdělování mezi jednotlivými Mistry.

Jaksi mimochodem zmíněný Mistr rukopisu *Utino* zůstal závislý na svém iluminátorském vzoru, totiž Mistru *Viaticu*, jehož tvorba byla mu navíc asi ještě zprostředkována v dílně, v níž vznikl *Antifonář z Vorau*. Závislost ukazuje se zvláště v pojetí bělobou

stínované drapérie se smyčkovitými záhyby, stejnou měrou je však patrné, jak limitované jsou Mistrovy síly. Přesto však dokázal se vybičovat k výkonu, který nemá v jeho další dochované tvorbě srovnání. Rukopis *Iohannes de Utino: Compilatio librorum historialium totius Bibliae*, chovaný v plzeňském Zápodočeském muzeu, sign. 504 C 2, představuje mého posouzení snad luxusní bibliofilsky orientovanou zakázku, k níž své pomocníky vedoucí Mistr takřka vůbec nepustil. Tato dílna, zdá se mi, vytvořila několik dalších rukopisů pro svatovítskou kapitolu a podobá se, myslím pravdě, že mohla být přímo při ní činná.

Seznam zkráceně citované literatury:

- AMEISENOWA 1933 - Zofia AMEISENOWA: Les principaux manuscrits a peintures de la Bibliothèque Jagellonienne a Cracovie, in Bulletin de la Société Française de Reproductions du manuscrits a peintures, 17, 1933
- AMEISENOWA, 1958 - Zofia AMEISENOWA: Rekopisy i pierwodruki iluminowane Biblioteki Jagiellonskiej, Wrocław 1958
- BARTOŠ 1927: František M. BARTOŠ: Soupis rukopisů Národního musea v Praze II, Praha 1927
- BOHATEC 1970 – Miloslav BOHATEC: Skryté poklady : Čtení pro bibliofila, Praha 1970
- BRODSKÝ 1985 - Pavel BRODSKÝ: Příspěvek ke studiu díla Mistra Bible ze Sadské, Umění XXXIII, s. 508 – 519
- BRODSKÝ 1993 – Pavel BRODSKÝ: Rytířská tematika v iluminacích českých středověkých rukopisů, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk 107, 1990,14-17
- BRODSKÝ 1997-1998 - Pavel BRODSKÝ: Katalog výstavy Gotika v západních Čechách, in: Studie o rukopisech XXXII, 1997-1998, 147-152
- BRODSKÝ 2000 - Pavel BRODSKÝ: Katalog iluminovaných rukopisů knihovny Národního muzea v Praze, Praha 2000
- BRODSKÝ 2004 - Pavel BRODSKÝ: Iluminované rukopisy českého původu v polských sbírkách, Praha 2004
- DLABACŽ 1815 - Gottfried Johann DLABACŽ: Allgemeines historisches Künstler-Lexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien, Prag 1815
- DRAGOUN 1998 – Michal DRAGOUN: Neznámé články synodálních statut pražské arcidiecéze? in: Ivan Hlaváček a Jan Hrdina (eds.): Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. dr. Zdeňky Hledíkové, edd., Praha 1998, s. 149-164
- DRAGOUN 2000 - Michal DRAGOUN: Česká středověká kalendária, Diplomová práce na Filosofické fakultě University Karlovy v Praze, Praha 2000
- DROBNÁ 1961 – Zoroslava DROBNÁ: Zofia Ameisenowa, Rekopisy i pierwodruki iluminowane Biblioteki Jagiellonskiej, Umění IX, 1961, 425-429
- DVOŘÁK 1900 - Max DVOŘÁK: Knihovna augustiniánského kláštera v Roudnici, Český časopis historický 6, 1900, 118-131
- DVOŘÁK 1901 – Max DVOŘÁK: Die Iluminatoren des Johann von Neumarkt, in: Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen des allerhöchsten Kaiserhauses, Band XXII, Wien 1901, 35-126
- FAJT 2006 - Jiří FAJT / Barbara D. BOEHM (ed.): Karel IV. Císař z Boží milosti. Kultura a umění za vlády rodu Lucemburků. 1310-1437 (kat. výst.), Praha 2006
- FLAJŠHANS 1922 – Václav FLAJŠHANS: K staročeským slovníkům. 3. Staročeské měsíce, Časopis Národního muzea XCVI, 1922, 101
- FRIEDL 1931 - Antonín FRIEDL: Kodex Jana z Jenštejna, Praha 1931
- FRIEDL, 1955-1956: Antonín FRIEDL: Česká a morvská knižní malba XI.- XVI. století (kat. výst.), Praha 1955-1956
- GRAUS 1971 - František GRAUS: Die Entwicklung der Legenden der sogenannten Slavenapostol Konstantin und Method in Bohmen und Mahren, Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, 19, 1971, 161-211
- HAMANOVÁ 1959 - Pavlína HAMANOVÁ: Z dějin knižní vazby od nejstarších dob do konce XIX. století, Praha 1959
- HLAVÁČKOVÁ 1990: Hana HLAVÁČKOVÁ: Die Buchmalerei des Schönes Stils, in: Prag um 1400. Der Schöne Stil. Böhmisches Malerei und Plastik in der Gotik, Wien 1990, 113-136.

- HLAVÁČKOVÁ 1996 - Hana HLAVÁČKOVÁ: Johannes de Utino: Compilatio librorum historialium totius Bibliae, in: Jiří Fajt (red.): Gotika v západních Čechách (1230-1530) II (kat. výst.), Praha 1996, 484-485, kat. č. 56
- HOLTER 1939 - Kurt HOLTER: Gotische Buchmalerei im Südostdeutschen Raum: Die Ostmark, Böhmen, Mähren und ihre Ausstrahlungsgebiete 1270-1500. Ausstellung der Nationalbibliothek in Wien April-Mai 1939, (kat. výst.), Wien 1939
- CHYTIL 1886 - Josef CHYTIL: Vývoj miniaturního malířství v době králů rodu Lucemburského, in: Památky archeologické XIII, 1886, 1-10, 79-92, 151-162, 207-218, 311-316, 361-366
- JENNI / THEISEN 2004 - Ulrike JENNI / Maria THEISEN: Die illuminierten Handschriften und Inkunabulen der Österreichischen Nationalbibliothek I/12. Mitteleuropäische Schulen III (ca. 1350-1400). Böhmen – Mähren – Schlesien – Ungarn. Wien, 2004
- JOSEFÍK / SYSEL / TOGNER 1976 : Jiří JOSEFÍK / František SYSEL / Milan TOGNER: Hradní kaple na Moravském Šternberku, in: Umění XXIV, 1976, 243-255
- KARLOWSKA-KAMZOWA, 1979 Alicja KARLOWSKA-KAMZOWA: Malarstwo slaskie 1250 – 1450, Wrocław, 1979
- KARLOWSKA-KAMZOWA, 1982 – Alicja KARLOWSKA-KAMZOWA: Malarstwo gotyckie Europy srodkowoschodnej, Warszawa / Poznan, 1982
- KARLOWSKA-KAMZOWA / WETESKO / WIESOLOWSKI 1993 - Alicja KARLOWSKA-KAMZOWA / Leszek WETESKO / Jacek WIESOLOWSKI: Średowieczna książka rekopismenna jako dzieło sztuki, Gnieźno 1993
- KOPERA 1925 - Feliks KOPERA: Dzieje malarstwa w Polsce I. Strednowieczne malarstwo w Polsce, Kraków, 1925
- KOWALCZYK 1980 - Maria KOWALCZYK: Cod. 284, in: Sophia WLODEK / Georgius ZATHEY / Marianus ZWIERCAN: Catalogus codicum manuscriptorum medii aevi latinorum qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur I. Wratislaviae / Varsaviae / Cracoviae / Gedani, 1980, 315 – 319
- KRÁSA 1966 - Josef KRÁSA: Výstava rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze, in: Umění XIV, 1966, 600-609
- KRÁSA 1970 - Josef KRÁSA: Knižní malba in: Jaroslav PEŠINA (ed.): České umění gotické 1350 – 1420 (kat. výst.), Praha 1970, 244-303
- KRÁSA 1971 – Rukopisy Václava IV., Praha 1971 (1974²)
- KRÁSA 1978a - Josef KRÁSA: Die Buchmalerei, in: Die Parler und der Schöne Stil 1350-1400, II (kat. výst.), Köln 1978, 731-757
- KRÁSA 1978b – K výtvarnému doprovodu Vlastního řivotopisu Karla IV., in: Karel IV. Vlastní životopis, Praha 1978, 203-223
- KRÁSA 1984 - Josef KRÁSA: Knižní malba, in: Rudolf CHADRABA (ed.): Dějiny českého výtvarného umění I/2, Praha 1984, 405-439
- KRÁSA 1990 – Josef KRÁSA: Knižní malířství 1350-1420 v Čechách, in: České iluminované rukopisy 13-16. století, Praha 1990, 100-134
- KRATOCHVÍLOVÁ 2003 - Martina KRATOCHVÍLOVÁ: Severočeské iluminované graduály, Diplomová práce na Filosofické fakultě University Karlovy v Praze, Praha, 2003.
- KUTAL 1971: Albert KUTAL: České gotické umění, Praha 1971
- KYAS 1997 – Vladimír KYAS: Česká bible v dějinách národního písemnictví, Praha 1997
- KROPÁČEK 1946 - Pavel KROPÁČEK: Malířství doby husitské, Praha 1946
- KOZINOVÁ 2001 - Markéta KOZINOVÁ: Provenience misálu XVIII E 16 Knihovny Národního muzea v Praze, in: Studie o rukopisech XXXIV, 2001, s. 43 – 50
- LINDA 2004 - Jaromír LINDA: Soupis rukopisů Západačeského muzea v Plzni = Catalogus manuscriptorium quae in museo Bohemiae occidentalis Plznae asservantur, Plzeň 2004

- LŮŽEK 1956 – Bořivoj LŮŽEK: Okresní archiv v Lounech: průvodce po fondech a sbírkách, Praha 1956
- MACHILEK / MACHILEK 1993 - Franz MACHILEK / Margareta MACHILEK: Der Liber breviarius Prager Kathedalkirche in der Universitätsbibliothek Würzburg (M. p. th. f. 131), in: Umění XLI, 1993, 375-385
- MATĚJČEK 1931 - Antonín MATĚJČEK: Dějepis výtvarného umění v Čechách I, Praha 1931
- MATĚJKA 1892 - Bohumil MATĚJKA: Graduál kláštera v Ročově, in: Časopis Společnosti přátel starožitností českých II, 1894, 105-107
- MATĚJKA 1897 - Bohumil MATĚJKA: Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. II, Politický okres Lounský, Praha 1897
- MAZAL 1975: Otto MAZAL: Katalog der abendländischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek : "Series nova" (Neuerwerbungen) 4, Wien 1975
- MIODOŇSKA 1960 - Barbara MIODOŇSKA: Związki polsko-czeskie w dziedzinie iluminatorstwa na przełomie wieków XIV. a XV, in: Pamiętnik literacki, LI, 1960, 153-202
- MIODOŇSKA 1967 - Barbara MIODOŇSKA: Iluminacje krakowskich rękopisów z I. połowy wieku XV w Archiwum Kapituły Metropolitalnej na Wawelu, in: Biblioteka Wawelska II, Kraków 1967
- MIODOŇSKA 1968a – Barbara MIODOŇSKA: Dekoracja malarska rękopisu Kroniki czeskiej Přibíka z Radenína w zbiorach Biblioteki Czartoryskich w Krakowie, Kraków 1968
- MIODOŇSKA 1968b – Barbara MIODOŇSKA: Opatovický brevír – neznámý český rukopis 14. století, in Umění XVI, 1968
- MIODOŇSKA 1993 - Barbara MIODOŇSKA: Malopolskie malstwo ksiązkowe 1320 – 1540, Varšava 1993
- MUZIKA 1955 - František MUZIKA: Krásné písmo ve vývoji latinky I, Praha 1955
- PAŘEZ / POKORNÝ 1995 – Jan Pařez /Pavel R. Pokorný: Klášter premonstrátů Praha-Strahov: Strahovská knihovna = The Strahov Premonstrates' Monastery in Prague : the Strahov Library (kat. výst.) Praha 1995
- PAVLASOVÁ 1993 - Kateřina PAVLASOVÁ: Ikonografie iluminovaných misálů od poloviny čtrnáctého století do husitských válek. Diplomová práce na Filosofické fakultě University Karlovy v Praze, Praha 1993
- PEŠINA 1958 - Jaroslav PEŠINA: Doplněk k ikonografii Karla IV., in Umění VI, 1958, 188-189.
- PEŠINA 1960 - Jaroslav PEŠINA: Nový pokus o revizi dějin českého malířství 15. století, in: Umění VIII, 1960, 109-134
- PODLAHA / ZAHRADNÍK 1901-1902 - Antonín PODLAHA / Isidor ZAHRADNÍK: Rukopisy drobnomalbami vyzdobené v knihovně kláštera strahovského, in: Památky archeologické, 1901 – 1902, col. 441 – 458
- PODLAHA / ZAHRADNÍK 1903-1904 - Antonín PODLAHA / Isidor ZAHRADNÍK: Rukopisy drobnomalbami vyzdobené v knihovně kláštera strahovského, in: Památky archeologické, 1903 – 1904, col. 13 – 22
- POKORNÝ 1974 – František POKORNÝ: De missalibus literis Moraviae saeculo XV. ad Hungariam Vergentibus, in: Studie o rukopisech XIII, 1974, 141-167
- RYBA 1979 – Bohumil RYBA: Soupis rukopisů Strahovské knihovny Památníku národního písemnictví v Praze. Díl 3, Strahovské rukopisy, Praha 1979
- SAWICKA 1952 - Stanisława M. SAWICKA: Straty wojenne zbiorów polskich w dziedzinie rękopisów iluminowanych, in: Prace i Materiały Rewindykacji i Odszkodowań X, Warszawa 1952
- SCHMIDT 1969 - Gerhard SCHMIDT: Malerei bis 1450. Tafelmalerei – Wandmalerei – Buchmalerei, in: K. M. SWOBODA (ed.), Gotik in Böhmen, München 1969, 167-321

- SCHMUGGE 1970 - Ludwig SCHMUGGE: Das Pontifikale des Bischofs Albert von Sternberg., in: *Mediaevalia Bohemica III*, 1970, 49 – 86
- STANGE 1936 - Alferd STANGE: *Deutsche Malerei der Gotik II*, Berlín, 1936
- STEJSKAL 1978a – Karel STEJSKAL: Die Rekonstruktion des Luxemburger Stammbaum auf Karlstein, *Umění XXVI*, 1978, 535-563
- STEJSKAL 1978b – Karel STEJSKAL: *Umění na dvoře Karla IV.*, Praha 1978
- STEJSKAL 1988 - Karel STEJSKAL / Mojmir ŠVÁBENSKÝ: Iluminátor ceronniánského rukopisu Pulkavy a jeho dílo, in: *Umění XXXVI*, 1988, 340-365
- STEJSKAL 1996 – Karel STEJSKAL: Příspěvek k poznání procesu gotických iluminátorů, in: *Technologia Artis 4*, 1996 (net: <http://www.technologiaartis.org/czech.html>, vyhledáno 30. 5. 2007), nepag.
- STEJSKAL 1999-2000 - Karel STEJSKAL: Nové poznatky o Bibli písaře Johánka ze Střilek a jejím iluminátorovi. Studie o rukopisech XXIII, 1999 – 2000
- TICHÝ 1966 - Josef TICHÝ: Iluminovaná bible ze Sadské, in: *Vlastivědný zpravodaj Polabí*, 1966, 17-20
- TICHÝ / DROBNÁ 1965 – Josef TICHÝ / Zoroslava DROBNÁ: Iluminované nejkrásnější rukopisy Knihovny Národního muzea v Praze (kat. výst.), Praha 1965.
- TOMAN 1947 - Prokop TOMAN: *Nový slovník československých výtvarných umělců I*, Praha 1947
- VÍTOVSKÝ 1976 – Jakub VÍTOVSKÝ: Nástěnné malby ze XIV. století v pražské katedrále, in: *Umění XIV*, 1976, 473-502
- VŠETEČKOVÁ 1991 - Zuzana VŠETEČKOVÁ: Zpráva o fotodokumentaci Josefa Krásky, *Umění XXXIX*, 1991, 259-272
- VŠETEČKOVÁ 1999 - Zuzana VŠETEČKOVÁ: *Středověká nástěnná malba ve středních Čechách, Průzkumy památek – Příloha*) Praha 1999
- WISLOCKI 1877-1881: Wladislaw WISLOCKI: *Katalog rukopisow Biblijoteki Uniwersytetu Jagiellońskiego I-II*, Kraków 1877-1881

DALŠÍ POUŽITÁ LITERTURA

- BALETKA: Tomáš: *Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa*, Praha 2004
- Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona*, Český ekumenický překlad, Praha 1992
- BLÁHOVÁ, Marie: *Historická chronologie*, Praha 2001
- BOBKOVÁ, Lenka: *Velké dějiny Zemí koruny České IVa*, Litomyšl 2003
- BOBKOVÁ, Lenka / BARTLOVÁ, Milena: *Velké dějiny Zemí koruny České IVb*, Litomyšl 2003
- BRODSKÝ, Pavel: Výzdoba Antifonáře bílinského, in: *Studie o rukopisech XXXII 1997-1998*, 37-46
- BUBEN, Milan: *Encyklopedie heraldiky*, Praha 2003⁴
- DELUMEAU, Jean: *Strach na Západě ve 14. – 18. století. II: Obležená obec*, Praha 1999
- Dragoun, Michal: *Kalendáře liturgických rukopisů jako datační pomůcka*, *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*, Brno 1999, s. 74-84.
- HAJDUKIEWICZ, Leszek: Jan Ponętowski - opat hradyski, bibliofil i miłośnik sztuki, in: *Roczniki Biblioteczne XIV*, 1970, 485-529
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka: *Litomyšlské biskupství*, in: Milan SKŘIVÁNEK (red.): *Litomyšl. Duchovní tvář českého města*, Litomyšl 1994.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka / POLC, Jaroslav V. (eds.) : *Pražské arcibiskupství 1344-1994*, Praha 1994
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka / POLC, Jaroslav V.: *Pražské synody a koncily předhusitské doby*, Praha 2002

- HLAVÁČEK, Ivan: Poznámky ke knihovně kartuziánů v Dolanech v době předhusitské, in: idem: *Knihy a knihovny v českém středověku*, Praha 2005, 333-339.
- HLAVÁČEK, Ivan: Materiál k dějinám knihovny pražské kartouzy, in: idem: *Knihy a knihovny v českém středověku*, Praha 2005, 329-330
- HLAVÁČEK, Ivan: O výrobě a distribuci knih v Praze do rozšíření knihtisku, in: *Documenta Pragensia* 10, 1990, 5-22
- HLAVÁČKOVÁ, Hana Jana: Die Illumination der liturgischen Handschriften des Arnustus von Pardubice, in: *Miscellanea musicologica* XXXVII, 2003, 47-62
- HLAVÁČKOVÁ, Hana: Relationship of Illumination to the Text of Bible in Pre-Hussite Era, in: *Umění* XL, 1992, 266-271
- HLAVÁČKOVÁ, Hana, J.: Kdo vyučuje sv. Václava? Vyučování autoritou a vyučování moudrostí a citem, in: *Beket BUKOVINSKÁ / Lubomír SLAVÍČEK (ed.): Pictura verba cupit. Sborník k počtě Lubomíra Konečného*, Praha 2006, 107-111
- HOLINKA, Rudolf: Sektářství v Čechách před revolucí husitskou, *Sborník Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě*, ročník VI, č. 52. (3.), Bratislava 1929
- Charvátová, Kateřina / Silagiová, Zuzana: *Fiant festa per ordinum universum. Cistercký kalendář bohemikálního původu z první poloviny 13. století*, Praha 2003
- KARLOWSKA-KAMZOWA, Alicja: Dekoracja malarska gnieznienskiej Biblii Jaroslawa Bogorii Skotnieckiego, in: *Ars una. Prace z historii sztuki*, Poznań 1976, 49-55
- KOZINA, J.: K problematice stanovení proveniencie středověkých mešních knih, *Studie o rukopisech* XXXIV, 2001, 159 – 168
- KOZINOVÁ, Markéta: K provenienci a dataci rukopisu Národní knihovny XIII A 5a, *Studie o rukopisech* XXXIII, 1999 - 2000, 85 – 93
- KUBÍNOVÁ, Kateřina: „Angelica natura mysterium passinos perscrutatur.“ K jednomu motivu Emauzského cyklu, in: *Beket BUKOVINSKÁ / Lubomír SLAVÍČEK (ed.): Pictura verba cupit. Sborník k počtě Lubomíra Konečného*, Praha 2006, 113-122.
- KYBALOVÁ, Ludmila: *Středověk. Edice Dějiny odívání*, Praha 2001
- MEZNÍK, Jaroslav: *Lucemburská Morava 1310–1423*, Praha 1999
- PODLAHA Antonín / ŠITTLER, Eduard: *Chrámový poklad u sv. Víta v Praze: jeho dějiny a popis*, Praha 1903
- POLC: Proč nebyl arcibiskup Jan z Jemštejna svržen do Vltavy, in: idem: *Česká církev v dějinách*, Praha 1999, 293-316
- POLC, Jaroslav V: Svatý Jan Nepomucký, Praha 1993², 70-73
- POLC, Jaroslav V: „Visitatio beatae Mariae virginis“ Da seicento anni nell`ocidente liturgico, in: idem: *Česká církev v dějinách*, Praha 1999, 271-278
- POLC, Jaroslav V.: Kapitoly z církevního života podle před husitského zákonodárství, in: Zdeňka HLEDÍKOVÁ / Jaroslav V. POLC (eds.) : *Pražské arcibiskupství 1344-1994*, Praha 1994, 30-57
- PRUCEK, Josef: Albrecht ze Šternberka – raněhumanistický mecenáš, in: *Okresní archiv v Olomouci. Výroční zpráva*, 1973, 21-25.
- SAKAŘ, Josef: Albert ze Šternberka, in: *Výroční zpráva c. k. Vyšší školy reálné v Pardubicích* XXVI, 1902, 5-37
- SAMEK, Jan: Pastorał i mitra z daru opata Jana Ponętowskiego w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, in: *Opuscula Musealia*, 5/1991, 87-93.
- SEDLÁČEK, August: *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty I- V*, (ed. Vladimír RŮŽEK), Praha 2001-2003
- SPĚVÁČEK, Jiří: *Václav IV. 1361-1419*, Praha 1986
- Římský misál* (přel. p. Marian Schaller), Praha 1937

TADRA, Ferdinand: Soudní akta konsistoře pražské = Acta judiciaria consistorii pragensis, Část II. (1380-1387), Praha 1893

VILLON, Francois: Básně (přeložil Otokar Fischer), Praha 1963

VÍTOVSKÝ, Jakub: K problematice iluminátorských a knihařských dílen v českých zemích v letech 1310-1378, in: Documenta Pragensia 10, 1990, 95-117.

WELTSCH, Riuben E.: Archbishop John of Jenstein, 1348-1400. Papalism, Humanism and Reform in Pre-Hussite Prague, Hague / Paris, 1968

Nepublikováno:

HLAVÁČKOVÁ, Hana: *Pražské iluminátorské dílny v druhé polovině 14. století*, přednáška cyklu Collegium historiae artium, Ústav dějin umění AVČR, 25. května 2005

HLAVÁČKOVÁ, Hana: *Iluminátoři Jana z Jenštejna*, přednáškový cyklus na katedře Ústavu pro dějiny umění FF UK, zimní semestr 2006

Interntové odkazy:

- Server Manuscriptorium (digitální databanka rukopisů převážně českých knihoven), vyhledáno 2003:

<http://www.manuscriptorium.com/>

- Gutenbergova bible online, British Museum, London, vyhledáno 22. 3. 2007:

<http://www.bl.uk/treasures/gutenberg/homepage.html>

- Latinská knihovna starověkých a středověkých textů včetně Bible, vyhledáno 7. 3. 2007:

<http://www.thelatinlibrary.com/index.html>

- Medieval Studies Program Library Resources, University of Illinois Library at Urbana-Champaign, vyhledáno 2002:

<http://www.library.uiuc.edu/mdx/medstud/medstudies.htm>

- Vatikánská Nova Vulgata, vyhledáno 22. 3. 2007:

http://www.vatican.va/archive/bible/nova_vulgata/documents/nova-vulgata_index_lt.html

- Bible ve více než 10 jazycích, vyhledáno 22. 3. 2007:

<http://www.bibleserver.com>

- Římský misál online (k dispozici ke stažení), vyhledáno 7. 3. 2007:

<http://www.nocturnale.de/Liturgie/missale.html>

- Římský graduál online (k dispozici ke stažení), vyhledáno 7. 3. 2007:

http://www.scholasaintmaur.net/Technique/Graduale_romanum_on_line.html

Obsah:

Úvod ... 1

Střípky dějinné ... 5

Katalog .. 23

1) Mistr rukopisů Albrechta ze Šternberka ... 24

2) Mistr Bible ze Sadské 55

Příloha: Mistr rukopisu Utino ...76

Závěr ... 89

Seznam zkráceně citované literatury ... 92

Další použitá literatura ...95

Obrazová příloha:

Poskytovatelé fotografií a vlastníci práv:

Obr. 1a) Zprostředkováno dr. Hanou Hlaváčkovou. Upravila paní Jana Valtrová, Fototéka ÚDU.

Obr. 1b) Repro z Bohumil MATĚJKA: Graduál kláštera v Ročově, in: Časopis Společnosti přátel starožitností českých II, 1894, 106.

Obr. 2-22) Reprodukováno s laskavým svolením ředitele Knihovny Královské kanonie premonstrátů na Strahově, dr. Pařeza, který mi poskytl snímky.

Obr. 23-28, 30, 34-36) Reprodukováno s laskavým svolením Biblioteki Jagiellonskiej, Kraków, která poskytla snímky.

Obr. 29, 31-33) Reprodukováno s laskavým svolením Biblioteki Jagiellonskiej, Kraków, a Fototéky ÚDU, jež mi laskavostí v osobě paní Dušany Barčové poskytla snímky. Upravila paní Daniela Vokounová, fototéka ÚDU.

Obr. 37, 42-61) Reprodukováno s laskavým svolením Knihovny Národního muzea, Praha, jejíž pracovníci zprostředkovali materiály za velkomyslné podpory dr. Šípka a dr. Marty Vaculínové, vedoucí Oddělení rukopisů tamtéž.

Obr. 38-41) Repro z Kateřina PAVLASOVÁ: Ikonografie iluminovaných misálů od poloviny čtrnáctého století do husitských válek. Diplomová práce na Filosofické fakultě University Karlovy v Praze, Praha 1993, nepag.

Obr. 62) Repro z Ulrike JENNI / Maria THEISEN: Die illuminierten Handschriften und Inkunabulen der Österreichischen Nationalbibliothek I/12. Mitteleuropäische Schulen III (ca. 1350-1400). Böhmen – Mähren – Schlesien – Ungarn. Wien, 2004, Abb. 74.

Obr. 63-66) Repro z Feliks KOPERA: Dzieje malarstwa w Polsce I. Strednowieczne malarstwo w Polsce, Kraków, 1925, fig. 37-40.

Obr. 67-70) Jiří Fajt (red.): Gotika v západních Čechách (1230-1530) II (kat. výst.), Praha 1996, tab. LXIX – LXII.

Obr. 71-72) foto autor.

Seznam fotografií:

1a) Ročovský graduál, Státní okresní archiv, Louny, I G 7

1a) Folio 6r: A(d te levavi) Albrecht z Kolowrat s chotí před P. Marií s Ježíškem, detail

1b) Folio 6r: A(d te levavi): Albrecht z Kolowrat s chotí před P. Marií s Ježíškem, celek

1b) Pontifikál Albrechta ze Šternberka, Královská kanonie premonstrátů na Strahově, Praha, DG I 19

2a, 2b) *Ira: D(eus)*: Svěcení soli a vody. Celek a detail.

3) *6rb: E(xaudi)*. Svěcení hromničních svící.

4) *11ra: E(xaudi)*: Žehnající biskup.

5) *29vb: N(os autem)*: Svěcení posvatných olejů

- 6) 34va: **T**(*e igitur*): Kristus Trpitel.
- 7) 50vb: **A**(*sabatto die pasche*): Křest.
- 8) 51ra: **N**(*ec te latet Sathanas*): Prorok.
- 9) 60vb: **T**(*res autem sunt dies*): Procesí.
- 10) 74ra: **O**(*rdo*): Požehnání zvonů.
- 11) 77rb: **O**(*rdo*): Pokládání základního kamene.
- 12) 106vb: **F**(*ratres*): Svěcení bohoslužebných nádob a parament.
- 13) 115rb: **O**(*mnipotens*): Postřižiny.
- 14) 116rb: **N**(*os Albertus*): Biskup Šternberk.
- 15) 120rb: **O**(*rdinatio*): Ordinance podjáhňů.
- 16) 134ra: **S**(*ic incipimus*): Ordinance biskupa.
- 17) 142vb: **O**(*rdo*): Žehnání opatu.
- 18) 153va: **O**(*rdo*): Žehnání novickám.
- 19) 161ra: **O**(*mnipotens*): Korunování krále.
- 20) 180va: **O**(*rdo*): Žehnání vojákům a zbraním.
- 21) 198ra: **T**(*e igitur*): Bolestný Kristus.
- 22) 222vb: **O**(*rdo ad visitandum infirmum*): Přijímání nemocného krále.

1c) Bible Albrechta ze Šternberka, Biblioteka Jagiellonska, Kraków, 284/I

- 23) 1r: **F**(*rater Ambrosius*): Sv. Jeroným s donátorem.
- 24) Detail obr. 23.
- 25) Detail obr. 26.
- 26) 4rb: **I**(*n principio*), Sedm dní Stvoření světa.
- 27-28) Detaily obr. 26.
- 29) 121rb: **F**(*actum est*): Pomazání Saula (1 S 10, 1) či Davida (1 S 16, 13) na krále.
- 30) 52vb: **L**(*ocutus est*): Mojžíš dostává desky Desatera.
- 31) 147ra: **P**(*raevericatus*): Eliášovo nanebevstoupení.
- 32) 219vb: **V**(*ir erat*): Job posmíváný.
- 33) 243rb: **O**(*sculetor me*): Madona mezi královskými milenci.

1c) Bible Albrechta ze Šternberka, Biblioteka Jagiellonska, Kraków, 284/II

- 34) 19va: **E**(*t factum est*): ornamentální iniciála.

35) 33rb: **F**(*ratribus*): Audience u krále.

36) 131ra: **E**(*t factum est*): Jonáš polykaný velrybou.

2a) Misál pražský, Knihovna Národního muzea, Praha, XVIII E 16

37) 4r: **A**(*d te levavi animam meam*): Sv. Řehoř.

38) 136r: **R**(*esurexi*): Zmrtvýchvstání Krista.

39) 131v: **T**(*e igitur clementissime pater*): Ukřižování.

2c) Misál sestry Anežky, KNM XIII B 8

40) Folio 11r: Ukřižování a text **T**(*e igitur*) s Bolestným Kristem v medailonu iniciály.

41) 11ra: Ukřižování.

42) 27rb: **P**(*uer natus est*): Madona

43) 140va: **S**(*piritus domini replevit*), 6ř.: Soslání Ducha sv.

44) XIII A 8: 6vb: **D**(*esiderii*): Prorok.

45) XIII A 8: 8ra: **I**(*n principio*): Stvoření světa.

46-47) detaily obr. 45.

48) XIII A 8: 55ra: **H**(*ec sunt*), 8ř. Izarelité v Egyptě.

49-50) XIII A 8: 226ra: **P**(*ost mortem*): Izraelité žádají Hospdina o vůdce.

51) XII A 19: 2vb: **F**(*uit*): Elkána obětuje Hospodinu.

52) XII A 19: 63vb: **E**(*t rex David*): David a Abisag.

53) XII A 19: 154ra: **C**(*onfortatus*): Král Šalamoun.

54) XII A 19: 225va: **T**(*obias*): Tobias krmí vězně

55) XII A 19 234va: **A**(*rphaxat*): Judita.

56-57) XII A 19 247ra: **R**(*ursum*), ornamentální iniciála a **I**(*n diebus*): Asverus.

58) XII A 19: 260ra: **V**(*ir*): Ponížení Jobovo.

59) XIII A 10: 2va: **P**(*arabole*): Šalamoun kárá mládence.

60) XIII A 10: 303ra: **I**(*onas*): růžová akantová iniciálka; 303rb: **E**(*t factum est*): Jonáš vyvrhovaný velrybou.

61) XIII A 10: 360vb: **F**(*ratribus*): Prorok.

2d) Vita Caroli Quarti etc., Österreichische Nationalbibliothek, Wien, cod. 556

62) 3r: **S**(*ecundis sedentibus*): Karel IV.

Tomáš Gaudek: The Manuscripts for Albertus de Sternberg and their Circle
(Thesis)

The text disserts upon the iluminated manuscripts of the 14th century. The main interest is focused on the codices group of an illuminator generally refered to as the Master of Sternberg manuscripts. Possibly the oldest of them might be the Graduale for the monastery of Augustinian Hermits in Ročov (SOkA Louny, I G 7). This manuscript, unfortunately not completed, was ordered by Albertus de Kolowrat. Yet the most important offer came to the illuminator from Albertus de Sternberg, the Bishop of Litomyšl, for whom the Liber pontificalis (Prague, Library of Strahov Abbey, DG I 19) and the Bible (Kraków, Biblioteka Jagiellonska, 284/I a II) were created. This illuminator's ouvre is certainly one of the first-rate artistic enterprises among manuscript illumination of the time. The Old Testament from the Library of Prague National Museum (KNM XV B 4) is sometimes also associated with the Master of Sternberg manuscripts and considered his oldest work. Nevertheless, as this thesis aims to show, this codex belongs among a different, already defined manuscript group.

Another part of this thesis is devoted to the Master od Sadská Bible, who has often been considered a pupil of the Master of Sternberg manuscripts. An analysis of his ouvre and its comparison to some of the other manuscripts of the time lead towards questioning wheather strict devision between individual sriptorii is eligible.